

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SES EĞİTİMİ UYGULAMALARININ CAMİ
GÖREVLİLERİNİN SES KULLANMA
BECERİLERİNE ETKİLERİ

LEVENT KAYA

2502130154

DANIŞMAN

PROF. DR. ERHAN ÖZDEN

İSTANBUL – 2022

ÖZ

SES EĞİTİMİ UYGULAMALARININ CAMİ GÖREVLİLERİNİN SES KULLANMA BECERİLERİNE ETKİLERİ

LEVENT KAYA

Bu araştırmanın amacı ses eğitimi uygulamalarının cami görevlilerinin ses kullanma becerilerine etkilerini belirlemektir. Araştırma deseni yarı deneysel, odak gruplu, ön test-son test şeklindedir.

Cami görevlilerinin mesleki ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik farklı örneklemlemlerle yapılmış çalışmalarda yer alan katılımcılar alanında uzman kişiler tarafından doğru içerik ve kaynaklarla iyi programlanmış bir ses eğitimi programına duydukları ihtiyacı belirtmişlerdir. Bu araştırmaların ortaya koyduğu bir diğer sonuç cami görevlilerinin mesleklerini icra ederken ihtiyaç duydukları ses eğitimini mezun oldukları okullardan (imam-hatip liseleri veya ilahiyat fakülteleri) karşılayamamış olmalarıdır. Bu durum araştırma konusunun belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

İlgili literatür taraması yapıldıktan sonra ses eğitimi ve dini musiki alanında uzman görüşlerine başvurularak araştırma türü, yöntemi, veri toplama araçlarının biçimi belirlenmiştir. Uygulanacak deneysel işlem kapsamındaki ses eğitimi çalışmasının ihtiyaçları, program hedefleri, içeriği ve değerlendirme basamakları tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezinde cami görevlilerine yönelik verilen Dini Musiki Hizmet İçi Eğitim Programı bünyesinde İstanbul'un çeşitli ilçelerinde görev yapmakta olan imam-hatip, müezzin ve kayyımlardan oluşan sekiz kişilik odak grup belirlenmiştir. Çalışma grubunun ön test-son test performanslarını değerlendirmek üzere ses eğitimi alanından üç akademisyenin katıldığı uzman ekip oluşturularak görüşleri doğrultusunda odak grubun performanslarını değerlendirmek üzere beşli likert tipinde davranış gözlem formu hazırlanmıştır.

2020–2021 eğitim öğretim yılında çalışma grubuna yirmi altı haftadan oluşan ses eğitimi programı uygulanarak performans içerikleri aynı olan ön test–son testte katılımcılardan görüntülü ses kaydı alınmıştır. On yedi ölçüt içeren performans değerlendirme ölçeğinin uzman ekip tarafından değerlendirilmesi sonucunda toplanan veriler grafikler ve tablolar hâlinde sunulmuştur.

Uzman grubun değerlendirmelerinin ortalamaları dikkate alındığında ön test grup ortalaması yüzdelik sisteme göre 48,18 iken, son test grup ortalaması 32 puanlık bir artış göstererek 80,18 olmuştur. Araştırmanın sonucunda ses eğitimi uygulamalarının cami görevlilerinin ses kullanma becerilerini %66,41 oranında olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca deneysel işlem verilerine yönelik yapılan analiz sonucunda ön test ve son test arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ses Eğitimi, Cami Görevlileri, Din görevlileri, Dini Musiki, Müzik, Müzik Eğitimi

ABSTRACT

THE EFFECTS OF VOICE TRAINING APPLICATIONS ON THE VOICE-USING SKILLS OF MOSQUE OFFICIALS

LEVENT KAYA

The aim of this study is to determine the effects of voice training applications on mosque officials' voice-using skills. The research employs a pretest–posttest design with a semi-experimental focus group.

The participants who took part in the studies conducted with different samples to determine the professional needs of mosque officials stated their need for a well-planned voice training program with the right content and resources, prepared by experts in the field. Another finding from these studies is that the schools from which these mosque officials graduated (Imam-Hatip High Schools or Faculties of Islamic Theology) did not provide them with any voice education, which they would require in order to perform their duties properly. This finding was critical in determining the research topic.

After scanning the relevant literature, expert opinions in the fields of voice education and religious music were used to determine the type and method of research, as well as the form of data collection tools. The needs, objectives, content, and evaluation steps of the voice training program were determined based on the scope of the experimental procedure to be used.

Following that, a focus group of eight people was formed, consisting of imams and muazzins (one who delivers the azan) who work in various districts of Istanbul, as part of the Religious Music in-Service Training Program given to mosque officials at the Haseki Abdurrahman Gürses Training Center of the Directorate of Religious Affairs. To evaluate the study group's pretest – posttest performance, a three-member expert team from the field of voice education was formed, and a 5-point Likert scale behavior observation form was created based on their opinions to evaluate the focus group's performance.

A twenty-six-week audio training program was held during the academic year 2020–2021. Video-audio recordings of the participants performing the same pieces for testing purposes were taken during the pretest and posttest phases. The data gathered as a result of the expert team’s evaluation of the performance evaluation scale, which contains seventeen criteria, is presented in graphs and tables.

According to the expert team’s evaluations, the pretest group average was 48.18 on a scale of 100, while the posttest group average was 80.18, showing a 32-point increase. As a result of the study, it was discovered that voice training applications improved the voice usage skills of mosque officials by 66.41 percent. Furthermore, an analysis of the experimental procedure’s results reveals a statistically significant difference between the pretest and posttest levels.

Keywords: voice training, mosque officials, religious officials, religious music, music, music education.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli katkı ve destekleriyle önemli bir yere sahip olan danışman hocalarım Prof. Dr. Erhan Özden ve Doç. Dr. Bülent Alcı'ya teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca tez izleme komitesinde yer alıp değerli görüşleriyle sürece katkı sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Safa Yeprem ve Doç. Dr. Ubeydullah Sezikli'ye, tez savunma jürisinde bulunan Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi ve Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği hocalarıma şükranlarımı arz ederim.

Uzman görüşmeleri kapsamında değerli fikirlerini paylaşan Ayasofya Cami-i Kebiri baş müezzini Mehmet Hadi Duran beyefendiye, katılımcıların performanslarını değerlendiren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ebru Temiz, Doç. Dr. Kıvanç Aycan ve Doç. Berna Özkut'a teşekkürlerimi arz ederim. Uygulama çalışmasının gerçekleştiği Haseki Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi Müdürü Osman Eğin beyefendiye ve personeline teşekkür ederim. Ayrıca gayretli çalışmaları ve katkıları için odak grup katılımcılarına şükranlarımı sunarım.

Kıymetli yardım ve destekleri için değerli hocalarım Prof. Dr. Turan Sağır, Prof. İlhan Özkeçeci, Prof. Dr. Namık Sinan Turan, Prof. Dr. Yavuz Erişen ve Doç. Aslıhan Eruzun Özel'e teşekkürlerimi arz ederim.

Doktora ve tez sürecinde ilgi ve destekleriyle hep yanımda olan kıymetli büyüklerim ve sevgili ağabeylerim Prof. Dr. Erhan Akdoğan ve Prof. Dr. Semih Ceyhan'a, tezin her safhasında yardım ve desteğiyle hep yanımda olan değerli meslektaşım ve sevgili dostum Dr. Öğr. Üyesi Bekir Şahin Baloğlu'na, tercüme ve tashihlerde değerli yardımlarını esirgemeyen sevgili kardeşim Ömer Çolakoğlu ve Arş. Gör. Dr. Talha Göktentürk'e teşekkürlerimi sunarım.

Feyzinden mütefeyyiz olduğum her daim örnek aldığım pek muhterem büyüğüm Ömer Tuğrul İnancer beyefendiye, uzman görüşleri kapsamında değerli fikirlerini beyan buyuran kıymetli büyüğüm Ahmet Özhan beyefendiye, dini musiki alanında kendisinden istifade ettiğim ve doktora eğitimine başlamama vesile olan üstadım neyzen Mustafa Hakan Alvan beyefendiye minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Ana sınıfından bugüne kadar üzerimde emeği olan isimlerini zikretmekten aciz olduğum bütün hoca ve üstatlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ebediyete intikal edenleri rahmetle yâd eder, berhayat olanlara sıhhat ve afiyet temenni ederim. Türk musikisinde ilk hocam merhume Yurdagül Eroğlu hanımefendiye, konservatuara hazırlık aşamasında kıymetli desteklerini esirgemeyen Cengizhan Sönmez’e, okul yıllarında pek çok konuda kendilerinden istifade ettiğim hocalarım merhume Tülûn Korman, merhum Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca, merhum Prof. Dr. Selahattin İçli’ye en içten duygularımla şükranlarımı arz ederim. Ses eğitimi dersinde önce öğrencisi sonra asistanı olduğum meslekte ustam merhum hocam Tenor Erol Uras’ı rahmet ve minnetle yâd ederim.

Mesleğimi seçmeme vesile olan sevgili anneciğim Emine Kaya hanımefendiye ve ortaokuldayken ilk enstrümanımı alan sevgili babacığım merhum İlhami Kaya beyefendiye hürmetlerimi, gençlik yıllarımdan bu yana yetişmemde büyük emek ve gayretleri olan sevgili ağabeylerim Mehmet Kaya ve Kenan Kaya’ya minnetlerimi, her türlü sıkıntı ve zorlukta ilgi ve desteğiyle hep yanımda olan sevgili zevcem Ayşe Nur Kaya hanımefendiye şükranlarımı ve bu çalışma için babalarıyla geçirecekleri hoş vakitleri bağışlayan iki gözümün nûru gönlümün sürûru sevgili evlâtlarım Ahmet Tuğrul Kaya ve Melike Handan Kaya’ya muhabbetlerimi sunarım.

Çalışma geliştirmelere ve yapıcı tüm eleştirilere açıktır. İlgili tüm paydaşlara faydalı olmasını temenni ederim.

LEVENT KAYA
İSTANBUL – 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
RESİMLER LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
TABLolar LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Hipotezleri	5
1.4. Araştırmanın Önemi	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Varsayımlar	6

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ses Eğitimi	7
2.1.1. Ses Eğitiminde Temel Kavramlar	14
2.1.1.1. Ses, Sesin Oluşumu, Özellikleri	14
2.1.1.2. İnsan Seslerinin Sınıflandırılması	16
2.1.2. Duruş (Postür)	18
2.1.3. Solunum (Jeneratör Sistem)	20
2.1.4. Larenks (Vibratör Sistem)	23
2.1.5. Fonasyon ve Türleri	25
2.1.6. Rezonans (Rezonatör Sistem)	26
2.1.7. Register	32
2.1.8. Artikülasyon (Boğumlanma)	34
2.1.9. Ses Sağlığı ve Bakımı	37

2.1.10. Hız, Nüans ve Süsleme İfadeleri.....	40
2.2. Dinî Musiki.....	44
2.2.1. Cami Musikisi.....	45
2.2.2. Tekke Musikisi	47
2.3. İlgili Araştırmalar	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli ve Deseni.....	56
3.2. Uygulama Öncesi Hazırlık	58
3.2.1. Uzman Görüşmeleri.....	58
3.2.2. Çalışma Grubu	59
3.2.3. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması.....	61
3.3. Uygulama: Deneysel İşlem.....	63
3.4. Verilerin Çözümlemesi.....	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

4.1. Birinci Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar	76
4.1.1. Birinci Kıstas: Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Deneme Formunun Değerlendirilmesi Ölçütüne Yönelik Bulgular	77
4.2. İkinci Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar	79
4.2.1. İkinci Kıstas: Doğru Yerde Soluk Alma Ölçütüne Yönelik Bulgular	80
4.2.2. Üçüncü Kıstas: Doğru Biçimde Soluk Alma Ölçütüne Yönelik Bulgular	82
4.2.3. Dördüncü Kıstas: Nefesi Kontrollü Kullanma Ölçütüne Yönelik Bulgular	84
4.3. Üçüncü Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar	86
4.3.1. Beşinci Kıstas: Doğru Artikülasyon ve Diksiyon ile Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular.....	87
4.3.2. Altıncı Kıstas: Vurgu ve Tonlamalarla Konuşmayı Etkili Hâle Getirme Ölçütüne Yönelik Bulgular	89
4.3.3. Yedinci Kıstas: Konuşmayı Doğal, Rahat ve Canlı (Monotonluktan Uzak) Sürdürme Ölçütüne Yönelik Bulgular	91
4.4. Dördüncü Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	93

4.4.1. Sekizinci Kıstas: Pes Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular	94
4.4.2. Dokuzuncu Kıstas: Orta Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular	96
4.4.3. Onuncu Kıstas: Tiz Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular	98
4.4.4. On Birinci Kıstas: Registerler Arası Geçiş Yapabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular	100
4.4.5. On İkinci Kıstas: Doğru Entonasyonla Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular	102
4.5. Beşinci Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	104
4.5.1. On Üçüncü Kıstas: Eseri Doğru Notasyonla Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular.....	105
4.5.2. On Dördüncü Kıstas: Hız ve Gürlük İfadelerine Uygun Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular	107
4.5.3. On Beşinci Kıstas: Süslemelerin (Legato, Glissando, Vibrato, Çarpma, Tril) Kullanımı Ölçütüne Yönelik Bulgular	109
4.5.4. On Altıncı Kıstas: Eşlik ile Birlikte Ritmik, Melodik ve Müzikal Uyum İçerisinde Olma Ölçütüne Yönelik Bulgular	111
4.6. Altıncı Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar	113
4.6.1. On Yedinci Kıstas: Kur'ân-ı Kerim, Ezan, Salâ Formlarında Tekniği Sabit Tutabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular	114
4.7. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.	116
4.8. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	119
SONUÇLAR ve ÖNERİLER.....	121
Birinci Hipoteze İlişkin Sonuçlar	121
İkinci Hipoteze İlişkin Sonuçlar	121
Üçüncü Hipoteze İlişkin Sonuçlar.....	121
Dördüncü Hipoteze İlişkin Sonuçlar	122
Beşinci Hipoteze İlişkin Sonuçlar	122
Altıncı Hipoteze İlişkin Sonuçlar	123
Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine İlişkin Sonuçlar	123
Öneriler.....	124
KAYNAKÇA.....	126

EKLER	138
Ek-1 Etik Kurul Raporu	138
Ek-2 Onam Formu	139
Ek-3 Uzmanlarla Görüşme Formu	141
Ek-4 Odak Grup Katılımcılarına Yönelik Müzikal Algı Ölçümü	142
Ek-5 Ses Eğitimi Programı İhtiyaç Analizine Yönelik Odak Grup Görüşme Formu	144
Ek-6 Performans Değerlendirme Ölçeği	147
Ek-7 Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Deneme Formu.....	148
Ek-8 Cuma Hutbesi	149
Ek-9 Çıkıcı-İnici ve İnici Ses Egzersizleri	150
Ek-10 Mahur Şuûl “Allahümme Salli Alel Mustafa” Notası	151
Ek-11 Hicaz İlâhi “Ey Garip Bülbül Diyarın Kandedir” Notası	152
Ek-12 Segâh Makamında Ezan Notası	153
Ek-13 Dilkeşhâveran Makamında Salânın Giriş Kısımının Notası.....	154
Ek-14 Uşşak Şarkı “Ömrün Şu Biten Neşvesi Tâml Olsun Erenler” Notası	155
Ek-15 Hüseyinî Şarkı “Senden Bilirim Yok Bana Bir Fâide Ey Gül” Notası.....	156
Ek-16 Hüseyinî Şarkı “Ezelden Âşınanım Ben” Notası.....	157
Ek-17 Kürdilihicazkâr Şarkı “Ey Benim Bahtiyârım” Notası.....	159
Ek-18 Gülizar Türkü “Dertli Ne Ağlayıp Gezersin Burda” Notası.....	160
Ek-19 Nihâvend Şarkı “Çalıkuşu” Notası	161
Ek-20 Nihâvend Şarkı “Geçip Hicran Zamanları” Notası	162
Ek-21 Nihâvend Şarkı “Tereddüt” Notası.....	163
Ek-22 Rast Şuûl “Mevlâyâ Salli ve Sellim” Notası	166
Ek-23 Ön Test-son Test Kamera Kayıtlarının QR Kodları	168
ÖZGEÇMİŞ	169

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. Yanlış Postürler ve Doğru Postür	20
Resim 2.2. Gırtlığın Önden ve Yandan Görünüşü	24
Resim 2.3. Doğru ve Yanlış Ağız Pozisyonları	30

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Keman ve İnsan Sesinin Karşılaştırılması	12
Şekil 2.2. Ses Gruplarının Kapasite Sınırlarının Piyano Klavyesinde Görünümü.....	18
Şekil 2.3. İnsanda Solunum Sistemi.....	21
Şekil 2.4. Ses Telleri	25
Şekil 2.5. Kafa Rezonatörleri	27
Şekil 2.6. Paranazal Sinüsler.....	28
Şekil 2.7. Larenksin yukarı ve aşağıdaki pozisyonları.....	29
Şekil 2.8. “Ng” sesini çıkarırken dil ve damağın pozisyonu	31
Şekil 3.1. Araştırma Deseni.	57

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 4.1. Birinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	77
Grafik 4.2. Birinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	77
Grafik 4.3. Birinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	77
Grafik 4.4. Birinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	77
Grafik 4.5. İkinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	80
Grafik 4.6. İkinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	80
Grafik 4.7. İkinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	80
Grafik 4.8. İkinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	80
Grafik 4.9. Üçüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	82
Grafik 4.10. Üçüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	82
Grafik 4.11. Üçüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	82
Grafik 4.12. Üçüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	82
Grafik 4.13. Dördüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	84
Grafik 4.14. Dördüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	84
Grafik 4.15. Dördüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	84
Grafik 4.16. Dördüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları... 84	
Grafik 4.17. Beşinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	87
Grafik 4.18. Beşinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	87
Grafik 4.19. Beşinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	87
Grafik 4.20. Beşinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları..... 87	
Grafik 4.21. Altıncı Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	89
Grafik 4.22. Altıncı Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	89
Grafik 4.23. Altıncı Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	89
Grafik 4.24. Altıncı Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	89
Grafik 4.25. Yedinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	91
Grafik 4.26. Yedinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	91
Grafik 4.27. Yedinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	91
Grafik 4.28. Yedinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	91
Grafik 4.29. Sekizinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	94
Grafik 4.30. Sekizinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	94
Grafik 4.31. Sekizinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	94
Grafik 4.32. Sekizinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları... 94	
Grafik 4.33. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	96
Grafik 4.34. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	96
Grafik 4.35. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	96
Grafik 4.36. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları. 96	
Grafik 4.37. Onuncu Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	98
Grafik 4.38. Onuncu Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	98
Grafik 4.39. Onuncu Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	98

Grafik 4.40. Onuncu Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	98
Grafik 4.41. On Birinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	100
Grafik 4.42. On Birinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	100
Grafik 4.43. On Birinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	100
Grafik 4.44. On Birinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	100
Grafik 4.45. On İkinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	102
Grafik 4.46. On İkinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	102
Grafik 4.47. On İkinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	102
Grafik 4.48. On İkinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	102
Grafik 4.49. On Üçüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	105
Grafik 4.50. On Üçüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	105
Grafik 4.51. On Üçüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	105
Grafik 4.52. On Üçüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	105
Grafik 4.53. On Dördüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	107
Grafik 4.54. On Dördüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	107
Grafik 4.55. On Dördüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	107
Grafik 4.56. On Dördüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	107
Grafik 4.57. On Beşinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	109
Grafik 4.58. On Beşinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	109
Grafik 4.59. On Beşinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	109
Grafik 4.60. On Beşinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	109
Grafik 4.61. On Altıncı Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	111
Grafik 4.62. On Altıncı Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	111
Grafik 4.63. On Altıncı Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	111
Grafik 4.64. On Altıncı Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	111
Grafik 4.65. On Yedinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.	114
Grafik 4.66. On Yedinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.	114
Grafik 4.67. On Yedinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.	114
Grafik 4.68. On Yedinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	114
Grafik 4.69. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.	116

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Uzman Grubu Demografik Bilgileri.	59
Tablo 3.2. Çalışma Grubu Demografik Bilgileri.	60
Tablo 4.1. Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Deneme Formunun Değerlendirilmesine Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	78
Tablo 4.2. Doğru Yerde Soluk Almaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	81
Tablo 4.3. Doğru Biçimde Soluk Almaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	83
Tablo 4.4. Nefesi Kontrollü Kullanmaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	85
Tablo 4.5. Doğru Artikülasyon ve Diksiyon ile Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	88
Tablo 4.6. Vurgu ve Tonlamalarla Konuşmayı Etkili hâle getirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	90
Tablo 4.7. Konuşmayı Doğal, Rahat ve Canlı (Monotonluktan Uzak) Sürdürmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	92
Tablo 4.8. Pes Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	95
Tablo 4.9. Orta Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	97
Tablo 4.10. Tiz Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	99
Tablo 4.11. Registerler Arası Geçiş Yapabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	101
Tablo 4.12. Doğru Entonasyonla Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	103
Tablo 4.13. Eseri Doğru Notasyonla Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	106
Tablo 4.14. Hız ve Gürlük İfadelerine Uygun Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	108
Tablo 4.15. Süslemelerin (Legato, Glissando, Vibrato, Çarpma, Tril) Kullanımına Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	110
Tablo 4.16. Eşlik ile Birlikte Ritmik, Melodik ve Müzikal Uyum İçerisinde Olmaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	112
Tablo 4.17. Kur'ân-ı Kerim, Ezan, Salâ Formlarında Tekniği Sabit Tutabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.	115
Tablo 4.18. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri ve Yüzdelik Oranları.	116

Tablo 4.19. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Göre Odak Grubun Performans Gelişimine Yönelik Yüzdelik Oranlar.	118
---	-----

GİRİŞ

Müzik tarihi alanındaki araştırmacıların genel kanısına göre müzik tarihin ilk evrelerinden bu yana insan hayatında dinî ve din dışı törenlerle birlikte yer almaya başlamıştır. Müziğin doğuşu ile ilgili üretilen biyolojik ve linguistik (dil bilim) teorilerinin birleştiği ortak nokta, müziğin çalgılardan önce insan sesiyle yapılmış olduğudur. Bir başka deyişle ilk müzik insan sesidir ve bu bağlamda kavramsal olarak dinî musiki ve insan sesinin birlikteliği kadim bir olgudur.

İslâm akidesinde yer alan bütün ritüellerde müzik kendine yer bulmakla birlikte asr-ı saadetten bugüne on dört asırlık İslam geleneğinde yer alan cami musikisi formlarının¹ (Kur’ân-ı Kerim, ezan, tekbir, salâ, tesbih, mevlid, tevşih, mîrâciye, telbiye) ve tekke musikisi formlarının (Mevlevi ayini, durak, kaside, şûûl, naat, nefes, ilahi) hemen hepsinde insan sesi en önemli unsur olmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı verilerine göre (Çevrimiçi, <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>) 2020 sonu itibariyle Türkiye’de doksan bine yaklaşan camide yüz binden fazla cami görevlisi² bulunmaktadır. Yukarıda adı geçen dinî musiki formlarının pek çoğunu seslendirerek vazifelerini ifa eden imam-hatip ve müezzin-kayyımların bir anlamda enstrümanları olan seslerini meslek hayatları boyunca önemli bir sorun yaşamadan verimli olarak kullanabilmeleri için evvel emirde ses eğitimi farkındalıklarının oluşması gerekmektedir. Sesin oluşumu, insan sesi ve çeşitleri, ses organları ve görevleri, ses sağlığı ve bakımı gibi teorik konular hakkında bilgi sahibi olmak cami görevlilerinin mesleki yeterliliklerinin artmasına yardımcı olacaktır.

Dinî musiki formlarının icrasında ses vasfının genişlik, rezonans, entonasyon, nüans ve süslemeler³ bakımından üstün meziyetlere sahip olması gerekmektedir; zira Kur’ân-ı Kerim, ezan, mevlid, kaside gibi formlar yapıları itibariyle bilhassa tiz

¹“2.2. Dini Musiki” başlığında bu formların içeriği hakkında bilgi verilmektedir.

² Çalışmanın odak noktasını oluşturan “cami görevlileri”, Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırları içinde Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesindeki camilerde “imam-hatip” ve “müezzin-kayyım” kadrolarında aktif olarak görev yapan personeli ifade etmektedir.

³“2.1. Ses Eğitimi” ve alt başlıklarında rezonans, entonasyon, nüans ve süslemeler hakkında bilgi verilmektedir.

bölgede uzun süre yorulmayan bir ses ve kıvrak hançere nağmeleriyle ziynetlenmeyi beklemektedirler. Bunun için öncelikle solunum kontrolünün sağlanması gerekir. Doğru yerde ve biçimde soluk alma ve nefesi kontrollü kullanma, sesin doğru rezonans bölgelerine ulaşabilmesi için olmazsa olmazdır.

Ayrıca cami görevlilerinin görev tanımları içinde hutbe okuma ve vaaz etme gibi vazifeleri de vardır (Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, 2014). Bu sebeple diksiyonlarının Türkçenin artikülasyon kurallarına uygun ve net bir şekilde anlaşılır olması gerekir. Vurgu ve tonlamalarının da doğru olması hitap ettikleri cemaatin konuya olan ilgilerini taze tutacağı gibi dinleyenlerde heyecan ve vecd duygularının da artmasına sebep olur. Cami görevlilerinin doğuştan sahip oldukları veya bulundukları bölgedeki insanlarla etkileşimleri sonucu konuşmalarında oluşan şive etkisi ses eğitimi çalışmaları kapsamındaki konuşma eğitimiyle azaltılabilir veya giderilebilir.

Nefes kontrolü, fonasyon⁴ ve rezonans çalışmalarıyla doğru tekniğe kavuşan bir ses belirli çalışmalar neticesinde hız ve gürlük ifadeleri, vibrato, tril, çarpma⁵ gibi süslemeleri hâiz olabilir. Bu noktada dinî musiki alanında geçmişten bugüne kadarki icracıların ses kayıtları önemli bir kılavuzdur; zira bu icracıların ortak özellikleri ses kullanma becerilerinde sahip oldukları üstün yetenektir. Bu zevat Allah vergisi güzel bir sese sahip olmalarıyla birlikte, pek çoğu küçük yaşlardan itibaren gelenekte önemli bir metot olan meşk yöntemiyle dönemin üstatlarından istifade etmişler ve müziğin önemli unsurları olan üslup, tavır ve repertuvar bakımından seslerini ve icralarını geliştirmişlerdir. Mensup oldukları meşk silsilesi sayesinde yapmış oldukları örnek icra niteliği taşıyan ses kayıtlarını ve kadim dinî musiki dağarcığını sözlü aktarım yoluyla günümüze ulaştırmayı başarmışlardır. Bu kayıtlar eşliğinde ve ses eğitimi konuları içinde yer alan hız, nüans ve süsleme çalışmalarıyla cami görevlilerinin ses kullanma becerileri arttırılabilir.

Ses eğitimi çalışmalarında ses egzersizleriyle öğrenilen doğru ses çıkarma tekniğinin, dini musiki formlarına adaptasyonu da önemli bir konudur. Bu durum dinî musiki ile

⁴“2.1.5. Fonasyon ve Türleri” başlığında konu hakkında bilgi verilmektedir.

⁵“2.1.10. Hız, Nüans ve Süsleme İfadeleri” başlığında konu hakkında bilgi verilmektedir.

bir anlamda özdeş olan Türk müziği alanında eğitim gören ses eğitimi öğrencileri için de sorun teşkil etmektedir. Bu konu akademinin de ilgisini çekmiş ve Türk müziği öğrencilerine yönelik ses egzersizleri öneren çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu durum sadece egzersizler özelinde değil aynı zamanda keşfedilen ses pozisyonlarının pekişmesi adına çalışılması gereken şan parçaları için de gereklidir. Bu parçaların ses eğitimi öğrencilerinin mensup olduğu disiplinde yer alan repertuvardan seçilmesi, bununla birlikte yukarıda da belirtildiği gibi doğru pozisyon ve güzel üslûpla okuyan örnek icracıların ses kayıtlarıyla desteklenmesi çok önemlidir. Bu bağlamda geliştirilecek bir ses eğitimi çalışması kapsamında, ses egzersizleriyle gösterilen tekniğin Kur'ân-ı Kerim'den bir aşr-ı şerif tilaveti (on ayetten oluşan bir bölüm okuma), ezan, kâmet, salâ, mevlid, kaside, şuûl, ilahi gibi formların icrasıyla pekiştirilmesi cami görevlilerinin ses tekniğine daha kolay intibak etmelerini sağlayabilir.

“Cami görevlileri” deyince akla gelen imam-hatiplik ve müezzin-kayyımlik vazifelerini ifa ederken hiç şüphesiz Allah vergisi güzel bir sese sahip olmak gerekir. Bu güzel sesler iyi programlanmış ve kendilerine uygun bir ses eğitimi programında terbiye gördükleri zaman ifade ve etki gücü yüksek bir iletişim aracına dönüşür. Bir başka deyişle nasıl ki doğada bulunan her cevher insanların hizmetine işlenerek sunuluyorsa güzel ses de iyi bir eğitim safhasından geçtikten sonra eşsiz bir mücevher gibi insanları lâhuti âlemlere taşıyan bir binek hâline gelir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İlk bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, hipotezleri, önemi ile birlikte sınırlılıkları ve varsayımları alt başlıklar hâlinde sunulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Cami görevlilerinin mesleki ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik farklı örneklemelerle yapılmış çalışmalarda yer alan katılımcılar alanında uzman kişiler tarafından doğru içerik ve kaynaklarla iyi programlanmış bir ses eğitimi programına duydukları ihtiyacı belirtmişlerdir. Bu araştırmaların ortaya koyduğu bir diğer sonuç cami görevlilerinin mesleklerini icra ederken ihtiyaç duydukları ses eğitimi mezun oldukları okullardan (imam-hatip liseleri veya ilahiyat fakülteleri) karşılayamamış olmalarıdır.

Satı Doğanyigit, Kubilay Kolukırık ve Mehmet Metin'in müşterek olarak yürüttükleri çalışmada (Doğanyigit, Kolukırık, Metin, 2018) Koufman ve Isaacson'dan (1991) yapılan alıntıya göre meslekleri "meslek ve ses kullanımı" bağlamında "elit ses kullanıcısı (şarkıcı ve aktörler), mesleki ses kullanıcısı (cami görevlisi, öğretim üyesi/okutman ve çağrı merkezi çalışanları), mesleki ses kullanıcısı olmayanlar (öğretmen, doktor, avukat), mesleğinde sesini kullanmayanlar (çiftçi, kâtip)" olarak dört çeşit gruba ayırmaktadır. Bu meslek gruplarında cami görevlileri "mesleki ses kullanıcısı" kategorisinde yer almalarına rağmen günlük ses kullanma süreleri dikkate alındığında cami görevlileri de "elit ses kullanıcısı" grubunda düşünülebilir. Dolayısıyla birçok meslek grubu için lâzım olan ses eğitimi cami görevlileri için elzem olarak nitelendirilebilir.

Dursun (2014) 10. Avrupa Laringoloji Kongresi'nde sunmuş olduğu bildirisinde Ankara Üniversitesi Kulak Burun Boğaz Servisi'ne başvuran cami görevlilerinin yüzde ellisinde ses problemi olduğunu vurgulamaktadır. Reflü, sesin kötü kullanımı, çevresel koşullardaki kötülük, sigara, beslenme tarzı, çevre koşulları ile ses tellerinde kanama, polip gibi şikâyetlerden muztarip olan bu kişilerin içinde özellikle taşrada bulunanların ses eğitimi olanaklarından mahrum olduklarını belirtmektedir. Ayrıca seslerindeki problem sebebiyle cemaatten aldıkları tepkiler sonucu ciddi sıkıntılar

yaşayan cami görevlilerinin mesleklerini bırakma noktasına geldiğini, hatta kurum değiştirmek için doktorlardan rapor talebinde bulunanların olduğunu ifade etmektedir.

Cami görevlilerinin ses eğitimi ihtiyaçlarına yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen çalışmalar dikkat çekmektedir. 2014 yılında Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan DİB Personel Yeterlikleri çerçevesinde müezzin-kayyımların temel yeterliklerinde “Sesini ve nefesini doğru ve etkili kullanma becerisine sahiptir.” (Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri, 2014) ifadesi yer almaktadır. 2015 yılında aynı kurum tarafından Dinî Musiki Programı (Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî musiki Programı, 2015) hazırlanmıştır. Üçer aylık üç dönemden toplamda dokuz ay (36 hafta) süren, hizmet içi eğitim olarak tasarlanan bu programın hedefleri arasında kursiyerlerin ses eğitimi bilgi ve becerisine sahip olmaları istenmektedir. Belirtilen bu hedefe ulaşılabilmesi için toplam kurs süresinin içinde ses eğitimi dersinin payının arttırılıp ders içeriğinin geliştirilmesi ve kaynakların ise çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2016 yılında “Ezanı Güzel Okuma Öğretim Programı” hazırlanmıştır (Ezanı Güzel Okuma Öğretim Programı, 2016). Haftada 20 saat olmak üzere dört haftalık süreçte toplam 80 saatten oluşan programda ses eğitiminin toplam süresi 10 saattir. Program hedeflerinde ses eğitimi ile ilgili olarak “başarı ile bitiren her kursiyerin sesini etkin bir şekilde kullanma bilgi ve becerisine sahip olacağı” ifade edilmektedir; fakat ders içeriğine bakıldığında konuların yetersiz, seçilen kaynakların ise konuyla ilgisinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca haftada 2,5 saatlik bir süre (dört haftada toplam 10 saat) doğru içerik oluşturulsa bile bahsedilen hedefi gerçekleştirmek için yeterli bir süre değildir.

Aynı kurum tarafından 21-22 Ocak 2017 yılında Ezan Çalıştayı düzenlenmiş ve dinî musiki alanındaki uzmanlar tarafından sunulan bildiriler rapor hâlinde yayınlanmıştır (Ezan Çalıştayı Raporu, 2017). Çalıştayı “Eğitime Yönelik Teklif ve Öneriler” kısmında diyafram kullanımı ile ilgili cami görevlilerine yönelik eğitim verilmesi gerektiği vurgulanarak yeterli öğretici bulunamayan illerde konservatuarların Türk

müziği ses eğitimi hocalarından belirli noktalarda destek alınabileceği ve bu konuda üniversiteler ile protokol imzalanabileceği şeklinde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığının yaptığı bir başka çalışma ise Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2017 yılında yayınlamış olduğu Tashîh-i Hurûf Hizmet İçi Eğitim Programı'dır (Tashîh-i Hurûf Hizmet İçi Eğitim Programı, 2017). Haftada 28 saat ve 24 haftadan oluşan (toplamda 672 saat) programda dinî musiki haftada 4 saat (toplamda 96 saat) yer alıyor. Programın hedeflerine bakıldığında “ses, makam bilgi ve becerisinin kazandırılması”; kursiyerlere yönelik kazanımlarda “Cami musikisinin icrasında sesini doğru kullanır.” ifadeleri kullanılmış olmasına rağmen dinî musiki dersinin konuları içinde ses eğitimi küçük bir yer tutmaktadır.

Günümüzde hâlâ merkezî ve sürdürülebilir bir eğitim programı olmaktan uzak olan “cami görevlilerine yönelik ses eğitimi” sorunsalı çeşitli şehirlerin il müftülükleri, bazı sivil toplum kuruluşları ve akademinin iş birliğiyle çözülmeye gayret edilmiştir. Yapılan çalışmaların yetkili merciler tarafından sürekli olması gerektiği dile getirilmiş ise de maalesef devamlılık sağlanamamıştır. Bu konuda internet gazeteleri veya bu etkinliklere hamilik eden kurumların sitelerinde yer alan haberler etkinlik yılı ve kurum adlarıyla birlikte aşağıda sıralanmıştır:

- 2011, İzmir İl Müftülüğü Cami Görevlileri Derneği, (Kabacaoğlu T. Çevrimiçi, <https://www.risalehaber.com/kuran-kursunda-san-dersleri-97166h.htm>)
- 2012, Nevşehir İl Müftülüğü, (Çevrimiçi, <https://www.haberaktuel.com/din-gorevlilerine-ses-ve-nefes-kontrolu-semineri-haberi-542329.html>)
- 2013, Diyanet-Sen Sivas Şubesi, (Çevrimiçi, <https://www.cinarinsesi.com/din-gorevlilerine-makam-ve-ses-egitimi-verildi-32316h.htm>)
- 2013, Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı ve Zafer Kalınma Ajansı, (Çevrimiçi, <https://www.haberler.com/guncel/imam-ve-muezzinlere-san-egitimi-5319690-haberi/>)
- 2014, Balıkesir İl Müftülüğü Cami Görevlileri Derneği ve Halk Eğitim Merkezi, (Çevrimiçi, <https://www.haber3.com/guncel/ozel-haber-kuran-kursu-hocalari-san-dersi-alip-turk-musikisi-haberi-2381887>)

- 2016, Gaziantep İl Müftülüğü, (Çevrimiçi, <https://www.haber7.com/gaziantep/1735475-gaziantep-muftulugunden-din-gorevlilerine-ses-egitimi>)
- 2017, Kayseri İl Müftülüğü, (Çevrimiçi, <https://kayseri.diyanet.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=679>)
- 2017, Konya Meslek Edindirme Kursları, (Çevrimiçi, <https://konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=5986>)
- 2019, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı Dini Musiki Bölümü, (Çevrimiçi, <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/kultur/15/musiki-egitimiyle-ezan-ilahi-ve-mevlid-okuyor/35290>)

Araştırmanın örneklemini Diyanet İşleri Başkanlığı'nda aktif olarak görev yapan cami görevlilerinden seçilmiştir. Kur'ân kursu öğrencileri ve öğretmenleri de aynı problemleri yaşamaktadırlar; zira bu kurslarda genç yaşta hafızlık eğitimine başlayan öğrenciler, mehâric-i hurufu (harflerin doğru telaffuzu) talim ederken gün boyu bilinçsizce bağırma sonucu ses kısıklığı, ses tellerinde ödem veya nodül oluşması gibi ciddi ses problemleriyle karşılaşmaktadırlar. Üstelik bağırarak harflerin doğru yerini bulacaklarına dair yanlış bir kaniya sahiptirler. Bu durum yıllardır çeşitli kurumlar bünyesinde bireysel ses eğitimi dersi yürütücülüğü yapmış olan araştırmacı tarafından pek çok vakada müşahade edilmiştir.

Cami görevlilerinin yetişmiş olduğu okulların (imam-hatip liseleri, ilahiyat fakülteleri ve Kur'ân kursları) eğitim programlarına bakıldığında dinî musiki dersleri bazı programlarda yer alsa da ses eğitime dair bir içeriğe rastlanamamaktadır. Yüner (2018), Demir (2013) ve Sevinç (2017) çalışmalarında bu konuya dair bulgulara yer vermektedirler.

Bu şartlar çerçevesinde konunun başında da ifade edildiği üzere günlük ses kullanma süresi itibarıyla “mesleki ses kullanıcısı / elit ses kullanıcısı” kategorisinde yer alan cami görevlilerinin, eğitim ve meslek hayatları boyunca ses eğitimi alma ihtimallerinin çok düşük olması, meslek hayatlarını sağlıklı olarak devam ettirebilmeleri adına ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Hâl böyle olunca cami

görevlilerine yönelik münferit ve tam teşekküllü bir ses eğitimi programının oluşturulması önemli bir ihtiyaca cevap verecektir. Ayrıca bu eğitimin kolaylıkla ulaşılır durumda olması da önemlidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ses eğitimi uygulamalarının cami görevlilerinin ses kullanma becerilerine etkilerini belirlemektir.

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın nicel kısmına yönelik test edilebilecek hipotezler aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır.

1. Ses eğitimi uygulamaları cami görevlilerinin ses eğitimi farkındalıklarının artmasında (sesin oluşumu, insan sesi ve çeşitleri, ses organları ve görevleri, ses sağlığı ve bakımı vb. gibi teorik konular hakkında bilgi sahibi olma) etkilidir.
2. Solunum egzersizleriyle amaçlanan doğru yerde ve doğru biçimde soluk alma ile solunum kontrolü sağlama çalışmaları cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.
3. Artikülasyon çalışmalarına yönelik yapılan egzersizler ve diksiyon çalışmalarıyla hitabet gücünün arttırılmasına yönelik çalışmalar cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.
4. Sesin rezonatör bölgelere gönderilerek doğru rezonans bölgelerinde büyütülüp tını kazandırılması, odaklama, entonasyon çalışmaları cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.
5. Notasyon, hız, gürlük ifadeleri (nüans) ve çeşitli süslemeler (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril), eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde söyleme çalışmaları cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.

6. Ses eğitimi uygulamalarında öğrenilen doğru teknik cami musikisinin alt dalları olan Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ gibi formların hepsinde icra edilebilir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma ile daha önce cami görevlileri ile yapılan ses eğitimi farkındalıkları, ses problemleri, ses eğitimi ihtiyaçları hakkındaki araştırmalar, bir adım öteye taşınarak uygulama safhasına geçilmiştir. Böylelikle bu çalışmaların sonuç ve önerileri de değerlendirilmiştir. Cami görevlilerinin ses kullanma becerilerine ses eğitimi uygulamalarının etkisi ilk kez incelenmiştir. Böylece alana yeni bir katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Uygulanan deneysel işlem ses eğitimi tekniklerinin Türk müziğine uyarlanması konusunda yapılmış olan araştırmalar değerlendirilerek oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma parçaları Türk musiki repertuarından ve dinî musiki formlarından seçilmiştir. Şan tekniğinin Türk müziğine ve dinî musikiye adaptasyonunu kolaylaştırması bakımından da araştırma önemlidir.

Elde edilen bulgu, sonuç, yorum ve öneriler, cami görevlilerinin yetiştiği okullar, (imam-hatip liseleri veya ilahiyat fakülteleri) hafız yetiştiren Kur'ân kursları ve çeşitli eğitim merkezlerini kapsamaktadır. İlgili kurumlarda ses eğitimi adına yapılan muhtemel yanlışlıkların ve eksikliklerin giderilmesi adına da çalışma önem taşımaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Örnekleme alınan paydaşların görüşleri ile,
- Verilerin toplanma süresi olarak 2020-2021 eğitim-öğretim yılı ile,
- Paydaşlara uygulanan ölçeklerle ve hazırlanan dokümanlar ile sınırlıdır.

1.6. Varsayımlar

Araştırma kapsamında görüşlerine başvurulanan paydaşların soruları cevaplarırken samimi olarak gerçek kanılarını belirttikleri varsayılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Lisansüstü tez çalışmaları ve araştırma makaleleri gibi akademik yayınların kuramsal çerçevelerinin oluşturulmasına dair Çepni (2021: 7) yaptığı alıntıda “Kuramsal çerçeve yeni bir kuramın gelişim sürecine bir temel oluşturmak için o konuyla ilgili kuramların, ilgili kavramların ve deneysel araştırmaların sentezlenmesi anlamında da kullanılmaktadır (Rocco ve Plakhotnik, 2009).” ifadelerine yer vermektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın kuramsal çerçevesinin ana başlığını ses eğitimi oluşturmaktadır. Sonrasında alt başlıklar hâlinde ses eğitimi oluşturan konular, dini musiki kapsamında da cami ve tekke musikisi ve ilgili araştırmalar yer almaktadır.

2.1. Ses Eğitimi

Bu başlıkta ses eğitiminin tanımı, türleri, tarihçesi, kavramsal olarak içeriği ve eğitim verme durumundan bahsedilmektedir. Ayrıca alt başlıklarda ses eğitimi oluşturan konulara yer verilmiştir. Bu konular ele alınırken temel bilgilere yer verildikten sonra gerekli görülen yerlerde araştırmanın odak noktasını oluşturan cami görevlilerine yönelik ses eğitimi çalışmalarında dikkat edilmesi gereken birtakım hususlara da değinilmiştir.

Say (2005) ses eğitimi “şarkı söyleme sanatında müzikal davranışları geliştirmeyi amaçlayan sanatsal ve teknik çalışma süreci” olarak tanımlamaktadır. Töreyin’e göre (2008) “Bireylere sesini konuşurken ve şarkı söylerken, anatomik ve fizyolojik yapı özelliklerine uygun olarak kullanabilmesi için gereken davranışların kazandırıldığı, önceden saptanmış ilke ve yöntemlerle planlanan hedeflere yönelik olarak uygulanan, planlı-programlı bir etkileşim sürecidir.”

Kartal (2009) ise ses eğitimi “Bireylere konuşma ve şarkı söyleme ile ilgili temel davranışlar kazandırılmasında gırtlığın doğallığını ve sağlığını koruyarak seslendirilecek olan eserin tür, dil ve müzik özellikleri göz önünde bulundurularak, olumlu değişiklikler oluşturma süreci.” olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Polat, 2016: 36).

Muhatap ve içeriklerine göre değerlendirildiğinde Çevik (2006) ses eğitimini tür bakımından 3 bölüme ayırmaktadır. Bunlar:

- “1) Bireysel Ses Eğitimi
- a) Temel Ses Eğitimi
- b) İleri Ses Eğitimi (Şan)
- 2) Kümesel Ses Eğitimi (Oda Müziği)
- 3) Toplu Ses Eğitimi (Koroda Ses Eğitimi)
- ...

1) Bireysel Ses Eğitimi:

a) Temel Ses Eğitimi: Her yaş ve her nitelikteki sesler için öncelikle eğitsel amaçlar doğrultusunda konuşma ve şarkı sesinin doğru kullanımına yönelik temel davranışları kazandırma sürecidir. Bireysel olarak programlanabildiği gibi topluluklar için de düzenlenebilir. Eğitimin planlanarak uygulanması süreci, öğrencide geliştirilmesi hedeflenen davranışların önceden belirlenerek sıralanması, yaş ve ses özelliklerine uygun öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve bu düzenlemelerin beklenen davranışları geliştirip geliştirmediğinin ortaya konulması için gerekli verileri elde etmeyi ve değerlendirme aşamalarını kapsamaktadır.

...

Temel ses eğitimi programının hedefleri şunlardır:

- a)** Sesin kullanımı için uygun ve doğru bir bedensel duruşu alma ve zihinsel olarak hazır olma, doğru solunum yapma becerisini kazandırma,
- b)** Ses üretme (fonasyon) ve üretilen sesin frekansına uygun rezonans bölgelerini kullanarak sesi doğru bir entonasyonla ve doğru yere yerleştirme, ses bölgeleri (register) arasında bağlantı kurma, sesi büyütüp zenginleştirme, doğal ve abartısız bir söyleyişi gerçekleştirme becerisini kazandırma,
- c)** Konuşma ve şarkı söylemede dilin anlaşılır olması için ses üretimi (fonasyon) sürecinde konuşma dilindeki sesli ve sessizleri iyi ekleme, doğru tonlama ve vurgularla kullanma bilgi ve becerilerini kazandırma,
- d)** Temel düzeyde kazandırılan davranışlara dayalı olarak sesin kullanımında müziksel duyarlılığı geliştirme,
- e)** Temel düzeyde kazandırılan davranışlar doğrultusunda küçük ölçekli eğitim materyalleriyle (alıştırmalar, öncelikle ana dilde şarkılar, eğitim müziği örnekleri ve halk türküleri) bir dağar oluşturma.

İleri Ses Eğitimi (Şan): Mutasyon dönemini (sesin değişme ve olgunlaşma dönemini) tamamlamış, sesin ileri teknikle ve sanatsal amaçlar doğrultusunda kullanılabilmesini sağlayan uygun bir anatomik - fizyolojik yapıya, gürlük, genişlik, tını özellikleriyle gelişmeye elverişli, dayanıklı bir ses materyaline sahip bireyler için programlanabilir. Eğitimin planlanması süreci temel ses eğitiminde olduğu gibi ele alınmakla birlikte, ilke ve amaçlar, ders içerikleri, kullanılan materyaller, öğretim yöntemleri ve hedeflenen davranışlar bakımından farklılık göstermektedir.

...

İleri ses eğitiminin program hedefleri şunlardır:

- a) Konuşma ve şarkı söylemede solunumu denetleme, soluk basıncını farklı dinamiklerde kullanma ve uzun cümlelemeler için gerekli olan solunumu denetleme becerisini geliştirme.
- b) Sesi üretme ve doğru yere yerleştirme, doğru ve temiz ses elde etme, rezonans bölgelerinde sesin doğuşkanlarını güçlendirerek gürlük genişlik ve tınıyı geliştirme pürüzsüz, estetik niteliği yüksek ses elde etme becerisi kazandırma.
- c) Konuşma ve şarkı söylemede, kullanılan dili açık ve anlaşılır biçimde, sesli-sessiz fonemleri eklemleyerek (artikülasyon) doğru bir söyleyiş (telaffuz), anlamına uygun olarak doğru tonlama ve vurgulamalarla (diksiyon) kullanma becerisi kazandırma.
- d) Sesin teknik gelişimine dayalı olarak müziksel duyarlılığı üst düzeyde geliştirme, etkili bir seslendirme–yorumlama becerisi kazandırma.
- e) Ses üretiminde işlevsel olan organları tanıtmak, bu organlar arasında gerçekleştirilen eşgüdümü kavratma ve ses sağlığı konusunda bilgilendirme” (Çevik, 2006: 9-11).

Yukarıdaki alıntıda yer alan “ileri ses eğitimi” ile birlikte zikredilen “şan” kelimesini açıklamak gerekir. Türkiye’de konservatuarların ses eğitimi bölümleri için “şan bölümü”, ses eğitimi dersleri için “şan dersi”, bu derslerin neticesinde öğrenilen doğru söyleme tekniğine de “şan tekniği” ifadeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Kelimenin kökeni Fransızca “chant”, yani “şarkı söylemek” demektir. Dolayısıyla özellikle ses eğitimi ve tekniği için kullanılan şan sözcüğü sesin müzikal olarak kullanımını ifade etmektedir.

Ses eğitiminin tarihçesine bakıldığında temelinin Avrupa müziğine dayandığı görülür.

“Batı müziği dönemlerinden konu ele alınacak olursa, gotik çağda çoksesliliğin geliştiği görülmektedir. Rönenans döneminde XV. yüzyıl ortalarında ise her ulus kendine özgü şarkı biçimini ortaya koymuştur. İngiliz halk şarkıları *carollar*, Fransız çok sesli aşk şarkıları *chansonlar*, Alman aşk şarkıları *lieder* ve İtalyanların *frottoları* da bu çağda ortaya çıkan

ses müziği türleridir. Bunun yanında a capella (enstrüman olarak sadece insan sesinin kullanıldığı çok sesli müzik türü) korolar ve çalgı müziği de önem kazanmıştır. Barok dönemde ise 1597 yılında Floransa’da Jacopo Peri’nin bestelediği Daphne, müzik tarihinde ilk opera olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yepyeni bir müzik formu olarak arya ve buna yönelik şarkı söyleme tekniği gelişmiştir” (Töreyin, 2008).

Say (2005) operayı tiyatro ve müziğin temelleri üzerinde, şiir, şarkı, dans, dekor, kostüm, resim, mimarlık, şan ve oyunculuk sanatlarının kaynaştığı sanatsal bileşim olarak tanımlamaktadır. Opera dört yüz seneden fazla geçmişe sahiptir. Özellikle ilk çıktığı dönemde Avrupa’da kraliyet aileleri, soylular ve burjuvazinin ilgi odağı olmakla birlikte geniş kitlelere hitap etmiştir. Birkaç bin kişilik salonda yaklaşık yüz kişilik senfoni orkestrasının ve geniş bir koronun eşliğinde kadın ve erkek seslerin solo olarak icra ettikleri arylarla tamamen “akustik” olarak icra edilegelmiştir. İşte böylesine debdebeli bir sahnede solistin sesini olabilecek en verimli şekliyle kullanarak tüm eşlikçilerin üstüne çıkıp rolünü lâyıkıyla ifa edebilmesi oldukça zor bir iştir. Bundan dolayı ses eğitiminin temel kavramları ile ilke ve yöntemlerinin opera formuyla birlikte geliştiği söylenebilir.

Türkiye’de opera tarihine bakıldığında İstanbul’da halka açık olarak oynanan ilk opera 18 Kasım 1841’de sergilenen ve bestesi Bellini’ye (1801-1835) ait olan Norma’dır (Tanrıkulu 1993: 18). Pitt’e göre ilk opera binası, 1840 da yapılan, İstanbul’daki 400 kişilik Bosko tiyatrosudur (Koptagel, 1994; Aktaran: Töreyin, 2008).

Türkiye’de operanın ve buna bağlı olarak da şan eğitiminin gelişimi Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda ivme kazanmıştır. 1924’te Ankara’da kurulan Musiki Muallim Mektebinin 1936’da konservatuvara dönüştürülmesiyle opera bölümünün başına Alman rejisör Karl Ebert getirilmiş ve yurt dışından getirilen Hans Hay, Max Klein, Friedl Böhm, Arandi Lombardi gibi şan öğretmenleri Devlet Operasının sanatçı kadrolarını yetiştirmiştir (Töreyin, 2008).

XX. yüzyılda Türkiye’de ses eğitiminin batı menşeli olarak kurumsallaşmasıyla birlikte ses eğitimi opera kökenli eğitimciler tarafından verilmiştir. 1975 yılında kurulup 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesine katılan ve 1926’da

Dârülelhan'ın kapatılmasının ardından Türkiye'nin ilk Türk Müziği konservatuvarı olma özelliğini taşıyan Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında da durum aynı olmuştur. Kuruluşunda ses eğitimi bölümünün ders planında ses eğitimi dersi sekiz yarıyıl olarak uygulanmıştır; fakat öğrencilerin eğitim süresi boyunca üslup ve tavırlarının opera icrasına doğru meyletmesi sonucu dersin süresi dört yarıyla düşürülmüştür. Türkiye'de günümüzde sayısı yirmiye aşan Türk müziği konservatuarlarının pek çoğunun ses eğitimi bölümünde yine aynı durum söz konusudur.

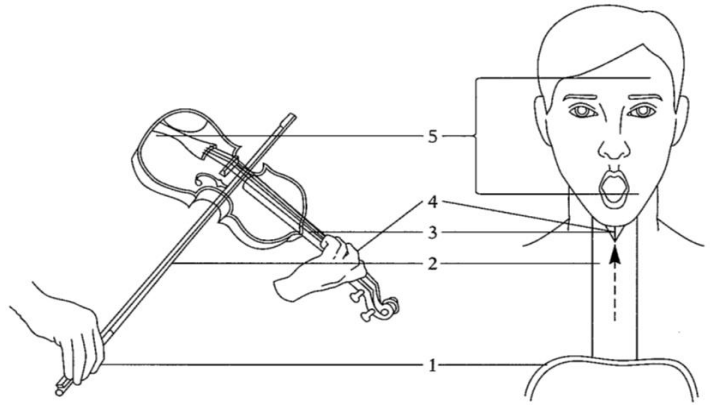
Klasik Türk musikisi (Türk sanat müziği), Türk halk müziği ve dinî musiki özelinde düşünülecek olursa bu durum çok ciddi bir kavram karmaşasını da beraberinde getirmiştir. Ses eğitimi ile öğrenilen “şan tekniği” opera disiplini ile karıştırılarak “şan = batı tarzı okuyuş” algısı oluşmuş ve Türk müziği ses eğitimi alanında öğrenim gören öğrencilerin üslup ve tavırlarının bozulabileceği endişesi ortaya çıkmıştır. Aslında bu endişe tamamen haksız sayılmaz; fakat bu problemde “şan tekniği” masumdur. Ses eğitimi ile hedeflenen en temel öge, “öğrencinin sesini doğru olarak kullanması” olmakla birlikte “mensup bulunduğu stilin gerektirdiği diğer icra özelliklerini yerine getirmek” de unutulmamalıdır. Burada şan eğitimi ile müzik stilleri arasındaki ilişkiye “süt metaforu” ile daha da açıklık getirilebilir. Ses eğitimi süte benzetilecek olursa nasıl ki süt farklı şekillerde işlenerek istenilen ürün (yoğurt, peynir, tereyağı, kaymak vs.) elde edilebiliyorsa, ses eğitimi sayesinde öğrenilen doğru teknikle elde edilen güzel ses de ilgili olunan müzik disiplini içinde işlenerek özlenen performans seviyesine ulaşılabilir. Netice itibarıyla iyi icra edilen bir opera aryasında ne kadar şan tekniği varsa Klasik Türk müziğindeki bir gazelde, Türk halk müziğindeki bir uzun havada veya dinî musikideki bir kasidede de o kadar şan tekniği olmalıdır.

Çalışmanın kapsamı cami görevlileri ve dini musiki çerçevesinde olmasına rağmen Batı müziği kaynaklı verilen ses eğitiminin etkileri Türk müziği konservatuarları ve burada eğitim gören ses eğitimi bölümü öğrencileri özelinde ele alınmıştır. Bunun sebebi cami görevlilerinin ve çalışma kapsamında olmasa da Kur'ân kursu öğrencilerinin ve imam-hatip lisesi mezunlarının eğitim alabilecekleri müstakil bir dinî musiki okulu olmamasıdır. Bazı ilahiyat fakültelerinin bünyelerinde yer alan

Türk din musikisi anabilim dalında eğitim veriliyor olsa da fakülte veya konservatuar düzeyinde dinî musiki eğitimi veren bir kurum henüz mevcut değildir.

Müzik eğitiminin alt dalları olan ses eğitimi ile çeşitli enstrümanların eğitimi birbirleriyle mukayese edilecek olursa ses eğitiminin enstrüman eğitimine göre pek çok açıdan daha zor olduğu söylenebilir. Çalgı eğitimi hem görsel hem de işitsel olarak verilmesine rağmen ses eğitiminde böyle bir imkân yoktur. İlkinde bir öğrenci sazını çalmayı öğrenirken tutuş ve performansa dair her türlü detayı gözüyle müşahade edebilmesine rağmen şan talebesi doğru ses pozisyonunu ve rezonansı ancak tasavvur ederek keşfetmek durumundadır. Bununla ilgili olarak Sabar (2008) şu ifadelerle yer vermektedir:

“Şimdi bir piyano öğrencisini ele alalım; o enstrümanı önünde, basacağı tuşu görmektedir, hangi parmağı kullanacağı da kendisine gösterilir. Yaylı veya nefesli saz çalanı düşünelim, sesini tınlatacağı enstrüman elinde, hangi aralığa, hangi parmakla basacağını görür, aynı zamanda kulağı duyar, parmağı bastığı yeri hisseder. İşte bu örneklerde her şey ortada, gözün izleyerek katkıda bulunabileceği bir konumdadır. Şarkıcının enstrümanı ise vücudunda saklıdır. Şarkıcı adayı kulağının yardımıyla sesini kullanarak eğitime başlar...”

- 1) İlk baskı: Keman- Sağ el (doğrudan kontrol); Ses- Diafram (dolaylı kontrol),
- 2) Titreşim veren: Keman- Yay (doğrudan kontrol); Ses- Nefes akışı (dolaylı kontrol),
- 3) Vibratör: Keman- Teller (doğrudan kontrol); Ses- Ses telleri (dolaylı kontrol),
- 4) Ses Perdesi: Keman- Sol el (doğrudan kontrol); Ses- Ses telleri hareketi ve koklea (dolaylı kontrol),
- 5) Rezonans: Keman- Ağaç gövde (dolaylı kontrol); Ses- Ağız boşluğu, sert damak, dişler, yüz, kafa kemik yapısı (doğrudan kontrol).

Şekil 2.1. Keman ve İnsan Sesinin Karşılaştırılması (Lessac 1996: 16).

Ayrıca enstrüman eğitiminde kahir ekseriyette öğrenci sazıyla yeni tanışır ve eğitimin ilk derslerinde enstrümanı nasıl doğru tutacağını öğrenir. Bir çalgıyı kendi kendine öğrenip sonra ders alarak ilerletmek isteyen kişi sayısı çok azdır. Ses eğitimine başlayan birisi ise o yaşına kadar sesini mutlaka kullanmıştır. İrsî, yöresel sebeplerle veya tamamen kişisel olarak birtakım söyleme alışkanlıkları geliştirmiş olabilir ve büyük bir ihtimalle bu alışkanlıklar yanlıştır. Dolayısıyla enstrüman eğitimine temiz bir dimağla gelen öğrenciye doğruları öğretmek daha kolay olduğu hâlde, ses eğitmeni muhatabının tüm eski ve yanlış alışkanlıklarıyla mücadele etmelidir. Bir başka deyişle enstrüman eğitimcisi boş bir arsaya bina yaparken ses eğitmeni metruk bir binayı yıkıp yerine yenisini inşa etmek durumundadır.

Ses eğitimine başlayan öğrenciler iki türlüdür. İlki ve büyük çoğunluğu sesini doğru kullanmayı bilmeyenler, ikinci ve nadiren karşılaşılan grup ise gayriihtiyari olarak sesini doğru kullananlardır. Ses eğitimi çalışmalarıyla doğru tekniği keşfeden ilk grup ve enstrümanları olan seslerinin pozisyonları hakkında bilinç kazanan ikinci grup nihai olarak doğru şan tekniğini alışkanlık hâline getirirler.

Ses eğitimi öğrencilerinin şan çalışmasına başlamadan önce kulak burun boğaz alanında uzman bir hekime laringoskopi⁶ yöntemiyle muayene olması elzemdir. İyi bir ses eğitmeni problemli sesi genellikle ilk duyduğunda anlayabilir; fakat ses tellerinde olabilecek ödem⁷, polip⁸ ve nodüller⁹ ses eğitiminin seyrini değiştirir. Bu yüzden çalışmaya başlamadan önce ses eğitmeninin çalışacağı sesin sağlığına dair kesin bilgiye sahip olması gerekir.

Temel ses eğitimi çalışmalarında yer alan öğeler ses, sesin oluşumu, özellikleri, insan seslerinin sınıflandırılması gibi temel kavramlar, duruş (postür), solunum (jeneratör sistem), ses üretme bölgesi olan larenks (vibratör sistem), fonasyon ve türleri, sesin

⁶ Ses tellerini ve bulunduğu larenksi görüntülemek amacıyla tasarlanmış tıbbi bir cihaz olan laringoskop ile yapılan muayenedir.

⁷ Ödem, dokularda aşırı sıvı birikmesi nedeniyle şişlik ortaya çıkması ile karakterize bir sağlık sorunudur. Küçük bir alanı veya tüm vücudu etkileyebilir.

⁸ Polipler, insan vücudunda belirli bölgelerde çoğunlukla bilinmeyen nedenlere bağlı olarak gelişen ve geneli küçük yapıya sahip tümörlerdir.

⁹ Ses teli nodülü, ses tellerinin birbiri ile temas ettiği serbest yüzeyde oluşan, iyi huylu (yani ses teli kanseri ile ilişkisi olmayan) büyümelere verilen isimdir. Sesin yanlış ya da aşırı kullanımına bağlı olarak oluşurlar.

genişleme alanı olan rezonatör sistem, harflerin telaffuzunu ifade eden artikülasyon (boğumlanma) olarak sıralanabilir. İleri ses eğitiminde bunlara ses sağlığı (hijyeni) ve bakımı, hız, nüans (gürlük ifadeleri) ve legato, glissando, vibrato, çarpma, tril gibi süsleme çalışmaları dâhil edilebilir.

2.1.1. Ses Eğitiminde Temel Kavramlar

Ses eğitimi çalışmalarında öğrencinin “ses” kavramını ve sesini tanıması amacıyla ilk olarak ses, sesin oluşumu, özellikleri ile insan seslerinin sınıflandırılması gibi teorik bilgiler aktarılabilir.

2.1.1.1. Ses, Sesin Oluşumu, Özellikleri

Hareket eden bir cismin oluşturduğu titreşimlerin iletken bir ortam aracılığıyla işitme organlarınıza gelerek algılanması olgusuna ses denir. Sesin oluşması için zorunlu olan üç temel öge şunlardır: Sesin kaynağı, iletken ortam, işitme-algılama organları. Sesin oluştuğu yere ses kaynağı denir ve sesin oluşması için mutlaka iki cismin birbirine çarpması gerekir. Belli bir kaynakta oluşan ses dalgalar hâlinde çevreye yayılır. Ses dalgalarının yayılma hızı iletken ortamın özelliğine göre değişir. Sesin havadaki hızı saniyede 340 metre, deniz suyunda 1.490 metre, çelikte 5.000 metredir (Say, 2010).

Türkiye Türkçesinde her türlü ses tek bir sözcük ile ifade edilir. İnsan sesini anlatmak için insan sesi diye özellikle belirtmek gerekirken bazı dillerde her iki kavram için farklı terimler kullanılmaktadır. Örneğin İngilizcede ses: sound, insan sesi: voice; Almanca’da ses: klang, insan sesi: stimme; Fransızca’da ses: le son, insan sesi: la voix olarak kullanılmakta ve insan sesi şöyle tanımlanmaktadır: “İnsanda ses tellerinin bir sinirsel uyan hareketiyle titreşmesine bağlı olarak gırtlak (larenks) tarafından üretilen seslerdir.” (Micro Robert, 1978; Aktaran: Töreyin,2008).

Sesin fiziksel ve müzikal olmak üzere frekansı, genişliği, şiddeti, yüksekliği, tınısı ve rengi gibi özelliklerinden bahsedilebilir. Sesin saniyedeki titreşim sayısına **frekans** denir ve bu sayı arttıkça ses tizleşir, azaldıkça kalınlaşır. Bir örnekle açıklanacak olursa arı bir kuşun kanadına göre çok daha hızlı kanat çırpır ve bu ses ince bir

vızıltı olarak duyulur. Bir güvercin daha yavaş kanat çırpıdığı için sesi arıya nazaran daha kalın olmaktadır. Bir tel saniyede 440 defa titreştiği zaman uluslararası kabule göre “La (A)” sesi çıkar (Cavanagh, 2009 Çevrimiçi https://www.wam.hr/sadrzaj/us/Cavanagh_440Hz.pdf). Diyaşazon denilen akort aleti ve telefonlardaki çevir sinyali bu sesi verir. İnsan kulağı 20 – 20.000 hertz¹⁰ arasındaki sesleri duyabilir.

Sesin ulaşabildiği en düşük frekans ile en yüksek frekans arasındaki alana, **ses genişliği** denir. Diğer bir tanımla, bir sesin kapsadığı bütün alandır. İnsanlarda ses genişliği, ortalama iki oktav kadardır. Eğitimli seslerde bu sınırlar, üç oktava kadar çıkabilmektedir (Çevik, 1999; Aktaran: Ekici, 2008). Bir ses sanatçısının rahatça üretebildiği ses genişliğine *tessitura* denir.

Bir ses kaynağındaki titreşimin gücüne ve sesi ileten dalgaların boyuna (genliğine) bağılı olarak **sesin şiddeti** tanımlanmakta olup **ses gürlüğü** olarak da ifade edilmektedir (Say, 2010). Kulağın duyacağı sesin en küçük genliğine “işitme eşiğı”, en büyük genliğine de “ağırı eşiğı” denir. İşitilebilen seslerin basınç düzeyleri 0 – 120 desibel¹¹ (dB) arasında değışir. Yaprak hışırtısı 10 dB, 1 metre mesafeden konuşma sesi 50 – 60 dB’dir. 120 desibeli aşan ses gürlüğü insan kulağına zarar verir.

Bir sesin ince ya da kalın olma durumuna **ses yüksekliğı** denir. Bir başka deyişle sesin yüksekliğı frekansına, yani bir saniyedeki titreşim sayısına bağılıdır.

Sesin niteliğı **sesin tınısını** ifade eder (Say, 2010). Her sesin kendine özgü bir tınısı vardır (kemanın, viyolanın, çellonun vb.). Tınıdan bahsederken herhangi bir müzik aletinin veya insan sesinin karakteri ve kalitesi düşünölmelidir. Ses organının anatomik yapısı, ses tellerinin kısalığı, uzunluğu, kalınlığı, inceliğı, ağız ve rezonatörlerin yapısı, sesin gürlüğü ve şiddeti **sesin rengini** belirler (Göğüş, 2007).

¹⁰ Hertz (Hz), SI birim sisteminde frekans (sıklık) birimidir. Hertz, saniye başına düşen devir sayısını ifade eder.

¹¹ Desibel (dB), belirli bir referans güç ya da miktar seviyeye olan oranı belirten, genelde ses şiddeti için kullanılan logaritmik ve boyutsuz bir birimdir.

Ses rengi, bir tını içindeki üst kısmı tonların (doğuşkanlar ya da armonikler¹²) sayı ve şiddetine bağlıdır (Cevanşir ve Gürel, 1982).

2.1.1.2. İnsan Seslerinin Sınıflandırılması

Ses sanatçılarının işlenmiş ve yerleşmiş sesleri bir takım sınıflara ayrılır. Aynı sınıftaki seslerin birbirine benzeyen tarafları vardır. Bunlar genişlik, renk ve hareketlilik şeklinde olabilir. Her ses bağlı olduğu ses sınıfında olması gereken ses genişliğine, rengine ve özelliklerine sahip olmalıdır. Bu sınıflar genel olarak kalından inceye doğru erkek seslerinde bas, bariton, tenor; kadın seslerinde alto, mezzosoprano, soprano şeklinde sıralanabilir (İkesus, 1965).

Ergenliğe kadar insan sesleri çocuk sesi olarak adlandırılır. Ergenlik sonrası eğitilmiş sesler, gerek kadın sesleri gerek erkek sesleri olsun, sınıflaması yapılan bu ses türleri ile tam olarak tanımlanamazlar. Bu gruplara giren insan sesleri de yine “parlak”, “koyu”, “kıvrak”, “komik”, “hafif” vb. gibi özellikler taşır. Ayrıca seslerin çeşitli toplum ve kültürlerde renk ve özelliklerine göre çeşitli şekillerde adlandırıldığı görülmektedir (Göğüş, 2007).

En kalın erkek sesine **bas** denir ve ortalama ses sınırı Re – Fa¹ aralığıdır. Alt türleri *bas profundo*, *buffo bası* ve *yüksek bas* olarak adlandırılırlar. *Bas profundo* (ciddi, derin bas) pesleri (kalın sesleri) kuvvetli ve koyu bir renge sahipken, *bas buffo* daha açık, tizlerde (ince seslerde) daha rahat ve hareketli bir sestir. *Yüksek bas* ise tizleri daha kuvvetli ve bas sesler içinde daha kıvrak bir yapıya sahiptir.

Orta kalınlıktaki erkek sesi ise **bariton** olarak tanımlanır ve Fa – La¹ aralığında bir ses sınırına sahiptir. Alt türleri *dramatik (bas bariton)*, *lirik (yüksek bariton)* ve *leje bariton* olarak adlandırılırlar. Dramatik bariton pesleri kuvvetli yüksek bası andıran koyu renkli bir sestir. Yüksek bariton olarak da bilinen lirik bariton, tizleri parlak ve

¹² Bir sese ayırıcı özelliğini veren frekans, aslında o sesin üstünde, onunla aynı anda tınlayan farklı seslere temel oluşturan en kalın sese aittir. Temel sesin üzerinde tınlayan ve daha hafifçe duyulan bu seslere doğuşkanlar ya da armonikler denir. Temel ses kadar güçlü olmayışları nedeniyle doğuşkanlar tek tek açık bir biçimde duyulmazlar. Ama sesin niteliğini belirledikleri için önemlidirler; ayrıca sese belli bir parlaklık katarlar. Bir keman sesi ile bir klarnet sesini birbirinden ayırabilmemizi sağlayan, bu çalgıların ürettikleri asıl (temel) sesin üzerinde oluşan doğuşkanların birbirinden farklı güçte duyulmasıdır. (Say, 2010)

yumuşak bir ses rengidir. Leje bariton ise lirik baritondan daha yumuşak, hafif ve hareketlidir. Tiz seslerde daha rahat, kıvrak ve parlak olan bu ses, renk olarak tenor sesi andırır.

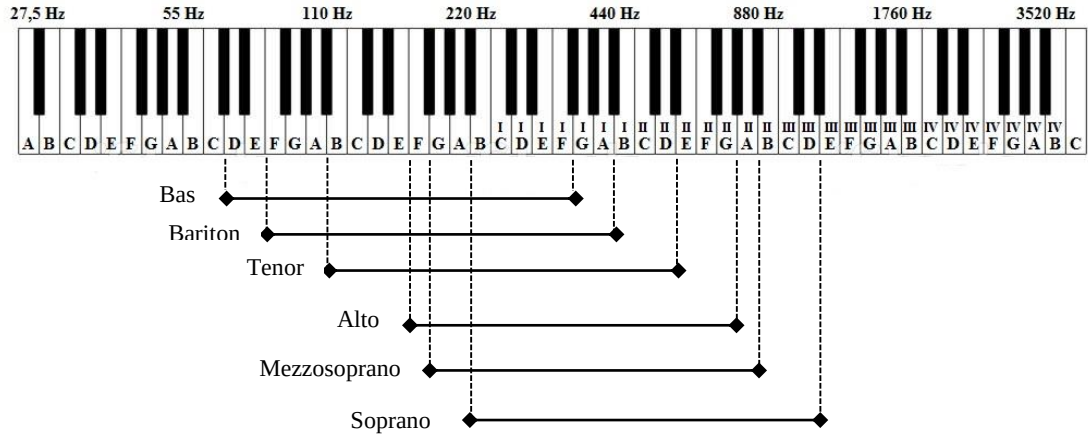
En ince erkek sesi **tenor** olarak adlandırılır ve yaklaşık olarak Si – Re² arasındaki ses bölgesinde icra kapasitesi mevcuttur. Alt türleri *dramatik*, *lirik* ve *leje tenor* olarak adlandırılırlar. Dramatik tenor, koyu renkli, pesleri kuvvetli ve güçlü bir sestir. Lirik tenor tizleri kuvvetli ve sağlam olmakla birlikte yuvarlak, dolgun, hareketli ve kıvrak bir ses rengidir. Leje tenor ise lirik tenora göre daha hafif, kıvrak, yumuşak ve küçük bir sestir.

Alto en kalın kadın sesidir ve Fa – Sol² aralığında bir ses sınırına sahiptir. *Kontralto* ve *dramatik alto* olmak üzere alt türlere ayrılır. Kontralto çok iyi pesleri olan, oldukça koyu ve güçlü bir sestir. Dramatik alto, kontraltoya göre daha parlak ve hareketli olmakla birlikte hacimli ve dolgun bir ses rengidir.

Orta kalınlıktaki kadın sesine **mezzosoprano** denir ve ortalama ses sınırı Sol – La² arasındadır. Alt türleri *dramatik* ve *lirik mezzosoprano* olarak tanımlanır. Dramatik mezzosoprano koyu renkli, güçlü ve hacimli ses rengine sahipken, lirik mezzosoprano tizleri daha parlak, yumuşak, dolgun ve esnek bir sestir.

En ince kadın sesi ise **soprano** olarak adlandırılır ve bu ses Si – Re³ aralığındaki seslere hâkimdir. Soprano sesler *dramatik*, *lirik* ve *koleratür soprano* olmak üzere alt türlere ayrılırlar. Dramatik soprano dayanıklı, güçlü ve koyu bir ses rengidir. Lirik soprano, tizleri parlak, yumuşak, yuvarlak ve akıcıdır. En ince soprano olan koleratür ise ses sınırları çok geniş olan esnek ve kıvrak bir sestir.

Ses türlerinin kapasitelerine dair verilen bilgiler yaygın olarak bilinen ortalama ses aralıklarıdır; çünkü her ses kendi ölçüleri içinde değerlendirilir ve bir sesin ulaşabileceği en pes ve en tiz nota ancak iyi bir ses eğitimi çalışması sonucunda belli olur. Dolayısıyla çalışılan sesin kapasitesi ve karakteri büyük ölçüde ses eğitiminin ilerleyen safhalarında netlik kazanır.

Şekil 2.2. Ses Gruplarının Kapasite Sınırlarının Piyano Klavyesinde Görünümü.

2.1.2. Duruş (Postür)

Kas ve iskelet sisteminde bir zorlanmaya sebep olmayan, vücudun normal eğriliklerinin korunduğu, eklemlere uygulanan kuvvetlerin dengeli dağıldığı duruşa normal postür ya da normal duruş denilir (Çevrimiçi, <https://www.aktifyasam.com.tr/>). Ses eğitiminin başlangıcında, öğrencinin bilinçlenmesi ve kazanması gereken en önemli alışkanlıklardan biri olan postür vücudun dengeli olarak bir çizgi üzerinde bulunmasıdır. İyi bir postür etkili bir solunumun ve sağlıklı şarkı söylemenin ilk şartıdır. Sadece ses sanatçıların değil herkesin kendine güvenini ve yaptığı işteki başarısını artıracaktır (Ömür, 2001; Aktaran: Ekici, 2008).

“Doğru solunuma bağlı ses üretimi ve kullanımı için, oturma durumunda da ayakta durmada da en ideal duruş; omurganın dik olarak başı taşıdığı, omuz kemiklerinin rahat duruş içinde düz tutulduğu, göğüs kemiğinin de, “kendisinden emin” rahatlıktaki dik tutulduğu güvenli bir duruştur.” (Töreyin, 2008).

“Kafa, göğüs ve kalça omurga tarafından hepsi birbirinin altına gelecek şekilde desteklenmelidir. Kafanın duruşu, çenenin serbest olmasına izin verecek şekilde olmalı, boğazı geriye çekmemeli dolayısıyla bu bölgede bulunan kasların gerilmesine meydan verilmemelidir. Kafanın bu duruşu, boyunda bulunan organların serbest kalmasını sağlayacaktır.” (Helvacı, 2012).

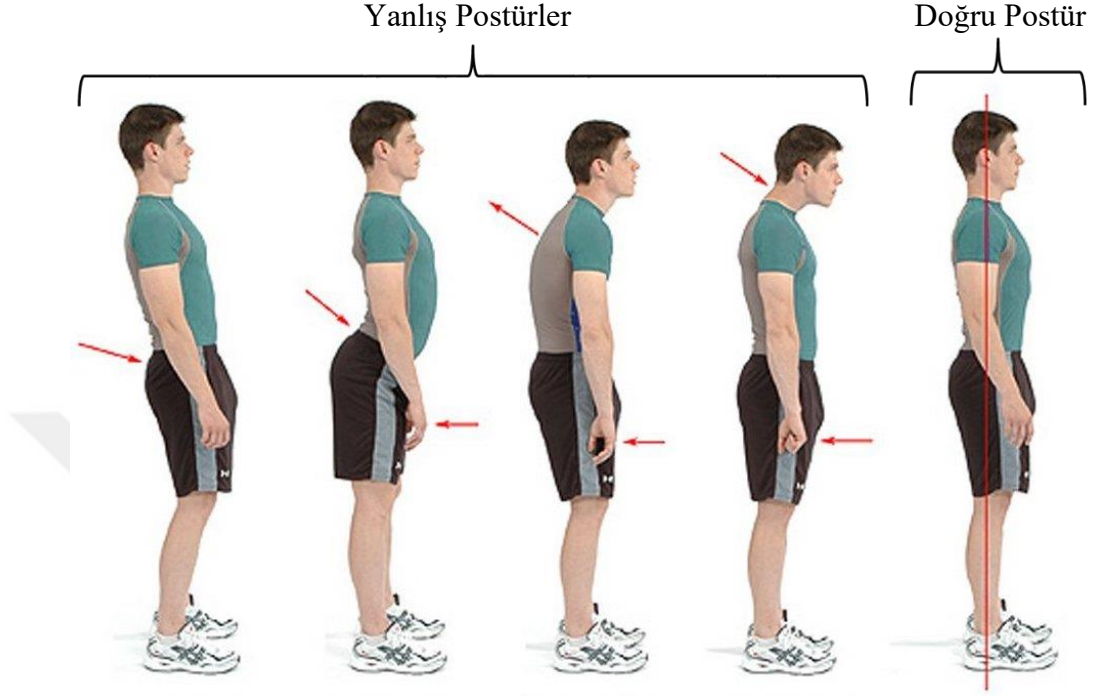
Çalışmaya başlarken önce gevşemeyi düşünmek ilk adımdır. Sadece düşünmek yeterli olmuyorsa birtakım basit hareketlerle, örneğin spor çalışmalarında uygulandığı gibi gerilme ve uzanma, başı kendi eksenini etrafında zorlamadan çevirme, kolları hafifçe sallayarak rahatlama gibi hareketler bedenin gevşemesini sağlayabilir. Kafa ense kasları üzerinde oturmalı, diğer bölümler esnek, omuzlar dik fakat yukarıda değil, sırt gerilimsiz, göğüs dik olmalı, göbek bölümü salıverilmemeli, bel bölümü arkada içeriye doğru kavis yapmamalı, bacaklar her türlü hareketi uygulayabilecek esnek pozisyonda olmalıdır (Sabar, 2008).

Duruş, zihinsel tutum ve genetik eğilim, vücudun uyumunu ve dengesini belirler. İyi vücut uyumu, sağlıklı şarkı söylemenin temeli ve verimli nefes almanın başlangıcıdır (Dayme, 2009).

Doğru postürün bir başka tanımı ise şöyle yapılabilir. Belden aşağısı gergin veya gevşek değil; ancak sağlam bir şekilde yere basarken belden yukarısı rahat ve sakin bir pozisyonda olmalıdır.

Konu cami görevlileri özelinde değerlendirilecek olursa cami musikisinde sadece ezan, kâmet ve salâ formları ayakta icra edilmektedir. Cami görevlileri bu icralarını gerçekleştirirken aşağıdaki doğru postürü dikkate almaları gerekmektedir. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerim, mevlid, tesbih, kaside ve ilahi gibi formları koltukta veya diz üstü oturarak icra etmektedirler. Böyle durumlarda doğru postür, belden yukarısı ayakta olduğu gibi dik durumda olmalıdır.

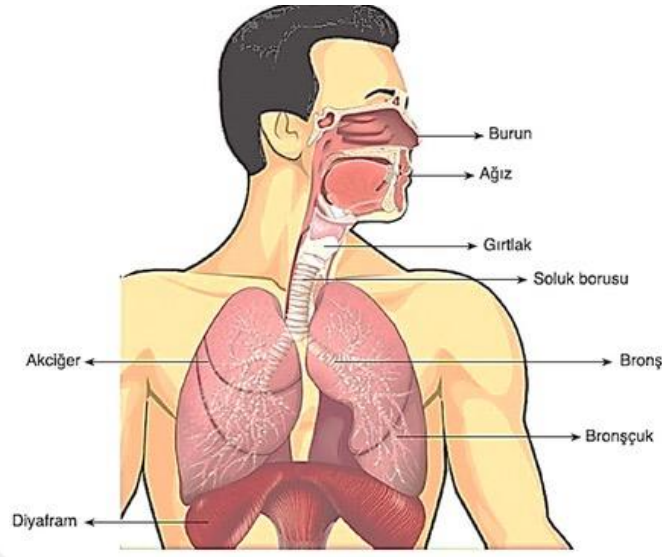
Aşağıdaki resimde yanlış duruşlar ve doğru postür örnekleri gösterilmiştir.

Resim 2.1. Yanlış Postürler ve Doğru Postür (Çevrimiçi, <https://www.betterpt.com/>).

2.1.3. Solunum (Jeneratör Sistem)

İnsan vücudu hayati faaliyetlerini sürdürebilmek için enerjiye ihtiyaç duyar ve bunu karbonhidrat, yağ ve protein gibi besinlerin yapı taşlarını hücre içinde oksijen yardımıyla yakarak sağlar. Bu tepkime sonucunda ise karbondioksit ortaya çıkar. Vücudun bu ihtiyacını sağlamak gayesiyle nefes alma (inspirasyon) ve nefes verme (ekspirasyon) şeklinde gerçekleştirilen aktiviteye solunum denir. Doğum ile başlayıp uyku hâli dâhil olmak üzere insana ömür boyu eşlik eden solunum bedenin hayati faaliyetlerinden biridir. İnsanda solunum sisteminde temel organ akciğerlerdir. Havanın akciğerlere ulaşmasını sağlayan solunum yolu burun delikleriyle başlar, ardından burun boşlukları, farenks (yutak), larenks (gırtlak), trake (soluk borusu) ve bronşlar gelir.

Şekil 2.3. İnsanda Solunum Sistemi (Çevrimiçi, <http://www.kursunkalem.com/>).

Solunumun ikincil görevi sesin meydana gelmesi için gerekli olan havayı sağlayıp, bu havayı gerektiği biçimde vibratör sisteme (larenks, gırtlak) göndermektir. Solunum olayının ilk adımı olan nefes alma farklı şekillerde olur. Bunlar göğüs nefesi, kaburga nefesi ve karın nefesidir.

“Omuz nefesi” de denen göğüs nefesinde omuzlar kalkar, üst göğüs genişler, diyafram biraz yükseldiği için karın içeri girer. Başka bir anlatımla, nefes alan karnını içeri çekerek nefes aldığı için diyafram yukarı çıkar. Kaburga nefesiyle nefes alma işlemi sırasında kaburgaların her yöne genişlemesi söz konusudur. Nefes alırken karın içeri çekilir, daha doğrusu tutulur, dolayısıyla diyafram yeterince aşağı inemediği için ciğerlerin alt bölümü fonksiyonunu tam kapasite gerçekleştiremeyebilir. Abdominal nefes olarak da adlandırılan karın nefesi, doğal nefes şeklidir. Kaburgaların alt bölümü yanlara açılımı daha rahat yapar ve böylece göğüs kafesi kolayca genişler. Nefes alırken dışarıya doğru genişleyen karın, nefes verirken eski hâline döner ve bu nefes şekli göğsü sıkıştırmaz. Karın ve kaburga nefesinin birlikte düşünülerek alınan nefes şekli bütün nefes kaslarının katılımıyla gerçekleşir. Esas görev diyaframdadır ve nefes alınca diyafram büzülür ve aşağı iner. Gevşek duran karın duvarı diyaframın aşağı inmesiyle dışarı doğru genişler. Genişleme bel etrafında net olarak görülür; son 5 kaburga kemiği genişlerken yan ve alt tarafta da aynı hareket gerçekleşir, yani yana ve aşağı doğru genişleme, açılım olur. Bütün bu hareketler nefes odasının büyümesi, nefes için daha çok yer açılması demektir.” (Sabar, 2008).

Ses eğitiminin başlangıcında doğru nefes tekniğinin öğrenilmesi çok önemlidir. Öğrenciden iyi bir nefes alması istendiğinde sahip olduğu yanlış alışkanlıklar sonucu göğüs ya da kaburga nefesi alma ihtimali çok yüksektir. Burada diyafram kasının yeri tarif edilip öneminden bahsedilerek solunuma bilinçli olarak dâhil edilmesi sağlanmalıdır. Doğru nefes alındığında diyafram akciğerlerin altında okunu fırlatmaya hazır gergin bir yay gibidir. Ses çıkarmanın ilk adımı olan fonasyonda ve sesin doğru rezonans bölgelerine gönderilebilmesinde ise nefesin basınçlı olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu basıncı sağlayacak olan diyafram kasının kuvvetli olması gerekir; çünkü diyafram bir ses icracısının mesleki kasıdır denilebilir. Örnek verilecek olursa bir futbolcu için bacak kasları ne kadar önem taşıyorsa bir şancı için de diyafram o kadar önemlidir.

Nasıl ki vücutta herhangi bir kasın spor egzersizleriyle çalıştırılmaya başlanması ilk aşamalarda ağırlı ve zor bir süreçse diyafram kasının ilk çalışmaları da aynı şekilde güçtür. Önce birtakım nefes alma-verme çalışmalarıyla diyaframın çalışması sağlanır. Ardından çeşitli tıslama egzersizleriyle kas güçlendirilerek nefesin basınçlı bir şekilde verilmesi gerçekleştirilmiş olur.

İkesus (1965) diyafram kasının önemine dair “Diyafram, tiz seslerin kolay söylenilmesinde, his ifadelerinde çok önemli bir rol oynar. Bütün duyguların doğuş yeri diyaframdır diyebiliriz. Korku, sevinç, ağlamak, gülmek, esnemek gibi duygu ve açıklamalar diyaframın gerilmeleri, kasılmaları, titremeleriyle belirirler. Kökü diyaframda olan bütün duygular bulaşıcıdır, karşımızdakilere de geçer. Gülen bir insanın karşısında istemeden, sebebini bilmeden gülmeğe başlamamız, esneyen insanın karşısında esnemek ihtiyacını duymamız gibi. Şarkı söylerken diyaframdan ustaca faydalanan insanların sesleri, dinleyenlere daha çok etki yapar ve onları duygulandırır.” ifadelerine yer vermektedir.

Aslında insanoğlu doğduğunda hem doğru nefes alır hem de doğru ses çıkarır; fakat daha sonra psikolojik ve çevresel faktörlerle bu doğruları unutabilirler. Yeni doğmuş bir bebek sırt üstü yatırıldığında nefes alıp verirken karın bölgesinin yükselip indiği görülür ki bu diyafram nefesidir. Ses çıkarma konusunda da mahir olan bebekler iki

katlı büyük bir evde bile bulunsalar hangi odada olursa olsun ağladıklarında seslerini duyurabilirler.

Göğüs kafesinin şişirilip omuzların kaldırılmasıyla alınan nefes şan açısından yanlıştır; çünkü bu pozisyonda alınan nefeste diyafram devre dışıdır. Günlük hayatta kullanılan ya da sırt üstü dinlenirken veya uyurken alınan karın nefesinde diyafram çalışır ve bu doğal olan doğru bir nefes şeklidir. Zaten tüm bu aktivitelerde göğüs nefesi kullanılacak olsaydı enerji sarfiyatı çok fazla olacağından nefes almak çok yorucu bir hâle dönerdi. Konuyla ilgili olarak Uras (1998) “Diyaframla yapılan solunum en verimli ve sağlıklı solunumdur. Şarkı sırasında kullanılan göğüs solunumu kalbe olumsuz basınç yapmasının yanı sıra gırtlığa (larenkse) da baskı yapar, ses telleri ve yardımcı kaslarının rahat çalışmasını engeller.” ifadelerine yer verip, erkeklerin daha çok karın solunumu, kadınların ise göğüs solunumu yaptıklarını vurgulamaktadır.

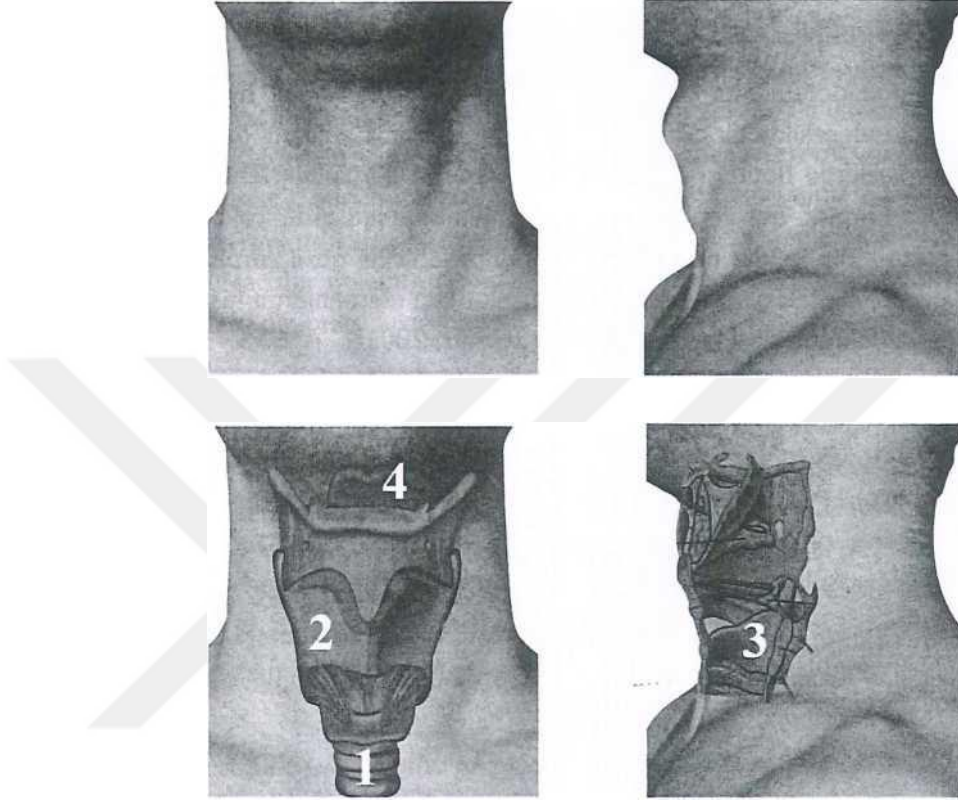
Nefes bahsinde vurgulanması gereken bir başka husus ses eğitimi öğrencilerinin de genelde merak konusu olan diyafram nefesinin ağızdan mı yoksa burundan mı alınacağıdır. Elbette ki sağlıklı nefes burundan alınır ve hava akciğerlere gitmeden önce burun eti olarak da bilinen konkalarla ısıtılır ve nemlendirilir; ancak ses icrası sırasında bazen çok hızlı şekilde kaçamak nefes almak gerekebilir. Artistik nefes de denen bu nefes şeklinin ağız yolundan alınması daha uygun olur.

2.1.4. Larenks (Vibratör Sistem)

Larenks “gırtlak” ya da “hançere” olarak da ifade edilir ve trakenin (soluk borusu) üst kısmında yer alır. Ses oluşumunda görev yapan kıkırdaklar ve ses tellerini bünyesinde barındıran larenks ses üretme sisteminin en temel organıdır.

“Gırtlığın toplam dokuz kıkırdağından beş tanesi çok önemlidir. Bunlar, gırtlığın üzerine kapanarak gıdaların yemek borusuna yönelmesini sağlayan “*epiglot*” (armutsu kıkırdak); halk arasında “Adem elması” olarak da bilinen, kalkana benzeyen ve gırtlığın en büyük kıkırdağı olan “*tiroid*” (kalkanımsı kıkırdak); yüzüğe benzediği için Yunanca “yüzük” anlamına gelen “*krikoid*” (halkamsı

kıkırdak); ve bu kıkırdağın arka-üst kısmında iki küçük piramit şeklinde bulunan “*aritenoid*” (ibriksi kıkırdak) olarak adlandırılırlar” (Ömür, 2001).

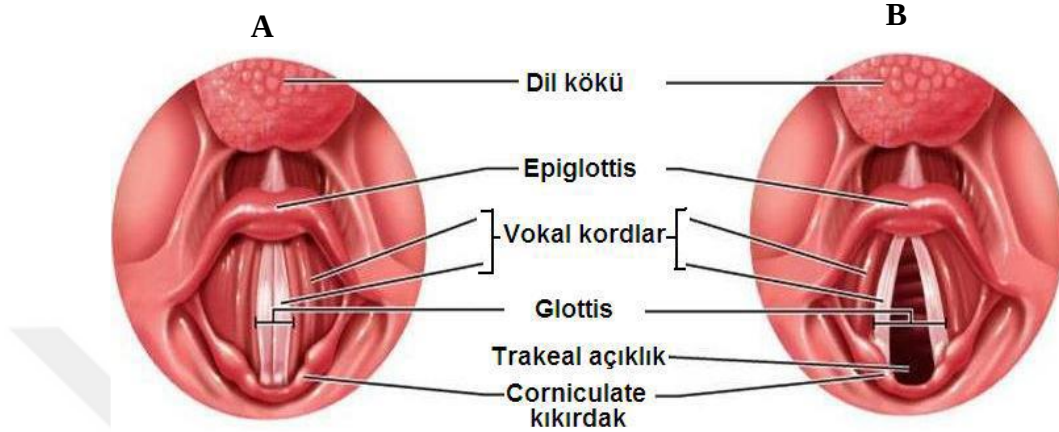
1) Halkamsı Kıkırdak, 2) Kalkansı Kıkırdak, 3) İbriksi Kıkırdak, 4) Armutsu Kıkırdak

Resim 2.2. Gırtlakın Önden ve Yandan Görünüşü (Helvacı, 2012).

“Gırtlak, dilin tabanında bulunan dil kemiğine özel bir kasla asılmıştır. İç yüzünde sümüksü zar yer alır. Bunun yüzeyini çok katlı, titreşimli *epitel* kaplar. Sümüksü zar her iki yandan gırtlak boşluğunun içine doğru karşılıklı birer çift kıvrım meydana getirmiştir. Sesin meydana gelişinde rol oynayan yalnız alt taraftaki kıvrımlardır. Bu nedenle bunlara “**Ses Telleri**” (vokal kordlar) denir. Ses tellerinin uçları bir noktada önde kalkansı kıkırdağın iç yüzüne; alt iki ucu arkada ibriksi kıkırdakların alt iç köşelerine bağlıdır” (Helvacı, 2012).

“Ses telleri dudağa benzeyen iki kastan oluşmuştur, araları açıktır. Bu aralığa *glottis* denir. Ses üretirken birleşerek titreşim yapan ses telleri bu işlemin dışındaki zamanlarda dinlenme pozisyonunda, birbirinden ayrı, “V” şeklinde açık durur, nefese

yol verir. Ses verme işlemi sırasında ise bu aralık, yani glottis birleşerek titreşim yapar ve bunu yaparken de larenksin girişini kapatır.” (Sabar, 2008).

A) Ses telleri kapalı pozisyonda (Ses çıkarma sırasında)

B) Ses telleri açık pozisyonda (Solunum sırasında ve istirahatte)

Şekil 2.4. Ses Telleri (Bingöl, Çevrimiçi, <https://acikders.ankara.edu.tr>).

2.1.5. Fonasyon ve Türleri

Nefes verme sırasında soluk borusundan gelen havanın ses tellerini titretmesi sonucu ses üretme olayına fonasyon denir. Havalı, sert, yumuşak ve forse edilmiş (sıkıştırılmış) fonasyon olmak üzere türleri vardır.

“Havalı fonasyonda ses telleri birbirlerine yaklaşır; fakat tam anlamıyla değmezler. Bundan ötürü ses havalı çıkar. Sert fonasyonda glottis fonasyona başlamadan kapanır, subglottik (soluk borusu ve göğüs kafesi) hava akımı daha da kuvvetlenir ve ton, ses tellerinin yeniden açılması sırasında çıkar. Forse edilmiş (sıkıştırılmış) fonasyonda ses telleri tümüyle prese edilmiştir. Larenks yukarı çıkmış ve düşen epiglot, larenks girişini kapatmıştır. Ses, sert, düşük (detone) tınlr” (Cevanşir ve Gürel, 1982). Yumuşak fonasyonda ise önce, glottiste elips şeklinde ince bir yarı oluşur ve hava basıncının giderek artması ile periyodik olarak artan ses titreşimleri oluşur. Konuşurken ve şarkı söylerken, kesinlikle tercih edilmesi gereken fonasyon şekli budur (Ekici, 2008).

Cami görevlilerinde sert fonasyon eğilimi olma ihtimali yüksektir. Konuşurken gayet yumuşak bir ses tonu kullanmalarına rağmen ses icrasına başladıklarında ileride de açıklanacağı gibi nazal rezonansın da etkisiyle sert ve metalik bir ses duyulmaktadır. Dolayısıyla çalışmalarda yumuşak fonasyon alışkanlıklarının kazandırılması gerekmektedir.

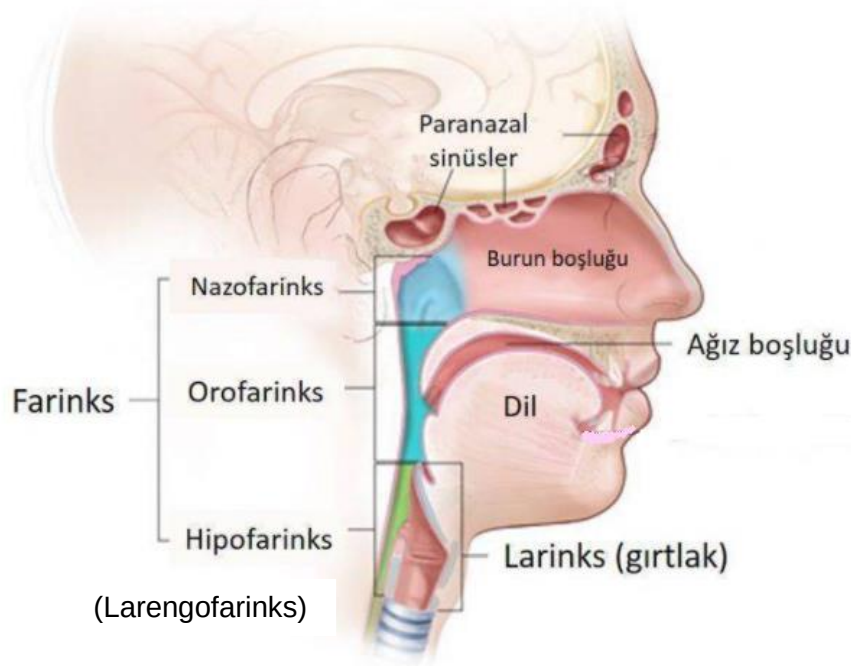
2.1.6. Rezonans (Rezonatör Sistem)

Rezonans kavramı bir fizik terimi olup bir salınım genliğinin, düzgün itmelerin etkisiyle artmasıdır. Bir örnekle açıklanacak olursa duran bir araç itilerek hareket ettirilmek istendiğinde ilk itişte araç yerinden biraz oynar; ama harekete geçmez. İkincisinde biraz daha fazla hareket eder; ancak yine tam anlamıyla hareketlenmez. Bu böyle devam ederken ancak üçüncü veya dördüncü itişte araç yerinden hareket ettirilebilir. İşte bu durumda her itişte verilen kuvvet bir öncekine eklenir ve duran aracı harekete geçirecek kuvvet büyüklüğüne erişir ve bu kuvvetler bileşkesine fizikte rezonans denir.

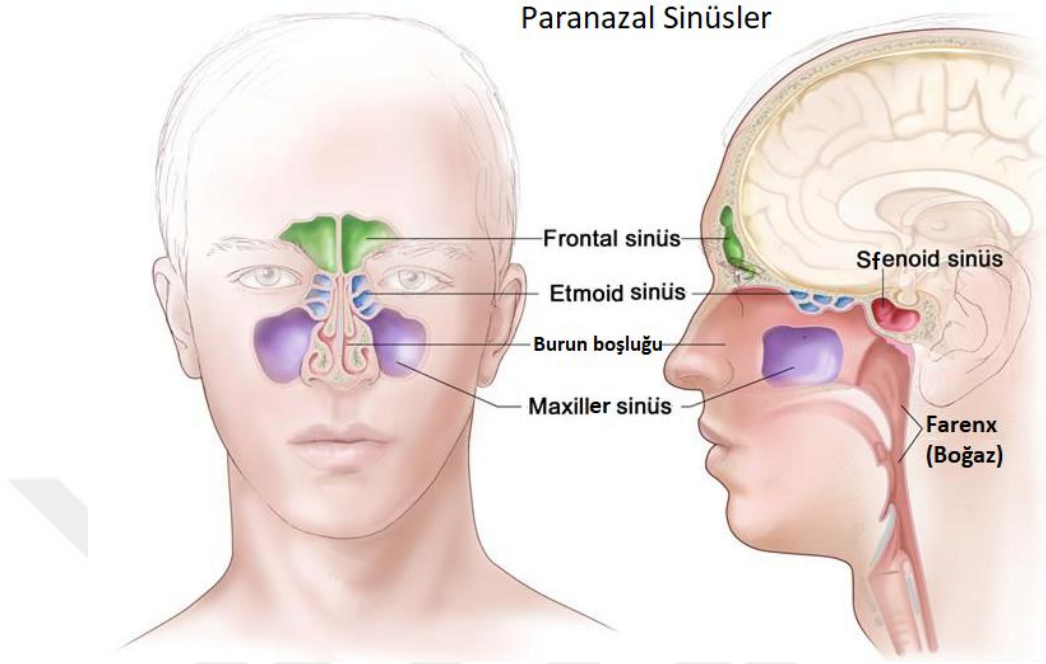
Ses fiziğindeki rezonans ise bir ses kaynağının ürettiği ses dalgalarının bir yüzeye çarpıp birbirlerinin üzerine binerek genliklerinin artması sonucu ses şiddetinin artması demektir. Tüm akustik enstrümanlar bu prensibe göre çalışır ve ürettikleri sesin şiddetini artırıp tınısını zenginleştirecek ve kendilerine özgü ses rengini oluşturacak bir gövde yapısına sahiptirler. Bir başka deyişle tüm akustik enstrümanların yapılarında bir ses kaynağı ve çıkan ham sesin rezonansını sağlayan rezonans boşluğu vardır. Vurmalı, nefesli, tuşlu, telli ve yaylı tüm akustik çalgıların gövde yapılarında mutlaka bir rezonans boşluğu vardır ve ses kaynağının ürettiği dalgalar bu boşluklar içinde yüzeye birim zamanda binlerce kez çarparak hacim ve tını sahibi olur. Böylelikle kaynağın ürettiği ham ses, rezonans sayesinde o çalgının karakteristik sesi hâline gelir. Örneğin akustik gitarın gövdesi onun rezonans boşluğudur ve solo performansta mikrofon olmasa bile sesinin rahat bir şekilde duyulmasını sağlar. Ayrıca gövde yapısı gitar çalgısının ses tınısını oluşturur. Elektro gitar ise ancak elektrikli bir ses amfisi aracılığıyla ses üretebilir ve bir rezonans boşluğuna ihtiyacı yoktur. Amfiye bağlanmadan çalınacak olursa sadece üzerindeki tellerin ürettiği cılız, ham ses duyulur.

İnsan sesi de aynı bu prensibe göre çalışır ve tıpkı bir enstrüman gibi bir ses kaynağına ve rezonans boşluklarına sahiptir. İnsanda ses kaynağı vokal kordlardır (ses telleri); rezonans boşlukları ise **göğüs ve kafa** olmak üzere ikiye ayrılır ve bunların bütününe **rezonatör sistem** denir. Göğüs rezonatörleri soluk borusu ve akciğerlerde bulunan bronşlardır. Kafa rezonatörleri ise farenks, ağız boşluğu, damak ve paranasal sinüslerdir. Pes frekanstaki sesler daha ziyade göğüs rezonansında, tiz frekanstaki sesler daha çok kafa rezonansında tınlar. Kalın ve ince seslerde bu rezonans boşlukları hep birlikte çalışır; ancak oranları değişir. Böylelikle ses zengin bir tınıya sahip olur ki kaliteli seste olması gereken de budur.

Solunum başlığında yer alan (Bkz: Şekil 2.3)'te göğüs rezonatörleri yer almaktadır. Aşağıdaki şekillerde ise kafa rezonatörleri gösterilmiştir.

Şekil 2.5. Kafa Rezonatörleri (Çevrimiçi, <https://www.oncetus.com/>).

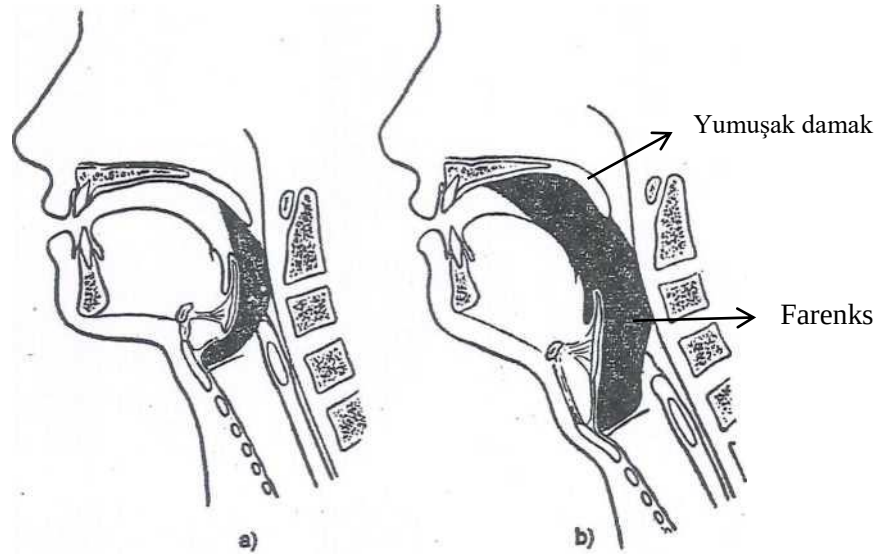
Şekil 2.6. Paranasal Sinüsler (Babademez, Çevrimiçi, <https://www.mehmetalibabademez.com/>).

Ses tellerinde üretilen ses dalgaları suya düşen bir damlanın oluşturduğu dalgalar gibi yuvarlak halkalar hâlinde yayılırlar. Bu dalgalar göğüs rezonatörlerine herhangi bir engelle çarpmadan ulaşırlar. Dolayısıyla ses eğitiminde göğüs rezonansını geliştirmeye yönelik bir çalışma yapmaya gerek yoktur. Özellikle kalın sesler çıkarılırken eller göğüs üstüne konduğunda buradaki titreşim çok rahatlıkla hissedilebilir.

Ses eğitiminde *rezonans* denince akla kafa rezonatörlerinin sağlıklı ve verimli olarak çalışması gelir. Dolayısıyla bu konuda yapılacak çalışma ve egzersizler kafa rezonansının gelişmesine yöneliktir. Kafa rezonansının sağlıklı bir şekilde oluşması için iki eksen düşünülmelidir. İlki boynu 90 derece dik kesen bir düzlemdir ve ses bunun altında değil üstünde olmalıdır. İkincisinde ise yüze paralel olan bir düzlem düşünülmelidir ve ses bunun gerisinde değil önünde teşekkül etmelidir.

Ses tellerinin yuvarlak halkalar hâlinde ürettiği dalgaların herhangi bir engelle çarpmadan kafa rezonatörlerine ulaşması sağlandığında doğru rezonans için ilk adım

atılmış olur. Ses eğitime yeni başlayanlarda sıklıkla görülen yanlış özellikle tiz seslerde dil kökünün tiroid (kalkanımsı kıkırdak, Âdem elması) ile birlikte yukarı doğru kalkarak ses dalgalarının kafa rezonatörlerine ulaşacağı ses yolunu tıkamasıdır. Bu hareket aynı zamanda en önemli rezonatör olan farenksi daralttığı için rezonans adına bir başka dezavantaj oluşturur. Âdem elmasının yutkunurken yukarı, öksürürken aşağı doğru indiği herkes tarafından kolaylıkla tecrübe edilebilir. Rezonansın oluşması için yapılması gereken ilk çalışma dil köküyle birlikte Âdem elmasının aşağı doğru itilmesidir. Bunun için ayna karşısında başparmağın çene altına konarak dil köküyle aşağı doğru itme çalışması yapılabilir. Ayrıca bu çalışma ile birlikte esneme hareketinde olduğu gibi yumuşak damağın yukarı doğru çekilmesi arka odanın (larenks ve farenks) genişlemesine, böylece kafa rezonatörlerine giden ses yolunun açılmasına yardımcı olacaktır. Greene, Âdem elmasının önemine vurgu yaparak ilk egzersizlerde bunu aşağıya indirmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca “Esnediğiniz zaman Âdem elmasının boğazınızın çok altına indiğini hissedeceksiniz. Sonunda bu açık esneme pozisyonunu esnmeden sıkıca tutabileceğiz.” (Greene, 1975) ifadelerine yer vermektedir.

a) Yukarı çekilmiş larenks

b) Aşağı çekilmiş larenks

Şekil 2.7. Larenksin yukarı ve aşağıdaki pozisyonları (Cevanşir ve Gürel, 1982).

Kafa rezonatörlerinden bir diğeri olan ve McKinney (1994)'e göre farenksten sonra ikinci derecede öneme sahip olan ağız boşluğunun da yeterli düzeyde olması gerekir. Alt çene tam açıldığı zaman ağız boşluğu maksimum düzeye ulaşır ve rezonansın gelişmesine büyük katkı sağlar. Başparmak bükülerek birinci boğum (ele bağlı olan bölüm) alt ve üst dişlerin arasına sığacak şekilde dik olarak yerleştirilirse ağzın tam olarak nasıl açılacağı anlaşılmış olur. Love R. ve Frazier D. (1999) bununla ilgili olarak ağız kenarlarını genişletmenin yanakların içinde rezonans alanının daralmasına sebep olacağını, ideal olanın, havanın sesi zengin ve dolgun kılan rezonansları toplayarak ağız ve yanakların içinde sığradığını varsaymanın doğru olacağını belirtmektedir.

İnsanlardaki rezonans boşlukları şekil değiştirebildikleri için bazı frekansları yok ederken bazı frekansları çoğaltırlar. Bu frekans yoğunluklarına *formant* adı verilmektedir. Formant şancının veya konuşmacının sesindeki ahenkten sorumludur ve rezonatörler vibratör (larenks) ile uyumlu çalıştığında buna **şancı formantı** denir. Karaçalı (2012: 85) şancı formantını şöyle açıklamaktadır: “Şancı formantı profesyonel ses sanatçısının ses yolunda yaptığı ayarlamalar sonucunda farenksin, rezonans boşluklarının ve tüm tını bölgelerinin kullanılarak oluşturulduğu, sesin tepe noktasına ulaştığı, rezonansının üst seviyelere çıktığı durumdur. Formant frekansı erkek seslerinde 2500-3200 Hz iken, bayanlarda 3200- 4000 Hz seviyesine çıkabilir” (Aktaran: Özkut, 2015).

A

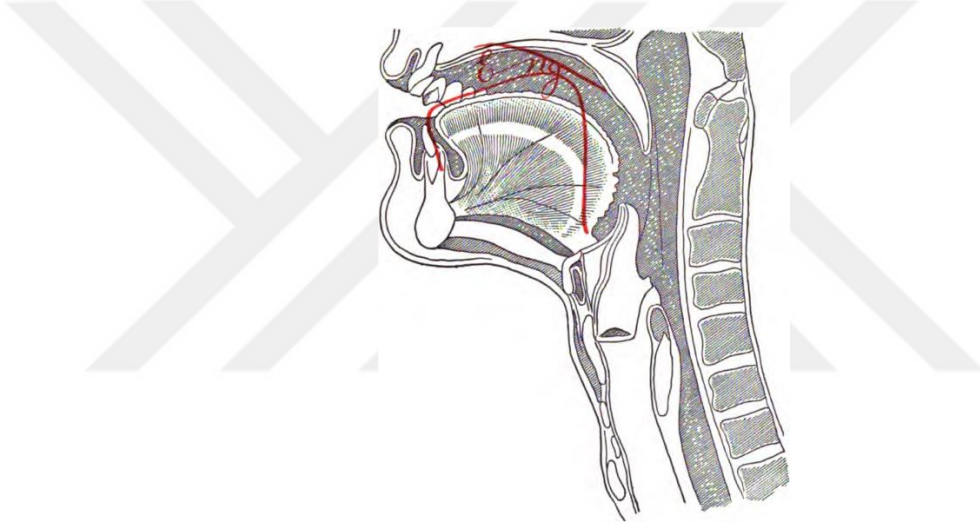
B

A) Doğru pozisyon: Ağız tam açık, yumuşak damak yukarıda, dil aşağıda.

B) Yanlış pozisyon: Ağız yarım açık, yumuşak damak aşağıda, dil yukarıda.

Resim 2.3. Doğru ve Yanlış Ağız Pozisyonları (DeVore K. , Cookman S. 2009).

Rezonans için doğru pozisyon sağlandıktan sonra çalışmalara “Ng-a” egzersiziyle devam edilebilir ki bu çalışmanın pek çok faydası vardır. “Ng” sesi genizden gelen nazal bir “n” harfini ifade eder ve dilin arka kısmı boğazı kapatarak sesin açık değil kapalı çıkmasını sağlar. Başlangıçta rezonansı ararken yanlış pozisyonda bağırma engelleyen bu çalışma sesin yorulmasını önler ve çalışma süresini uzatır. Ayrıca dil köküyle birlikte larenksin yukarı çıkması sonucu boğazda oluşabilecek gıcıklanma ve batma hissini de ortaya çıkarır ve böylece yanlışın düzeltilmesine imkân sağlar. Sesin odaklanmasına da yardımcı olan bu egzersizin sonrasında “a” vokaliyle¹³ açık ses çalışmalarına devam edilir.

Şekil 2.8. “Ng” sesini çıkarırken dil ve damağın pozisyonu (Lehmann, 1914).

Cami görevlilerinde başlangıçta en sık görülen rezonans hatası nazal rezonanstır. Hong-Young (2003) sınırlı bir rezonatör olan burnun rezonansı esnasında boğaz tam açık olmadığı için karın desteğini ve ses kalitesini sınırladığını, dolayısıyla bunun güzel bir ses olmadığını vurgulamaktadır. Sesin burun boşluğunda yoğunlaşması sonucu metalik ve sert bir tını kendini hissettirir. Bu durum özellikle orta tonlarda sese sağlam ve rezonanslı bir izlenim verse de tiz tonlarda sesin diğer rezonans boşluklarına doğru dağılmasına olanak vermez. Dolayısıyla bu söyleyiş şeklinin değiştirilmesi gerekir. Bunun için öncelikle ses eğitimi çalışan kişinin bu

¹³ Vokal, “sesli harf” demektir ve artikülasyon başlığında detaylı bilgi yer almaktadır.

alışkanlıktan vazgeçmesi gerekir ki bu oldukça zordur. Yumuşak fonasyonla birlikte doğru rezonans arayışları, ses eğitmeninin vereceği doğru telkinler ve örneklemeler bu sürece katkı sağlayacaktır. Nazal rezonansın düzeltilmesiyle ilgili olarak, Ekici yapmış olduğu alıntıda şu bilgilere yer vermektedir: “Sert damak kasları hareketsizse, ona yönelik çalışılmalıdır. Bu amaçla, damak hareketi gerektiren nazal konsonlar, özellikle enerjik olarak şekillendirilirse yararlıdır. Uygulamada “ding, bum, non, zum” vb. heceleri tekrarlanarak çalışılır. Ayrıca “hung-gah ya da ding-gah” heceleri ile çalışmak da etkilidir. “B, P” gibi patlayıcı konsonlar, burun girişinin kapanmasını gerektirdikleri için yararlıdır. Konuşma terapistleri aynı amaçla, çeşitli üfleme çalışmaları (balon şişirmek vb.) önermektedirler.” (McKinney, 1982; Aktaran: Ekici, 2016: 6)

Ses eğitimi konularında **entonasyon** çalışmaları da yer almaktadır. Say (2010) entonasyonu seslendirme sırasında ses yüksekliklerinin doğru olması, bir eserin icrasında perdeleri şaşmaz bir kesinlikte verebilmek, sesleri doğru üretmek olarak açıklamaktadır. Doğru rezonansın oluşmasıyla özellikle orta ve tiz bölgede sesin yükü hafifleyeceği için detone (perdenin olması gerekenden pes çıkarılması) ve sürtone (perdenin olması gerekenden tiz çıkarılması) sorunları kolayca çözüme kavuşacaktır.

2.1.7. Register

Register (Ok. rejistr) sözcüğü Türkçe Sözlük’te “sesin yükseklik yönünden birbirinden değişik kesimleri” olarak tanımlanmakta ve “ses perdesi” olarak adlandırılmaktadır. (Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü <http://tdkterim.gov.tr/>) Archambaud, registeri “gereğince homojen, aynı ilkelerle üretilmiş sesler demeti” olarak tanımlamaktadır (Archambaud, 1936; Aktaran: Töreyin, 2008).

Registerlarla ilgili ilk ve anlamlı bilgiyi veren Manuel Garsia’ya göre register teriminden anlaşılan birbirinden sonra gelen homojen, peslerden tizlere doğru çıkıcı tonların aynı mekanik prensiplerle üretilmiş olmasıdır ve onu farklı kılan yine bir dizi şeklinde olan farklı mekanik prensipte üretilmiş ses dizileridir (Maksimof, 1993; Aktaran: Helvacı, 2012).

Register sesin bölümlerini ifade eder ve göğüs (alt), orta (karışık) ve kafa (üst) registeri olmak üzere üç bölümden oluşur. Göğüs registerinde adından da anlaşılacağı gibi düşük frekanslı pes sesler farenksin altında, göğüste oluşur. Orta register kendi içinde iki bölüme ayrılır ve hem göğüs hem kafa rezonatörlerinin birlikte çalıştığı bölgedir. Kafa registeri de orta register gibi iki bölümden oluşur ve kafa rezonatörlerinin yoğunlukla titreştiği ses bölgesidir.

Rezonans başlığında da ifade edildiği gibi registerler sesin bölümlerini tarif edebilmek için yapılmış bir sınıflandırmadır. Sesin zengin bir tınıda oluşması için göğüs ve kafa rezonansı her register bölgesinde birlikte çalışmalıdır. Sadece oranları değişebilir. Örneğin göğüs registerinde sadece göğüs rezonansı olursa ses kof ve boğuk duyulur. Kafa rezonansı ile birlikte daha tok ve parlak bir ses ortaya çıkar. Kafa registerinde de sadece kafa rezonansı düşünülecek olursa bu sefer ses çığ ve zayıf bir karakterde duyulur. Göğüs rezonansı ile birlikte üretilen ses ise daha sağlam, kaliteli ve etkileyici olacaktır.

(Cevanşir ve Gürel, 1982) değişik ses türlerine göre register geçiş tonlarını şöyle ifade etmektedirler:

“Soprano:	Göğüs registerinden orta registere geçiş	mi ¹ - sol ¹
	Orta registerden kafa registerine geçiş	re ² - fa ^{#2} - sol ²
	Kafa registerinden ıslık registerine geçiş	do ³ - re ³
Alto:	Göğüs registerinden orta registere geçiş	si b ¹ - do ^{#2} - fa ¹
	Orta registerden kafa registerine geçiş	si ¹ - do ^{#2} - re ²
Tenor:	Göğüs registerinden orta registere geçiş	mi - sol
	Orta registerden kafa registerine geçiş	re ¹ - sol ¹
Bas:	Orta registerden kafa registerine geçiş	si b - re
	Göğüs registerinden orta registere geçiş	si - re ^{1”}

Ses eğitiminde register çalışmalarında amaç sesin üç bölümünde de tınının aynı karakterde oluşmasını sağlamaktır. Bir başka deyişle yukarıdaki tanımlarda da ifade edildiği gibi en pes ve en tiz tonlar arasında homojen bir ses oluşturmaktır; çünkü

insan sesi pesten tize piyano klavyesindeki gibi soldan sağa dümdüz şekilde çıkmaz. Tize doğru çıkarken kıvrımlı yollardan veya köprülerden geçildiği tasavvur edilmelidir. Ses eğitimi literatüründe “**geçit tonları**” olarak ifade edilen sesler işte bu kıvrımlar veya köprülerdir. Buralardan geçerken diyafram ve nefes kontrolüyle, dil, damak ve rezonatörlerin pozisyonlarıyla gerekli hazırlıklar yapılmazsa söyleme bağırmaya döner ve nihayetinde ses çatlar.

2.1.8. Artikülasyon (Boğumlanma)

Köken itibariyle Fransızca olan artikülasyon, dilimize “boğumlanma” olarak tercüme edilmiştir, ancak yaygın kullanılan karşılığı “telaffuz”dur. Sözcük anlamı ise, konuşma organlarının katılımı sonucu oluşan çalışma şekli veya bir başka deyişle harfleri, heceleri birleştirmedir (Sabar, 2008). Artikülasyon sisteminde bulunan konuşma organlarına artikülatör denmektedir. Konuşma eğitimi olarak da ifade edilen artikülasyon ve diksiyon çalışmaları, ses eğitimi altında branşlaşarak tiyatro sanatçıları, sunucular ve çeşitli kurumlar tarafından müstakil bir eğitim olarak verilmektedir. Güzel konuşma, doğru telaffuz, tonlama ve vurgulamalar sadece icracının veya konuşmacının ifade gücünü arttırmaz, aynı zamanda ses kullanımı yönünden de olumlu katkılar sağlar.

Akıcı bir konuşma belirli bir konuşma melodisi taşır. Bu melodiyi her dilin aksan ve kendine has müziği oluşturmaktadır. Her insanın konuşma sırasında kullandığı bir ses frekans aralığı vardır ve buna **konuşma tonu** denir. “Erkeklerde la ile re, mi arasında 110-147 (165) Hz, kadınlarda ise, la-re¹-mi¹ 220-294 (330) Hz arasındadır. Ruhsal değişiklikler ve heyecanlı anlar konuşma tonunda farklılıklar yapabilir. Konuşma tonunu bulmak için kişinin verebileceği en kalın tondan tam 5’li yukarısı hesaplanır.” (Cevanşir ve Gürel, 1982). Konuşma sırasında sesin rezonansı ve yüksekliği ses kullanımı yönünden çok büyük önem taşır. Örneğin rezonanstan yoksun boğazdan gelen boğuk bir konuşma sesi konuşmacıyı çok yorar. Aynı şekilde heyecanlı bir insanın yaptığı gibi sürekli tiz perdeden ve bağırarak konuşma da gayet yorucu ve zararlıdır. Hele ki bu konuşma şekilleri alışkanlık hâline getirilirse o zaman seste ciddi rahatsızlıklar görülmesi kuvvetle muhtemeldir.

McKinney'e göre (1982: 143) artikülasyon konuşma organlarının hareketleri ve kasların ayarlanması yoluyla konuşma seslerinin oluşması için şekillendirilen, vibratör ve rezonatörlerin de katılımı ile gerçekleşen bir süreçtir. En önemli artikülatörler hareketli ve doğrudan kontrol altında olanlardır (dil, dudaklar ve alt çene). Diğerlerinin hareketi daha sınırlıdır, bilinçli bir kontrol altında değildir ve dolaylı olarak eğitilmeleri gerekir (yumuşak damak, glottis, epiglottis ve gırtlak) (Ekici, 2016: 2).

Hareket eden artikülatörler dil, dudaklar, alt çene (çeneye bağlantılı yüz kasları) ve yumuşak damaktır. Bu artikülatörler hareketli ses bölgelerinin boyutlarını değiştirdiğinden, rezonans bölgelerini de etkilemektedir. Sabit artikülatörler sert damak, dişler ve diş etidir. Bu bölgeler kaslar tarafından hareket ettirilemezler (Yılmaz, 2005; Aktaran: Köşreli, 2016).

Türkçede iki ana ses grubu vardır ki bunlara ünlü sesler (vokaller) ve ünsüz sesler (konson) denir. Söylenirken hiçbir engele çarpmadan çıkan ünlü seslerde konuşma organlarının herhangi bir yerinde kapanma ya da daralma olmaz. Türkçede bu organların çeşitli durumlarına göre çıkarılan sesler şöyle gruplandırılır:

“Çene açısının büyüklüğüne göre:

- Geniş ünlüler: -a, -e, -o, -ö
- Dar ünlüler: -ı, -i, -u, -ü

Dudakların biçimine göre:

- Düz ünlüler: -ı, -i, -a, -e
- Yuvarlak ünlüler: -o, -ö, -u, -ü

Dilin devinimine ve biçimine göre:

- Arka dil ünlüleri: -a, -o, -u
- Orta dil ünlüleri: -ı
- Ön dil ünlüleri: -e, -i, -ö, -ü

Ön dil ünlüleri de kendi aralarında ikiye ayrılır:

- Yuvarlak ön dil ünlüleri: -ö, -ü
- Düz ön dil ünlüleri: -ı, -e” (Selen, 1979; Aktaran: Göğüş 2007)

Artikulatorler aracılığıyla şekillenen ünsüz sesler ise çıkarıldıkları yere göre şu gruplara ayrılırlar:

- Kapanma ünsüzleri ve
- Daralma ünsüzleri olarak ikiye ayrılırlar.

Kapanma ünsüzleri de;

- Patlamalı ünsüzler: -p, -t, -k, -b, -d, -g
- Geniz ünsüzleri: -m, -n
- Vurmalı ünsüzler: -r olarak gruplandırılabilir.

Daralma seslerinin çıkarılmasında, konuşma organlarının herhangi bir yerinde daralma olduğundan soluk sürtünerek çıkar.

- Bunlar da; -f, -v, -s, -z, -j'dir.

Tüm ünsüzler ses tellerinin titreşme durumlarına göre; ötümlü ve ötümsüz olarak ikiye ayrılırlar. Ses telleri titreşiyorsa ötümlü, titreşmiyorsa ötümsüz ünsüzlerdir.

Ayrıca ünsüzler çıkarıldıkları yere göre şöyle gruplandırılabilir;

- Çift dudak ünsüzleri: -b, -p, -m
- Dudak-diş ünsüzleri: -f, -v
- Diş ardı ünsüzleri: -d, -t, -s, -z, -n
- Dişeti ünsüzleri: -l, -r

Ünsüzün çıkışı dil ucunun ya da dilin ön kenarının, sert damağın ön kısmına değmesi ile gerçekleşiyorsa;

- İyice ön damak ünsüzleri: -s, -z
- Ön damak ünsüzleri: -j
- Art damak ünsüzleri: -k, -g" (Selen, 1979; Aktaran: Töreyn, 2008)

Türkçedeki bu seslerin yanı sıra cami görevlilerinin uygulama alanlarından olan Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ, tesbih gibi cami musikisi formlarında Arapça tecvid kaideleri geçerlidir. Bu vesile ile sıklıkla tashih-i huruf çalışmalarına katılmaktadırlar. Dolayısıyla artikülasyon konusunda daha deneyimli oldukları söylenebilir; ancak her insanda olduğu gibi cami görevlilerinin de günlük konuşmalarında aksan etkisi görülebilmektedir. Bu durumlarda vokallerin ve konsonların çıkış yerlerine göre çalışılması, ayrıca telaffuzu kritik olan veya yanlış bilinen kelimelerin üzerinde durulması uygun olacaktır.

“Diksiyon, Fransızca kökenli bir kelimedir. Söylem, güzel ve etkili konuşma demektir. Diksiyon; konuşmak için gereken sesin oluşturulma aşamasındaki

solunumdan, sesin oluşması ve bu seslerin ağız içi bölgelerdeki artikülasyon odaklarında şekillenerek, kelimelerin oluşturulmasına kadar, konuşmanın tüm aşamaları ile ilişkilidir. Ayrıca güzel ve etkili konuşma için gereken tonlamalar, vurgular ve cümlelerdeki müzikalite, diksiyonun çalışma alanı içindedir.” (Töreyin, 2008).

Doğru telaffuzu oluşturan öğelerin her birini bünyesinde barındıran bir kavram olan diksiyonda çeşitli durumlarda bazı bozukluklar meydana gelmektedir. Bunlar, boğumlanma / artikülasyon / telaffuz problemleri, vurgu hataları, yanlış tonlama / perdeleme / ezgi, hatalı soluk alma, sesi ve soluğu kontrol altına alamamak, harfleri ve heceleri yutmak, hız sorunları, hatalı veya yerinde olmayan vurgu ve duraklar olarak sıralanabilir (Vural, 2005; Aktaran: Sarıtaş, 2019).

2.1.9. Ses Sağlığı ve Bakımı

Bölüm başında temel ve ileri ses eğitimi çalışmalarının içeriğine dair Çevik’ten (2006) yapılan alıntıda, ses sağlığı ve bakımı ileri ses eğitimi konuları içinde yer almaktadır. Dolayısıyla konu sıralamasına göre sonda yer almış olsa da, ses sağlığı ve bakımı temel ses eğitiminin başlarında olması daha uygun olacaktır; zira ses sağlığı ve bakımı hakkında fikri olmayan birisinin alışkanlıklar, hastalıklar vs. sebebiyle sorun yaşama riski yüksektir. Oysaki ses eğitimi sürecinde öğrencinin sağlıklı bir sese sahip olması çalışmanın verimini etkileyen temel sebeplerdendir.

Ses sağlığı her insan için dikkat gerektiren bir konu olmakla birlikte profesyonel ses kullanıcıları için daha fazla önem arz etmektedir. Hayat tarzı ses sağlığını doğrudan etkiler ki uyku düzeni, spor, yeme – içme ve konuşma alışkanlıkları, giyim tarzı, alkol sigara kullanımı, ruh sağlığı gibi etkenler bunun içinde sayılabilir.

Öncelikle sesin her kişiye göre değişen uygun ses aralığında (tessitura) kullanılması gerekir. Böylelikle sesin zorlanması önlenerek oluşabilecek muhtemel ses rahatsızlıklarının önüne geçilmiş olur. Örneğin yüksek bariton olan bir ses tenor gibi davranmaya kalkıp kontrolsüzce tiz tonlardan söylemeye kalkarsa bir süre sonra sesinde ciddi rahatsızlıklar belirecektir.

Vücutta ilk yorulan bölge ses üreten organlardır. Yorgunluk, bitkinlik veya uykusuzluk sebebiyle vücut direnci biraz olsun düşerse ses hemen etkilenir ve çatalanmaya başlar. Bu sebeple vücudun dingin ve zinde olması gerekir ki bunu ancak iyi bir uyku düzeni sağlayabilir. Bir bakıma uyku sesin sermayesidir denilebilir; zira uykusunu almış dinç bir icracının sesi de bir o kadar kuvvetli ve sağlam olur.

Ses icracısı performans sırasında tıpkı bir sporcu gibi efor sarf eder ve bu sebeple vücut kondisyonunun çok iyi olması gerekir. Düzenli spor egzersizleri hem fizyolojik hem de psikolojik olarak olumlu yönde destek sağlayan aktivitelerdir. Sporun hayata dâhil edilmesi hem sağlık açısından hem de fit görünümü korumak sebebiyle çok faydalıdır; çünkü geniş bir kitleye hitap eden ses icracısının, kendi nispetinde estetik bir görünüme sahip olması gerekir.

Yeme – içme alışkanlıkları mide sağlığı bakımından önemli olduğu kadar sesi de doğrudan etkiler. Her ne kadar ses ile ilgili organlar arasında bahsedilmese de mide ses sistemini etkileyen en temel organdır. Bozuk yeme düzeni acı, yağlı, ekşi, çay, kahve, gazlı içecekler vs. gibi midayı yoracak gıdalar zamanla midanın naturasını bozar ve reflü, gastrit ve hatta ülserle varan hastalıklara sebep olur. Özellikle reflü, çok kuvvetli bir asit olan mide sıvısının uyurken yukarıya çıkıp ses tellerine ulaşmasına sebep olduğu için sesin şiddetli düşmanıdır. Geç saatte veya uykudan hemen önce yemek yemek reflüye zemin hazırlar. Uykudan kalktığı zaman sesinde çatalanma ve yorgunluk belirtileri görenler mutlaka midelerine özen gösterip yeme alışkanlıklarını değiştirmelidirler. Şunu da belirtmek gerekir ki her gıda herkese aynı etkiyi göstermez. Dolayısıyla her birey yeme – içme alışkanlıklarını kendi bünyesine göre düzenlemelidir. Bununla ilgili olarak yirminci yüzyılın en iyi Türk müziği seslerinden olan Prof. Dr. Alâeddin Yavaşca'nın biyografisinin kaleme alındığı eserde (Şen, 1998) kendisinin yemekleri sürekli bol acılı yediğini, soğuk suya dahi buz atarak içtiğini, ayrıca dondurmayı bol miktarda tükettiğini söylemektedir. Buna karşın Türk müziğinin yetiştirdiği en önemli ses virtüözü olan hocası Münir Nurettin Selçuk'un bu konuda son derece dikkatli ve özenli olduğunu dile getirmektedir.

Ayrıca alkol ve sigara kullanımı da sesi olumsuz yönde etkileyen önemli faktörler arasındadır. Alkol damarları genişleterek mukozanın salgısını bozar. Sigaranın sadece kullanımı değil aynı zamanda içilen ortamda bile bulunulması sese zarar verir. Dolayısıyla özellikle ses icrası yapılırken ortamda sigara, puro veya nargile gibi tütün ürünlerinin içilmesine kesinlikle müsaade edilmemelidir. Aksi takdirde sesin kısılma riski çok yüksektir.

Artikülasyon başlığında da belirtildiği gibi konuşma alışkanlıkları da sesi doğrudan etkiler. Boğazdan, düşük tonda veya yüksek tonda bağırarak konuşmak veya gürültülü bir ortamda konuşmaya çalışmak sesi çok çabuk yoran faaliyetler arasındadır. Bu sebeple ses profesyoneli konuşurken sesinin yüksekliğine ve şiddetine son derece özen göstermelidir. Bilhassa bir ses icracısı performans yapacağı günde kalabalık ve gürültülü ortamlarda bulunmamalı, sesini yoracak gereksiz konuşmalardan kaçınmalıdır.

Giyim tarzı da dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Özellikle mevsim geçişlerindeki değişken hava koşullarında şancının kendine özen göstermesi gerekir. Bunun için en iyi yol ince fakat kat kat giyinmektir. Soğuk bir ortamdan sıcak bir yere girildiğinde terlememek için kıyafet hafifletilmedir. Örneğin kış günlerinde balıkçı yaka kazak giymek bir ses profesyoneli için hiç de uygun bir davranış değildir. Kapalı bir ortamda terlemeye sebep olacağından soğuk havada üşütme riski çok yüksek olacaktır. Soğuk havalarda kaşkol kullanmak uygun bir davranıştır. Daha hassas bünyeler yazın hafif bir fular bile kullanabilirler.

Ruh sağlığı da sese etki eder; zira stres ve üzüntü sesi gerginleştirir. Bu durumlarda icra yapmak durumunda olan kişiler ses sınırlarını zorlayacak hareketlerden kaçınmalıdırlar. Stres düzeyini artıracak ortamlardan ve kişilerden uzak durulması, sakin ve dingin bir hayat tarzının benimsenmesi ve doğa ile iç içe mekânların tercih edilmesi ruh sağlığını olumlu yönde etkileyecektir. Bunun ötesinde gerekli durumlarda ses icracılarının ruhsal olarak kendilerini rahatlatmak profesyonel destek almaları yerinde bir tutum olur.

Sinüzit, faranjit ve alerji gibi kronik rahatsızlıklar ses icrasını çok zorlar ve ona göre tedbir alınması gerekir. Sinüzit, kafa rezonatörleri içinde yer alan sinüslerin iltihapla

dolmasıdır ve tıkalı sinüsün rezonansa hiçbir faydası olmayacağından dolayı sağlıklı icra için mutlaka tedavi edilmesi gerekir. Faranjit ise sesini yoğun kullananlar için bir meslek hastalığıdır ve ses icrasını çok zorlar. Kesin bir tedavisi olmamakla birlikte sirke, limon ve tuz karışımıyla düzenli gargara yapmak fayda sağlayabilir. Kalabalık şehir hayatıyla birlikte tozlu ve kirli havanın da tesiriyle insanların bağışıklık (immün) sistemi olumsuz yönde etkilenmekte, dolayısıyla yüksek oranda alerji hastalıkları baş göstermektedir. Bahar nezlesi, güneş, ev tozu, çimen, polen, evcil hayvan alerjileri yaygın türleri olmakla birlikte alerjinin sese etkisi iki yönden olur. Burun içinde bulunan konkaların şişmesine sebep olduğu için rezonansı olumsuz yönde etkiler ve kafa rezonansı azalır. Ayrıca konkaların şişmesi nefesin burundan değil ağızdan alınmasına sebep olur. Özellikle uyku sırasında sürekli ağız solunumu yapılması boğazı kurutur ve tahrişe bağlı olarak faranjit hastalığını ortaya çıkarır.

Sese iyi gelen bitkisel çözümler ses eğitimi öğrencileri ve konuyla ilgili olanlar tarafından merak edilen ve sıkça sorulan bir konudur. İhlamur ses dostudur ve günlük tüketiminde bir sakınca yoktur. Taze zencefil ve toz zencefil çayı sese faydalı olmakla birlikte onarıcı etkiye de sahiptir. Adaçayı da sese iyi gelir ancak erkeklerin çok tüketmesi sakıncalıdır; ancak boğaz hijyeni için gargara yapılabilir. Bu konuyla ilgili olarak Kartal (2009) öksürük otu, akasya, aksöğüt, ahududu, keçiboynuzu ve göz otu gibi bitkilerin nefes yoluna iyi geldiğini belirtmektedir.

Tüm bunların ötesinde vokal kord nodülleri, vokal kord polipi, vokal kord kistleri, reinke ödemi, üst solunum yolları enfeksiyonları (Evren, 2006) gibi ciddi ses problemleri tıbbiyenin konusudur ve kulak burun boğaz alanında uzman bir hekimin müdahalesini gerektirir.

2.1.10. Hız, Nüans ve Süsleme İfadeleri

Ses eğitimi çalışmalarında sesin doğru rezonansa kavuşturulup register geçişlerini kolay bir şekilde yapar hâle getirildikten sonra hız, nüans ve süsleme çalışmalarıyla sesin icra ve yorum kapasitesi arttırılabilir.

Müziğin ana unsurlarından olan “tempo” uluslararası müzik dilinde hız terimleriyle ifade edilir. Çok yavaştan çok hızlıya kadar pek çok çeşidi olan hız terimleri

dakikadaki vuruş sayısını ifade eden metronom ile ölçülür. İngilizce “*beats per minute*” (*dakikadaki vuruş sayısı*) ifadesinin baş harfleri olan (bpm) metronom değeri olarak nota üzerinde yer alır. Hız terimleri (diğer tüm terimler de dâhil olmak üzere) uluslararası müzik diline İtalyancadan geçmiştir. Bpm değerleriyle birlikte en yavaştan en hızlıya doğru hız terimleri aşağıda sunulmuştur.

- Largo (genişçe, çok yavaş): 40 bpm altı
- Lento (yavaş): 40-60 bpm
- Larghetto (oldukça geniş): 60-66 bpm
- Adagio (acele etmeden): 66-76 bpm
- Andante (orta yürüme hızında): 76-108 bpm
- Moderato (orta hızda): 90-115 bpm
- Allegretto (oldukça hızlı): 120-168 bpm
- Presto (çok hızlı): 168-200 bpm
- Prestissimo (olabildiğince hızlı): 200-208 bpm

Türk müziği ve dinî musikide adı geçen bu müzik terimleri isimleriyle kullanılmasa da Türk müziği notalarında metronom değeri bpm olarak ifade edilmektedir.

Müziğe yeni başlayan öğrencilerin tempoyu sabit tutabilmeleri pek mümkün değildir. Genellikle ya yavaşlarlar (çekme) ya da hızlanırlar (koşma). Dolayısıyla ritim hissinin öğrencide oluşması etkili bir icra için gereklidir. Dinî musikide cami musikisi formları tempo olarak serbest formlardan oluştuğu için cami görevlileri tempo konusunda genelde yavaşlama eğilimindedirler ve bu alışkanlığın giderilmesi gereklidir. Ayrıca dinî musikinin diğer alt dalı olan tekke musikisinde icra edilen ilahi, şuûl gibi formlar ritimsel olarak zengin, dinamik ve canlı bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla bu formların da icrası için ritim ve hız algısının gelişmiş olması gerekir.

Bazı eserlerin tempoları ise hep tekdüze gitmez ve bazı yerler yavaş ya da serbest olur. Sonra tekrar eski temposuna dönebilir. “Hızlanma için *animato* (canlı), *accelarando* (acele ederek), *piu mosso* (daha çabuk), *stretto* (sıkıştırarak); yavaşlama için *rallentando* (ağırlaşarak), *ritardando* (gecikerek), *ritenuto* (tutarak), *slargonda* (genişleterek, yayarak) ifadeleri kullanılır. Ayrıca müzikal ifadeyi pekiştirmek

amacıyla *ad libitum* (isteğe göre), *a piacere* (beğeniye göre), *rubato* (özgürce), *senza tempo* (istenen tempoda) gibi ifadeler kullanılır. Hız değişimi tamamlandıktan sonra tekrar ilk tempoya dönüş için *a tempo* (önceki tempo) terimi kullanılır.” (Say, 2005). Bu terimler aynı zamanda müzikal bir ifadenin özelliklerini de anlatmakta olup müziğin özü düşünüldüğünde mükemmel icra için bu ifadelerin bile yetersiz olduğu bir gerçektir.

“İnce fark” anlamına gelen nüans terimi, müzikte ses gürlüğü işaretlerini ifade etmektedir. Çok hafiften çok kuvvetliye doğru sıralanan bu terimler aşağıda sıralanmıştır.

- Pianissimo – çok hafif (*pp.*)
- Piano – hafif (*p.*)
- Mezzo piano – orta hafiflikte (*mp.*)
- Mezzo forte – orta kuvvette (*mf.*)
- Forte – kuvvetli (*f.*)
- Fortissimo – çok kuvvetli (*ff.*)
- Crescendo – gittikçe kuvvetlenerek (*cresc.*)
- Decrescendo – gittikçe hafifleyerek (*decresc.*)

Müziğin ifade gücü içerisinde nüansların önemi büyüktür. Bir ses sanatçısının bu ifadeleri hakkıyla yerine getirebilmesi için sesine çok iyi hâkim olabilmesi gerekir. Özellikle *crescendo* ve *decrescendo* ifadelerinin (< >) tam olarak icra edilebilmesi, ses eğitimi literatüründe “*messa di voce*” diye bilinen sesin doğru pozisyonda hafiften başlayıp kuvvetlenerek tekrar hafife dönmesi tekniğinin uygulanabilmesi için çok önemlidir. Eğer ses eğitimi sürecinde ses tam olarak pozisyonuna oturmamışsa gittikçe kuvvetlenmek yerine bağırma, gittikçe hafiflemek yerine de sesi içeriye alma (boğaza hapsedme) durumları oluşabilir. Bu yüzden bu konuların ses eğitiminin ileri seviyelerinde çalışılması uygun olur.

İtalyanca “bağlamak” anlamına gelen **legato**, sesleri birbiriyle bağlayarak seslendirme demektir ve notaları birbirinden kopuk seslendirmek anlamına gelen *staccato*’nun karşıtıdır (Say, 2010). “Legato bir önceki tonun, öbürü başlayıncaya

kadar tınlaması ve bu tınlamanın yine kesintiye uğramadan izleyen diğer tona bağlanmasıdır. Bunu gerçekleştirebilmenin en büyük yardımcısı kuşkusuz yumuşaklığı, yuvarlaklığı ve esnekliğiyle sese kalite kazandıran kafa sesidir.” (Sabar, 2008). “Legato çalışmalarında (S) konsonu ile düzenli bir biçimde uzatılan nefesin üzerine, ses ve sözlerin aralıksız olarak dizilmesi düşündürülmeli ve başlamalarda fazla nefes verilmemesine özen gösterilmelidir. Bu çalışmalara, iki sesin kusursuz bağlanmasıyla başlanmalı, giderek bir cümle (legato) söylenmesine varılmalıdır” (Egüz, 1991).

Latince “vibrare” (titreşme) kelimesinden türeyen **vibrato** (salınım) sesi zenginleştirip yumuşatmak ve güzel duyulmasını sağlamak amacıyla icracının sesini düzenli bir salınım hareketiyle titreştirmesidir. Çalışmaya yeni başlamış olan sesin vibrasyon yapması istenirse seste sahte titreşim oluşur. Ses yerine oturdukça nefes, destek, fonasyon ve rezonans doğru uygulandıkça vibrasyon kendiliğinden gelişir.

Bir notadan diğerine sesin kaydırarak geçilmesine **glissando** denir. Eski dönemlerdeki icralarda daha sık görülen glissandoya dair bir örnek verilecek olursa “udda parmağı tel üzerinden kaldırmadan bir notadan diğerine geçiş” düşünülebilir. Seste glissandonun temiz ve net olarak yapılabilmesi için sesin entonasyonunun sağlam olması gerekir.

Müzik sanatında melodiye dekoratif amaçlarla eklenen öğelere **süslemeler** denir. Uluslararası sanat müziğinde sıkça kullanılan süsleme figürleri, *appoggiatura* (basamak ya da abantı), *acciaccatura* (çarpma), *mordent* (yukarı ve aşağı mordan), *gruppetto* (ses kümeleri), *tremolo* ve *tril*dir. Süslemeler Avrupa dillerinde küçük yazım farklarıyla *ornament* terimiyle belirtilir.

Çarpma iki notadan oluşan bir süsleme şeklidir. Bu küçük süslemede birinci ses çarpıp kaçarak ikinci sesin vurgulanmasını sağlar. En yaygın süsleme biçimlerinden biri olan **tril** larenksin düzenli bir salınımıdır (Marchesi, 1900). Öngörülen süre boyunca ana ses ile komşu ses arasında çok hızlı gidip gelerek uygulanan seslendirmedir. Süslemeler larenks kaslarının hareketleriyle olmalıdır. Alt çenenin oynatılması, kafa sallanması gibi hareketler yanlıştır. Hançere kaslarının bu süslemeleri temiz şekilde yapacak kıvraklığa erişmesi uzun zaman ve gayret isteyen

bir süreçtir. Oter (2013), Türk müziğinde uygulanabilecek hançere egzersizleri üzerinde çalışmıştır.

Özellikle dinî musikide kullanılan bir süsleme biçimi de **vakfe** olup kıraat ilimlerinden biridir. “Mutlaka duruş” anlamına gelen vakfe müziğin akışı içinde tamamen icracının yorumuna bağlı olarak gerçekleşir. Nota yazısında yukarıdan virgülle (,) gösterilir (Sezgin, 1996: 13; Aktaran: Ayaz, 2018).

2.2. Dinî Musiki

Dinî musiki hakkında çok geniş anlamda tanımlar yapılabilir. En sade şekliyle on dört asırlık İslâm akidesinde ve yüzyıllara dayanan Türk-İslâm geleneğinde tebarüz etmiş, dinî ritüellerde icra edilen müzik türü olarak açıklanabilir.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan cami görevlilerinin meslek hayatları boyunca icra ettikleri dini musikinin formları cami musikisi ve tekke musikisi olmak üzere iki ana dalda incelenebilir.

Cami musikisi formları içinde Kur’ân-ı Kerim, ezan, kâmet, tekbir, salâ, salât-ı ümmiyye, mevlid, mahfil tesbihleri, cuma hutbesi ve gülbank, Muhammediye, temcid, münacaat, mirâciye ve telbiye yer almaktadır. Tekke musikisi formları Mevlevi ayini, ism-i Celâl, durak, mersiye, nefes, deyiş, savt, nevbe ve gülbank olarak sıralanabilir (Turabi, 2017).

Ayrıca her iki dalda icra edilen kaside, naat, tevşih, ilahi ve şuûl gibi formlar da mevcuttur. Arap, Fars ve Türk şiirinde en çok kullanılan eski ve uzun bir form olan **kaside**, lâdinî temalar işleyen ve fasıl musikisinde sıkça okunan *gazel* formunun dinî musikideki karşılığı denilebilir. Ses icrası bakımından son derece zor olan kasideler ancak sağlam bir ses tekniği ve üslup ile iyi bir makam ve aruz bilgisiyle okunabilir. “Lügatte “bir şeyi methederek anlatma, vasıflandırma” anlamına gelen **naat** İslami Türk edebiyatında umumiyetle Hz. Muhammed’i (s.a.v.) methetmek maksadıyla yazılan şiirlere verilen isimdir” (Özcan, 2001). Kadim tasavvuf musikisi geleneği içerisinde mevlid-i Nebi ayı olan rebiyülevvelde cami ve tekkelerde yaygın olarak okunagelen bir formdur. “**İlahi** Arapça Allah’a ait anlamına gelir ve Türk edebiyatında nazım türleri belirginleşmeden önce dini muhteva taşıyan her türlü şiire

ilahî denirken daha sonra tasavvufî temaları işleyen ve Türk din musikisinin makam ve usulleri ile bestelenerek dini toplantılarda okunan şiirlere de ilahî adı verilmiştir. Bugünkü tespitlere göre ilahî kelimesi “bestelenmiş dini tasavvufî şiir” anlamıyla ilk kez Evliya Çelebi’nin eserinde geçmektedir” (Sezikli, 2012). İcra edilecek ilahilerin temasının içinde bulunulan hicri aya göre seçilmesi tasavvuf adap ve erkânındandır. **Şuûller** Arapça güfteli ilahiler olup daha çok hareketli, dinamik ve insanı saran bir melodik yapıları vardır. Sözlükte “süslemek, düzenlemek” anlamındaki **tevşih**, Türk dinî mûsikisinde mevlid ve mirâciye gibi büyük formda ve uzun eserlerin bölümleri arasında okunmak üzere bestelenmiş, güfteleri hazret-i Peygamber’i konu alan ilahilere verilen addır (Özcan, TDV “Tevşih”, Çevrimiçi).

Cami ve tekke musikisine dair çalışmanın odak noktasında olanlar başta olmak üzere yaygın olarak kullanılan formlar aşağıdaki başlıklar altında kısaca açıklanmıştır. Daha detaylı bilgi, ilgili kaynaklardan edinilebilir.

2.2.1. Cami Musikisi

“Cami, (toplayan) ve bu kökten türeyerek toplanılan yer demek olmasına rağmen, hep namaz kılınan yer olarak algılandığından cami musikisi, esas itibarıyla namaz ibadeti ile ilgili mûsikîdir. En önemli özelliği yalnızca ses mûsikîsi olmasıdır, hiçbir saz yer almaz” (İnançer, 1999).

Kur’ân-ı Kerim tilaveti cami musikisinin en temel formlarından olup vakit namazı sonrasında imam tarafından mihrapta okunmasına *mihrabiye* denir. Ayrıca sair zamanda on ayetten oluşan Kur’ân-ı Kerim tilavetine özel olarak aşr-ı şerif denir. (Arapça on: aşara’dan gelmektedir.) Türkiye’de nasıl ki Türkçe denince akla resmi yazı dili olan İstanbul Türkçesi geliyorsa, Kur’ân-ı Kerim tilaveti denince de akla İstanbul tavrı gelmelidir; çünkü bu tavır temeli yüzyıllara dayanan bir musiki birikimini içinde barındıran kemale ermiş bir üsluptur. Kendi içinde bir vakarı olan Kur’ân-ı Kerim tilaveti, doğru tekniği, tecvidi, makam bilgisini hâiz güzel bir sesle icra olunduğunda manevî duyguları depreştiren, etki gücüyle ruhlara tesir eden bir kıraat hâline gelir.

Kelime anlamıyla “bildirmek” anlamına gelen **ezan**, dinî musikinin en kadim formlarından biridir. Müezzin tarafından sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsıda okunan ezan her vakitte farklı bir makamda icra edilir. “Sabah: Dilkeşhâverân, Sabâ, Dügâh; öğle: Sabâ, Hicaz, Şehnâz; ikindi: Uşşâk, Hüseyinî; akşam: Segâh, yatsı: Rast, Uşşâk makamında okunur” (İnançer, 1999). Kur’ân-ı Kerim tilavetinde olduğu gibi ezan icrası da sağlam bir ses tekniği ve makam bilgisi gerektirir.

Mevlid kelime anlamı itibariyle “doğum” demektir; ancak dinî musiki literatüründe hazret-i Muhammed’in (s.a.v.) doğumunu anlatan manzum eserleri temsil eder. İslâm coğrafyasında ve Türklerde pek çok mevlid yazılmış olsa da Süleyman Çelebi’nin kaleme aldığı “Vesîletü’n-necât” yüzyıllardan bu yana Türk toplumunda toplumsal ve bireysel mühim günlerde okunmaktadır. Ergun (1942) mevlid ile ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: “1409’da meşhur şair Süleyman Çelebi tarafından Bursa’da vücuda getirilen Mevlid’de tasavvufî birçok remizler vardır. Esasen Emir Sultan’a mensup bir mutasavvıf olan Süleyman Çelebi, bu mühim eseri bilhassa Âşık Paşa’nın “Garibnâme”sinden ve diğer membalardan istifade ederek ve kendi hislerini de samimi bir eda ile ilave ederek meydana getirmiştir. Türk edebiyatının dini mahsulleri arasında “Mevlid Manzumesi” kadar şöhrat kazanan ve halk arasında yayılan hiçbir eser tanımıyoruz.” Mevlid Tevhîd, Nûr, Velâdet, Merhaba, Miraç, Münâcaat olmak üzere altı bahirden oluşur ve hepsi farklı makamda okunur. Kur’ân-ı Kerim tilaveti ve ezan gibi bu form da çok parlak ve dinamik bir eserdir ve icrası için kuvvetli bir ses tekniği, makam ve aruz bilgisi gerekir.

“Arapçada “dua” ve “namaz” anlamlarına gelen **salâ (salât)** Hz. Peygamber’e Allah’tan rahmet ve selam temenni eden, onu metheden, onun şefaatinin dileyen, aile fertlerine ve yakınlarına dua ifadeleri içeren, çeşitli şekillerde tertiplenmiş hürmet ve dua cümlelerini ihtiva eden, belirli bestesiyle veya serbest şekilde okunan güftelerin genel adıdır” (Özcan, TDV “Salâ”, Çevrimiçi). Salâlar Dilkeşhâveran sabah salâsı, Beyâtî cuma ve bayram salâsı, Hüseyinî cenaze salâsı, salât-ı ümmiyye ve salât ü selam olmak üzere sınıflandırılabilirler.

2.2.2. Tekke Musikisi

Tekke musikisi kadim Türk-İslâm geleneğinde tasavvuf hayatının yaşandığı dergâh, âsitâne (merkez tekke, pîr evi), tekke, zâviye gibi mekânlarda zikrullah (tarikat ayini) veya diğer ritüeller esnasında icra edilen musikidir. Günümüzde genelde sahnede “tasavvuf musikisi konseri” olarak icra edilen repertuvar, bir zamanlar tekkelerde zikrullah neşesiyle okunan ve sözlü aktarım (meşk) yoluyla bugüne ulaşan ilahi, şuûl, kaside ve sair eserlerden mülhemdir.

İnançer (2015) tekke musikisini formlar bağlamında değil kıyâmî, kuudî ve devrânî tasavvuf ekollerinin alt şubeleri olan turuk-ı aliyyenin ayinleri özelinde inceleyerek (Mevlevîlikte musiki, Kadîrilikte musiki vs.) konuyu daha geniş bir perspektiften ele almaktadır.

Mevlevî ayini, Türk musikisinin en zengin ve geniş formlarından biridir. Özellikle kadim besteler makamsal geçkileriyle çok saltanatlı eserlerdir. Bektâşî mutasavvıflar tarafından yazılmış ve bestelenmiş ilahilere **nefes**, Gülşenî ve Bayramî tarikatlarında okunanlara ise **savt** adı verilir. Cehri zikir yapan tarikatlarda ism-i Celâl (Allah lafzının özel zikri) zikrinden önce veya sonra kuudî (oturarak) serbest olarak icra edilen forma **durak** adı verilir. Baloğlu (2017) bu meclislerde zikrin fasılları arasında okunduğu için *durak* adının verildiği düşünülen bu formun, bazı selatin camilerde ve mevlid merasimlerinde de yer aldığını belirtmektedir.

Özellikle Bektâşî musikisi içerisinde yer alan fakat cami musikisi içinde de kendine yer bulan **mersiye** formu daha çok hazret-i Hüseyin ve Kerbelâ şehitleri için yazılmış nutukların besteli veya serbest olarak okunmasıdır. **Nevbe** merasimi, bayram ve kandil gecelerinde (veya günlerinde) dergâhlarda bendir, mazhar, halîle, kudüm, nevbe gibi vürmalı sazların da katılımıyla coşkulu bir şekilde icra edilen törenlerdir. Tarikat ayinlerinin sonunda mürettep olarak okunan dualara ise **gûlbank** adı verilir.

2.3. İlgili Araştırmalar

Kudret Bulut’un 2019 yılında hazırlamış olduğu “Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma (İç Batı Anadolu Bölümü Örneği)” başlıklı doktora tezinin amacı cami görevlilerinin alan bilgisi, eğitime-öğretme ve genel

kültür konularındaki hizmet içi eğitime olan ihtiyaçlarını tespit etmektir. Araştırmanın örneklemini Uşak, Afyonkarahisar ve Kütahya illerinde görev yapan cami görevlilerinin bağlı oldukları il-ilçe müftülüklerinin aylık toplantılarına katılan imam-hatip ve müezzin-kayyımlar oluşturmaktadır. Nicel desenli olarak tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmış olup söz konusu anket 792 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularında ses eğitimi ve kullanımı (diyafram kullanma teknikleri) ile ilgili hizmet içi eğitim almak isteyenlerin toplam oranı %80,5'tir. Dinî musiki bilgi ve uygulaması konusunda ihtiyaç belirtenlerin oranı %73,7'dir. Ezanı güzel okuma hizmet içi eğitimine %82,1'inin katılmayıp %17,8'inin katıldığı tespit edilmiştir. Diksiyon (güzel konuşma) bilgi ve uygulaması ile ilgili hizmet içi eğitim almak isteyenlerin toplam oranı %80,5'tir. Hitabet ilke, yöntem ve teknikleri ile ilgili hizmet içi eğitime ihtiyaç duyma oranı %80 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan cami görevlileri hizmet içi eğitimlerde görevlendirilen eğitimcilerin öncelikle kimlerden seçilmesi gerektiğine dair sorulan soruya %54,4 oranında alanında uzman akademisyenler cevabını vermişlerdir. Sonuçlar bölümünde imam-hatip ve müezzin-kayyımların genel yeterlikleri boyutunda ses eğitimi ve kullanımı (diyafram kullanma teknikleri), diksiyon (güzel konuşma), dinî musiki bilgi ve uygulaması ile ilgili konularda hizmet içi eğitime ihtiyaç duydukları ifade edilmiştir. Öneriler bölümünde "Din görevlilerinin mesleklerini yerine getirirken hizmet içi eğitim konularında ihtiyaç duydukları alanlar bulunmaktadır. Bunlar ses eğitimi ve diksiyon uygulamasıdır." Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığı'na Yönelik Öneriler bölümünde "Ezanı güzel okuma hizmet içi eğitim kurslarına yoğun olarak devam edilmeli ve her personelin katılımı teşvik edilmelidir. Ses eğitimi ve kullanımı (diyafram kullanma teknikleri), diksiyon (güzel konuşma) bilgi ve uygulaması ile ilgili eğitim almak isteyen din görevlilerine alanında uzman eğitimciler aracılığıyla yerelde etkili hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din görevlileri için uygulamaya başladığı dinî musiki ve uygulamasının alanında uzman eğitimciler aracılığıyla yerelde etkili şekilde sunulmaya devam edilmelidir." ifadelerine yer verilmektedir.

Aysun Şule Gider Erol'un 2018 yılında hazırlamış olduğu "Din Görevlilerinin Seslerini Kullanırken Yaşadıkları Problemler" başlıklı yüksek lisans tezinin amacı cami görevlilerinin seslerini kullanırken yaşadıkları problemleri belirlemektir. Ayrıca araştırmanın amacı doğrultusunda cami görevlilerinin seslerini kullanırken yaşadıkları olumlu ve olumsuz durumların olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ili Keçiören merkez ilçesinde görev yapan 20 cami görevlisi oluşturmuştur. Araştırmada nitel yöntem izlenmiş olup yarı yapılandırılmış görüşme ile araştırma verileri toplanmıştır. Görüşme formunda katılımcıların kişisel bilgileri, ses eğitimi durumları, seslerini kullanma durumları, yaşadıkları ses problemlerini ele alan 19 soru oluşturmuştur. Araştırma bulgularında mülakata katılan 20 cami görevlisinden 15'inin ses eğitimi almadıkları, 5 kişinin ise ses eğitimi aldığı; 12'sinin sesin oluşumuna ve kullanımına ilişkin temel bilgilere sahip olmadığı ve 8'inin ise sahip olduğu; mesleklerinde seslerini nasıl kullanmaları yönünde 16'sının bilgi sahibi olmadığı, 4'ünün bilgi sahibi (kısmen) olduğu; 17'sinin konuşurken mevlid, hutbe, ezan okurken zorlandığı, 3'ünün zorlanmadığı; 16'sının sesleriyle ilgili geçici ya da kalıcı bir sağlık problemleri yaşarken ancak 4'ünün sağlıklı bir sese sahip olduğu; mülakata katılan cami görevlilerinin tamamının (20 kişi) sesin kullanımında diyafram ve nefes-ses egzersizlerinin gerekliliğine inandıkları görülmektedir. Araştırma bulgularından yola çıkarak cami görevlilerinin; ses, ses eğitimi, nefes gibi konularda temel bilgiye sahip olmadıkları, ses hijyenlerine gerekli özen göstermedikleri görülmektedir. Ses hastalıkları ve ses tellerine zarar veren davranışları bilme düzeylerinin düşük olduğu, sesin kullanımında yapılacak diyafram ve ses egzersizlerinin gerekliliğine inanmalarına rağmen günlük hayatlarında yeterli düzeyde uygulamadıkları bulunmuştur. Ses hastalıklarından ses kısılması, boğazda gıcıklanma, sesin kullanımı sırasında ani incelmelerin olması, bademcik iltihapları gibi ses problemlerinin hayatları üzerinde olumsuz etkilerinin yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Yoğun ses kullanıcısı olan cami görevlilerinin ses mekanizmasına zarar verecek davranışlardan kaçındıkları, ses hijyenlerine günlük hayatlarında özen gösterdikleri ve bu konularda bilgi düzeyleri artırıldığı takdirde mevcut ve olası ses problemlerinin önüne geçilebileceği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda cami görevlilerinin meslek yaşamı öncesindeki eğitim süreçleri içerisinde programlı olarak

ses, ses eğitimi, ses hijyeni, ses hastalıkları konularında kuramsal ve uygulamalı olarak eğitim almadıkları tespit edilmiştir. Cami görevlilerinin kuramsal ve uygulamayla ilgili bilgi seviyelerinin düşük olmasından kaynaklı ses problemleri yaşadıkları görülmektedir. Cami görevli olan veya olmak isteyen kişilerin seslerini kullanmaları ile ilgili bilgi ve bilinç düzeylerini arttırmak için gerek ilahiyat fakülteleri, gerekse imam-hatip liselerinde, ses, ses eğitimi, ses hijyeni, ses hastalıkları konularında kuramsal ve uygulamalı olarak eğitimlere yer verilmesi, bu eğitimin ses eğitimi alanında uzman kişilerce verilmesi önerilmektedir. Ayrıca cami görevlileri için ses eğitiminin önemi ve gerekliliğine ilişkin uygulamalı araştırmalar yapılması da öneriler arasında yer almaktadır.

Ayça Kılınç'ın 2019 yılında hazırlamış olduğu "Cami Görevlilerinin Müzik Alanına İlişkin Görüşleri (Niğde İli Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezinin amacı cami görevlilerinin müziğe olan bakış açıları, toplum ve müzik ilişkisi hakkındaki görüşleri, günlük ve iş hayatlarında müziğe ne kadar ve ne şekilde yer verdikleri gibi birtakım sorulara cevaplar aramaktır. Din ve müzik olgularının ilişkisel yönlerinin bir tür belirleyicisi olan cami görevlilerinin müziksel algılarının belirlenmesine yönelik durum tespitinin yapıldığı betimsel bir çalışma olan araştırmanın çalışma grubunu Niğde ili ve ilçelerinde görev yapan 82 cami görevlisi oluşturmuştur. Katılımcıların, likert tipi yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan 28 soruya cevap vermeleri istenmiştir. Cami görevlilerinin seslerini ve nefeslerini doğru kullandıklarını düşünmelerine ilişkin görüşleri doğrultusunda %7'sinin tamamen katıldığı, %13'ünün büyük ölçüde katıldığı, %32'sinin kısmen katıldığı, %25'inin çok az katıldığı ve %20'sinin ise hiç katılmadığını belirttikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda; cami görevlilerinin çoğu sesini ve nefesini kısmen, çok az ya da hiç kullanamadığını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda, cami görevlilerinin öğrenim gördükleri esnada müzik derslerini yeterli ölçüde almadıkları görüşünde oldukları bulunmuştur. Bu nedenle mesleklerinde müziği doğru ve yerinde kullanamadıkları, örneklem grubunun çoğunluğunun ses, nefes tekniklerinden haberdar olmadıkları, dolayısıyla sesini ve nefesini doğru kullanamadıklarından çeşitli sağlık problemleri yaşayabilecekleri, özellikle de meslek hayatlarında müzikli icralarını doğru ve güzel yapamayacaklarını bildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarından yola

ıkararak cami görevlilerinin mesleklerine yönelik aldıkları müzik eğitiminin, mesleklerini icra ederken kullanabilecekleri nitelikte düzenlenmesi ve artırılması; ayrıca cami görevlilerine yönelik ses ve nefes teknikleri içeren çalışmaları destekleyen kurs ve seminerler verilmesi önerilmektedir.

Ayşe Ay’ın 2019 yılında hazırlamış olduğu “Dinî Musikide Ses Eğitimi” başlıklı yüksek lisans tezi nitel araştırma türünde olup problem cümlesi “Dini musiki alanında söz sahibi olan kişilere göre ses eğitimi nasıl yapılmaktadır?” şeklinde oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Diyanet İşleri Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı toplulukları, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı ve Üsküdar Musiki Cemiyeti mensupları olmak üzere toplam 39 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda 12 soru mevcut olup katılımcıların eğitim düzeyi, mezun oldukları okul ve meslekleri belirtildikten sonra din musikide ses eğitimi ile ilgili bilgileri, uygulamaları ve takip ettikleri metotlar tespit edilmeye çalışmıştır. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak araştırma sonucunda din musikide ses eğitimine dair bir metodun bulunmadığı ve meşk usulünün bir nevi ses eğitimi olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır. Ayrıca mevcut ses eğitiminde uygulanan batı müziği ses tekniğinin din musiki icracıları için uygun ve doğru bir metot olmadığı ifade edilmiştir. Son olarak katılımcıların ses sağlığı konusundaki bilgilerinden, farklı ses tonlarının eğitimi ile ilgili düşüncelerinden ve faydalandıkları kaynaklardan bahsedilmiştir.

Satı Doğanyığit, Kubilay Kolukırık, Mehmet Metin’in 2018 yılında hazırlamış olduğu “İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım Olarak Görev Yapan Bireylerin Ses Kullanımına Yönelik Bilinç Düzeyleri ve Ses Sorunları” başlıklı makale, imam-hatip ve müezzin-kayyım olarak görev yapan bireylerin ses kullanımına yönelik bilinç düzeyleri ve ses sorunlarını tespit etmek amacıyla durum tespitine yönelik tarama modelinde bir araştırmadır. Çalışmanın katılımcıları Kırşehir İl Müftülüğü merkezinde imam-hatip ve müezzin-kayyım olarak çalışan 115 cami görevlisinden oluşmaktadır. Veriler anket ve görsel değerlendirmelerden elde edilmiştir. Grsel zellikler fleksible fiber optik nazofaringoskopi ve anterior rinoskopi ile, ses kullanımı ve sağlığına ilişkin veriler ise 20 sorudan oluşan anket ile belirlenmiş olup, verilerin istatistiki analizinde betimsel yöntem kullanılmıştır. Anket sorularından

elde edilen verilere göre katılımcıların ses kullanımına ilişkin bilinçli bir yaklaşım gösteremedikleri, ses eğitimi, diksiyon dersi ve konuşma eğitimi alanların sayısının az olduğu bulunmuştur. Ayrıca en çok sabah ve yatsı ezanlarında zorlandıkları, yoğun ses şikâyeti yaşadıkları, sık soğuk algınlığı geçirdikleri ve sesi etkileyen durumlara maruz kaldıkları görülmüştür. Görsel değerlendirmeden elde edilen verilere göre ise septum deviasyonu, nodül, alt konka hipertrofisi (burun eti) ve reflü teşhis edilmiştir. Sonuçlara ilişkin bulgulara bakıldığında, araştırmaya katılanlardan 11 kişi (%9.56) ses eğitimi aldığını belirtmiştir. Aldıkları ses eğitiminin sürelerini ise 6 ay, 2 ay, 45 gün, 40 gün, 3 hafta olarak ifade etmişlerdir. Altı kişi süre belirtmemiş olup 104 kişi (%90.43) ise hiç ses eğitimi almadığını bildirmiştir. Mesleğini sesi üzerine inşa eden katılımcılardan ses eğitimi alanların eğitim almayanlardan az olduğu görülmektedir. Bu durum ise sesin doğru kullanımına ilişkin sorunlar yaşanabileceğini göstermekte olup bireylerin belirttiği ses şikâyetleri, görsel değerlendirme bulgularını destekler niteliktedir. Araştırmaya katılanlardan 8 kişi (%6.95) diksiyon dersi aldığını, 107 kişi (%93.04) ise diksiyon dersi almadığını, 115 kişi (%100) ise konuşma eğitimi almadığını belirtmiştir. Bu bulgulara göre diksiyon eğitimi alanların almayanlardan az olduğu görülmektedir.

Berna Özkut, Cenk Çöl, Yıldırım Aktaş'ın 2019 yılında hazırlamış olduğu "Camilerde Aktif Görev Yapan Din Adamlarının Ses Eğitimi Farkındalıkları" başlıklı araştırma makalesinin amacı camilerde görev yapan din adamlarının ses eğitimi almalarının gerekliliğinin var olup olmadığına dair görüşlerinin ve ses eğitiminden beklentilerinin tespit edilmesidir. Bunun için resmi olarak görev yapan (13 Afyonkarahisar, 13 Kütahya olmak üzere) 26 cami görevlisine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma sürecinde din adamlarının seslerini yoğun bir şekilde kullanmalarına rağmen buna yönelik – geleneksel musiki ve icra eğitimi dışında – etkin bir eğitim almadıkları, bu alanı tanımadıkları ve bu alana yönelik çalışmaların üzerinde durulması gerekliliği anlaşılmıştır. Araştırmada cami görevlilerinin %80,8'inin ses eğitimi almadığı, ses eğitimi almayanların seslerini kullanırken zorlandıkları, eğitim alanların tamamı almış oldukları eğitimlerin faydalı olduğunu, daha rahat okuyabildiklerini, seslerini ve nefeslerini tanıdıklarını ve sesleri ile neler yapabileceklerini gördüklerini, diyafram ve sesi

kullanmayı öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ses eğitimi alan cami görevlilerinin büyük çoğunluğunun bu eğitimi tavsiye ettiği görülmektedir. Çalışmada ses eğitimi almamış din görevlilerinin %81'inin ses eğitimine ihtiyaç duydukları ve profesyonel ses eğitmenleri, şan hocaları tarafından din görevlileri için oluşturulmuş sınıflarda eğitim almak istedikleri ifade edilmiştir.

Alaattin Canbay'ın 2018 yılında hazırlamış olduğu “Din Görevlilerinin Ses ve Müzik Eğitimine Yönelik Beklentileri: Şenpazar Örneği” başlıklı makale Kastamonu/Şenpazar İlçesinde odak grup görüşmesi esasına dayalı bir yaklaşımla yapılmıştır. İmam ve müezzinlerin oluşturduğu on altı kişilik grupla görüşme yapılmış mikro ölçekli bir araştırma projesidir. Araştırmanın genel çerçevesi “yapılandırılmamış görüşme” ve “tartışmada grup dinamiğinin etkisini kullanma” ilkesi ile birlikte, derinlemesine bilgi edinme ve çözüm önerileri geliştirilebilecek biçimde tasarlanmıştır. Süreç içinde grup üyeleri ile ön görüşme yapılarak çalışmanın nitel altyapısı oluşturulmuş, eğitim materyalleri hazırlanmış, üç hafta süren eğitim-uygulama çalışmasının ardından elde edilen veriler doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile bulgulara ulaşılarak değerlendirilmiş ve sonuçlandırılmıştır. Araştırmaya katılan din görevlilerinden 3'ü daha önce ses eğitimi aldığını, 13'ü ise almadığını ifade etmiştir. Bireysel görüşmelerde katılımcılar “Yemek ve su insan hayatı için ne kadar gerekli ise ses ve makam eğitimi bizim için o kadar önemlidir. Çünkü ağır bir görev üstleniyoruz...”; “İmam-hatipliğe hazırlıkta, yani bu ses eğitimi imam hatipte okurken verilmeli, ağacın yaş iken eğilmesiyle şimdi eğilmesi ne kadar elverişli olur idrak etmek güç olmasa gerek.”; “İmamlık ve müezzinlik mesleğinin %70'i ses ve makamdır. Ses ve makam bilgisi olmayan kardeşlerimizin bizlerin bu mesleği yaparken ne kadar zorlandığını biliyoruz. Bu yüzden iyi bir eğitimden geçerek bu zorlukları aşacağımıza inanıyorum. Türkiye genelinde ücra köşelerdeki imam ve müezzinlerin unutulmamasını istiyoruz. Şehirlerdeki görevlilere verilen eğitimlerin bizlere de verilmesini istiyoruz.”; “Edirne'den Kars'a kadar Türkiye'nin her yerinde her köşesinde ne kadar imam müezzin varsa bu ses eğitiminden geçmelidir.”; “...son olarak tüm eğitim ile ilgili üstatlar bu konularda projeler üretmeli. Özellikle Diyanette, İlahiyat ve İmam – hatiplerde ya görev almadan öğrenci iken ya da

görevde en az bir yıl tam uzman bir kişi tarafından bu eğitimin verilmesi kanaatindeyim. Bu konuda ihtiyaç çok...” şeklinde konu ile ilgili fikirlerini ifade etmişlerdir. Odak grupla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında cami görevlilerinin ses ve makam eğitimi almasının gerekliliğine işaret edilmiştir. Araştırma kapsamında verilen eğitimden memnun oldukları ve geniş kapsamlı hazırlanmış bir eğitim programına katılmayı istedikleri tespit edilmiştir.

Şuayip Özdemir ve İsmail Arıcı’nın 2011 yılında hazırlamış olduğu “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri” başlıklı makalede 2009 yılında Elazığ Harput Diyanet Eğitim Merkezinde hazırlayıcı eğitim kursuna katılan din görevlilerinin kursa yönelik görüşlerinin tespit ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Din görevlilerine; “hazırlayıcı eğitim kursuna ne kadar ihtiyaç duydukları”, “hazırlayıcı eğitimin kurs başlamadan önce yapılması”, “kurs katıldıktan sonra kendilerinde ne gibi eksiklikler gördükleri”, “kurs programının mesleki ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğu”, “kursun süresinin yeterliği” ve “kursta yeterli mesleki bilgi alıp almadıkları” hususlarında sorular yöneltilmiştir. Hazırlayıcı eğitim kursuna devam eden kursiyer cami görevlilerinin yarısından fazlası hazırlayıcı eğitim kursuna ihtiyaç duydukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Din görevlilerinin hazırlayıcı eğitim kursunun göreve başlamadan önce yapılmasını istedikleri (%94,3), kursun süresini yeterli bulmadıkları (%68,2), kursa ilişkin genel anlamda olumlu görüşe sahip oldukları, kursu işleyiş ve program açısından beğendikleri araştırmada ulaşılan önemli sonuçlardandır.

Zahide Çiler Büyükkatalay, Muhammed Fatih Gökmen, Sibel Yıldırım ve Gürsel Dursun’un 2019 yılında hazırlamış olduğu “Voice Disorders in Islamic Religious Officials: Is It Any Different Than Those of the Teachers, Another Well-Known Professional Voice Users?” başlıklı araştırma makalesi profesyonel ses kullanıcısı olarak en geniş grubu teşkil eden İslami din görevlileri ve öğretmenler üzerinedir. Ses kullanımı, ses bozuklukları ve tedavi metotları çerçevesinde mukayese eden bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Araştırma ses bozukluğu şikâyeti olan 42’si din görevlisi (39 erkek, 3 kadın), 43’ü öğretmen (5 erkek, 38 kadın) olmak üzere toplam 85 hasta üzerinde gerçekleştirilmiştir. İki hasta grubu demografik bilgileri, iş tanımları, meslekteki görev süreleri, sigara alışkanlıkları, alkol tüketimleri, alerji ve

diğer sistemik rahatsızlıkları, ortalama haftalık ses yükleri, ses eğitimi alma durumları ve yanlış ses kullanımları, reflü belirti indeksi ve ses kusuru indeksi durumları, ses bozukluğu tanı ve tedavi yöntemleri açısından karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre alkol kullanımı, sistemik hastalıklar ve ortalama haftalık ses yükleri, din görevlilerine göre öğretmenlerde istatistiksel olarak daha yüksek orandadır. Buna karşın öğretmenlere nazaran din görevlilerinde yanlış ses kullanımı, ses sağlığı bilgisi ve ses kusuru indekslerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Tanıların dağılımında iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Her iki grupta da ses terapisi en yaygın uygulanan tedavi yöntemidir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenler gibi, İslami din görevlilerinin de ses bozuklukları geliştirme risklerinin yüksek düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca din görevlileri arasında ses bozukluğunun sıklığına ilişkin araştırmaların noksanlığı sebebiyle ses problemlerinin yaygınlığı üzerine farkındalığın artırılmasının önemli olduğu ifade edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

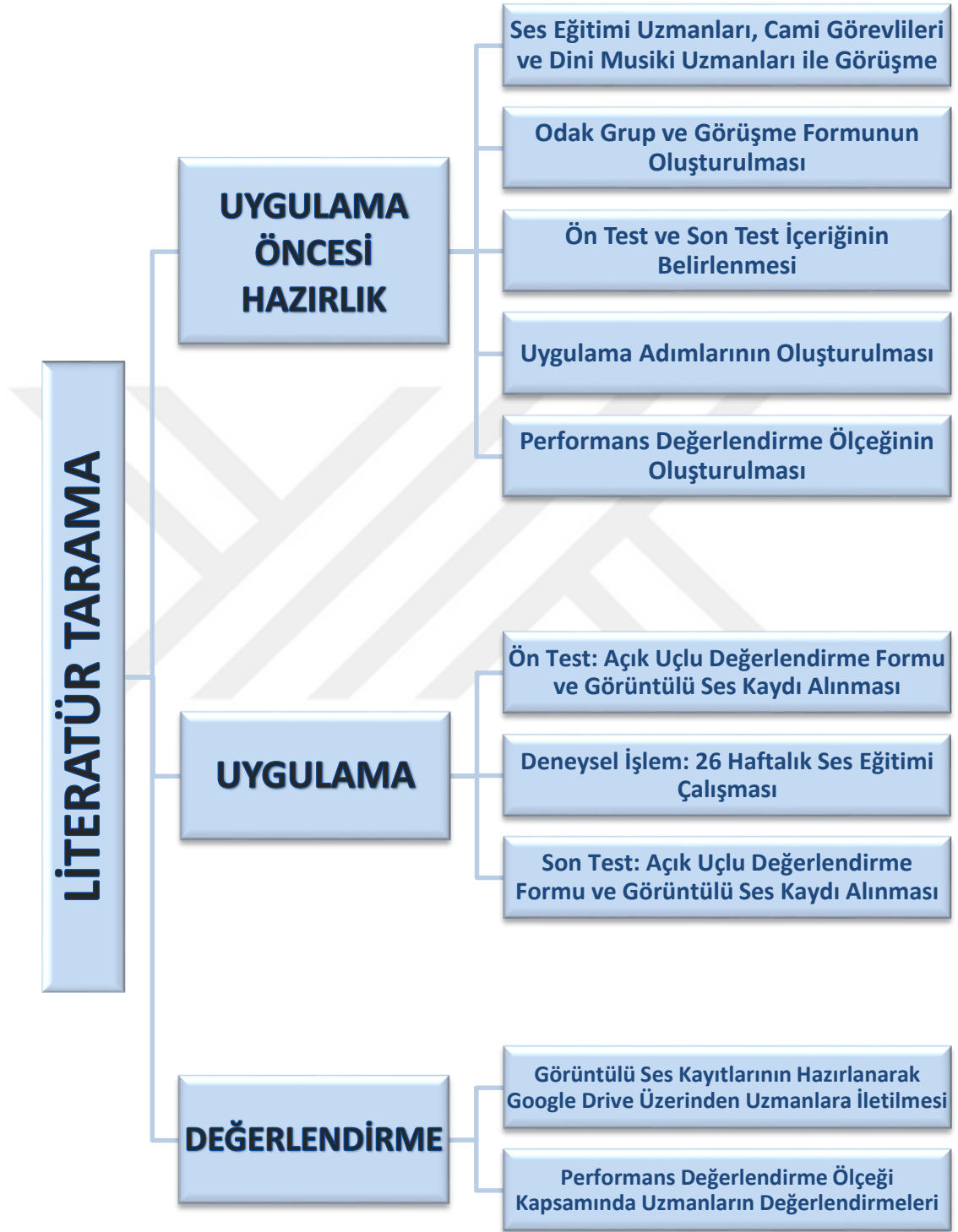
YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli ve deseni, uygulama öncesi hazırlık, uzman görüşmeleri, çalışma grubu, veri toplama araçlarının hazırlanması, uygulama: deneysel işlem ve elde edilen verilerin çözümlenmesinde kullanılan yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli ve Deseni

Tek-denekli araştırma yöntemleri araştırma örnekleminde yer alan denek sayısının bir olduğu durumlarda kullanılan deneysel yöntemlerdendir. Tek-denekli araştırmada bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi tek bir denek üzerinde araştırılır. Araştırmada birden fazla denek olması durumunda bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisi denekler arası karşılaştırma yapılmaksızın her bir denekle ayrı ayrı incelenir. Deneklerin yansız atamayla seçilememeleri nedeniyle tek-denekli araştırmalar yarı-deneysel kabul edilir (Tekin, 1997: 24; Aktaran: Gürhan, 2013: 48). Deneysel araştırmaların deneme öncesi modellerinden olan tek gruplu ön test-son test modeli, gelişigüzel seçilmiş bir gruba bağımsız değişkenin uygulandığı ve hem deney öncesi hem de deney sonrası ölçümlerin yapıldığı bir modeldir (Karasar, 2020). Deneysel araştırmalar; değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerinin araştırıldığı ve değişkenlerin kontrol altında tutularak değişmelerin gözlendiği araştırmalardır (Karakaya, 2009).

Araştırmanın modeli yarı deneysel, odak gruplu, ön test-son test modelidir. Çalışmada bağımsız değişken “ses eğitimi uygulamaları”, bağımlı değişken ise “cami görevlilerinin ses kullanma becerileri” olarak tanımlanabilir.

Şekil 3.1. Araştırma Deseni.

3.2. Uygulama Öncesi Hazırlık

Araştırmanın ilk aşamasında literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması mevcut çalışmanın nasıl gelişeceğini, belirginleşeceğini ve bilinenin nasıl gözden geçirilip düzenleneceğini göstererek bilgi temeline inmeyi sağlamaktadır (Merriam, 2015: 75; Aktaran: Toker, 2018: 74). Akademik alanda ses eğitimi uzmanları tarafından farklı örneklerle binden fazla cami görevlileriyle ses eğitimi farkındalıkları, ses sorunları ve ses eğitimi ihtiyaçlarının belirlenmesi doğrultusunda yapılmış araştırmalar, bir anlamda çalışmanın cami görevlilerine yönelik ihtiyaç analizini ortaya koymuştur.

Odak grup ile deneysel çalışma yapılması planlanan bir araştırmada verilerin toplanmasına başlamadan önce ilgili üniversitenin etik kurulundan onay alınması gerekmektedir. Bu sebeple 30.09.2020 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığına yapılan müracaat neticesinde 23.10.2020 tarihli etik kurul raporu (Bkz. Ek-1 Etik Kurul Raporu) alınmıştır. Etik kurula sunulan müracaat evrakı içinde odak grup mensuplarının araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını beyan ettiklerine dair onam raporu (Bkz. Ek-2) bulunmaktadır.

3.2.1. Uzman Görüşmeleri

Yıldırım ve Şimşek çalışmalarında, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerden olan görüşmenin sosyal bilimlerde ve özellikle de sosyolojide en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biri olduğuna değinmektedir. Ayrıca görüşmenin bireylerin çeşitli konulardaki bilgi, düşünce, inanç, şikâyet, duygu, tutum ve davranışları gibi bireysel alanlarında ve bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en uygun yol olduğunu ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Uygulama öncesi hazırlık aşamasında ses eğitimi uzmanları, baş müezzin ve dinî musiki uzmanları ile cami görevlilerine yönelik oluşturulacak ses eğitimi programının hedefleri, içeriği, süresi, kullanılması gereken görsel ve işitsel materyaller ile odak grubun tespiti için yarı yapılandırılmış uzmanlarla görüşme formu (Bkz. Ek-3) çerçevesinde bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu aşamada araştırmanın deneysel işlem basamağında ön test-son test sonuçlarını değerlendiren, konuyla ilgili çalışmalar yapmış üç akademisyenden müteşekkil ses eğitimi uzman grubu oluşturulmuştur. Uzmanların bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Uzman Grup	Unvanı	Görev Yeri
1. Uzman	Prof. Dr.	Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi
2. Uzman	Doç. Dr.	Erciyes Üniversitesi
3. Uzman	Doç.	Afyon Kocatepe Üniversitesi

Tablo 3.1. Uzman Grubu Demografik Bilgileri.

3.2.2. Çalışma Grubu

Araştırmalarda iki tür evrenden söz edilmektedir. Bunlar genel evren ve çalışma evrenidir. Soyut bir kavram olan, tanımlanması kolay ancak ulaşılması güç olan genel evrene ulaşmak ve güvenilir veri elde etmek çoğu zaman imkânsızdır. Olası yanlış anlamaları da öngörerek araştırmalarda çalışma evreni kavramı geliştirilmiştir. Çalışma evreni ulaşılabilen evren olarak tanımlanabilir. Genel evrenin soyutluğuna karşın çalışma evreni somuttur. Araştırmacının doğrudan gözleyerek ya da seçilmiş bir küme üzerinde yapılan gözlemleri kullanarak hakkında görüş bildirebileceği evren çalışma evrenidir. Araştırmalar pratikte çalışma evreni üzerinde yapılmaktadır. Sonuçlar ise kaçınılmaz olarak genellenmektedir. Esas olarak evreni tanımlama ve sınırlandırma çalışma evrenini belirlemek için yapılmaktadır. Böyle bir evreni belirlemek için en iyi yol hedefe uygun ölçütler geliştirmek ve bu ölçütlere uyanları çalışma evrenine almaktır. Bazı durumlarda araştırmalar evren (çalışma evreni) yerine bu anlamda temsiliği öngörülmeleyen elemanlar üzerinde yapılır. Bu durumda, “evren ve örneklem” başlığı yerine çalışma grubu ifadesini kullanmak daha doğru olur. Bu durumda, araştırma bulguları yalnızca bu grup için anlam taşır (Karasar, 2020).

Çalışma grubu (odak grup) oluşturma safhasında önce uzman görüşleri alınmıştır. Sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Abdurrahman Gürses Eğitim Merkezi'nde cami görevlilerine yönelik verilen Dini Musiki Hizmet İçi Eğitim Programı bünyesinde uygulamanın yapılması fikri benimsenmiştir. Bu doğrultuda İstanbul Müftülüğünün il genelinde yapmış olduğu duyuru neticesinde, İstanbul'un çeşitli ilçelerinde görev yapmakta olan imam-hatip ve müezzin-kayyımlardan oluşan sekiz kişilik odak grup oluşturulmuştur. İlgili kişilerin seçimi kişisel görüşmede odak grup katılımcılarına yönelik müzikal algı ölçümü (Bkz. Ek-4) sonucu gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun demografik bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Katılımcılar	Görevi	Yaş	Meslekteki Görev Süresi	Mezun Olduğu Okul
Katılımcı 1	Müezzin-Kayyım	31	10	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 2	Müezzin-Kayyım	34	10	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 3	Müezzin-Kayyım	38	8	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 4	İmam-Hatip	34	10	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 5	Müezzin-Kayyım	35	17	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 6	Müezzin-Kayyım	29	7	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 7	Müezzin-Kayyım	29	9	İlahiyat Fakültesi
Katılımcı 8	İmam-Hatip	27	9	İlahiyat Fakültesi

Tablo 3.2. Çalışma Grubu Demografik Bilgileri.

Çalışma grubuna uygulanacak ses eğitimi programının ihtiyaç analizini belirlemeye yönelik bir görüşme formu oluşturulmuştur. Deneysel işlem (ses eğitimi programı) için ihtiyaç analizi niteliğinde olan bu görüşme programın hedeflerini, içeriğini ve etkinliklerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. “Program geliştirmede ihtiyaç analizi nasıl yapılmalı?” sorusuna Çeliköz (Çeliköz, 2004; Aktaran: Özkeleş, 2014), şu maddelerle dikkat çekmektedir:

- Program geliştirme çalışmaları ihtiyaç analizi ve değerlendirmesi sonuçlarına dayalı olarak başlatılmalıdır.
- Derslerin hedef ve davranışları masa başında değil, ilgililerin görüşleri doğrultusunda hazırlanmalıdır.

Farklı örneklemelere sahip araştırma makalelerinde (Özkut vd., 2019) ve (Doğanyigit vd., 2018) kullanılmış olan görüşme formlarından istifade edilerek hazırlanan ses eğitimi programı ihtiyaç analizine yönelik odak grup görüşme formu (Bkz. Ek-5), odak grup katılımcılarıyla gerçekleştirilen bireysel görüşme kapsamında uygulanmıştır.

3.2.3. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması

Odak grup ile gerçekleştirilen ses eğitimi programı ihtiyaç analizine yönelik görüşmenin ardından tekrar uzman görüşlerine başvurularak deneysel işlem basamakları belirlenmiştir. Ayrıca ön test-son test içeriği ve literatürde “davranış gözlem formu” olarak da ifade edilen performans değerlendirme ölçeği (Bkz. Ek-6) geliştirilmiştir. Formda “1. çok zayıf, 2. zayıf, 3. orta, 4. iyi, 5. çok iyi” olmak üzere “çeteleme” ve “beşli dereceleme (likert)” ölçekleri kullanılmıştır. Performans değerlendirme ölçeği oluşturulurken Bilen (1995), Yazar (2010), Babaç ve Dalkıran (2019), Ekici (2012) ve Polat’ın (2017) çalışmalarından istifade edilmiştir.

Ön test-son test içeriği ve performans değerlendirme ölçeği araştırmanın hipotezleri dikkate alınarak belirlenmiş olup, detayları aşağıda maddeler hâlinde sunulmuştur.

1. Çalışmanın birinci hipotezi “Ses eğitimi uygulamaları, cami görevlilerinin ses eğitimi farkındalıklarının artmasında (sesin oluşumu, insan sesi ve çeşitleri, ses organları ve görevleri, ses sağlığı ve bakımı vb. gibi teorik konular hakkında bilgi sahibi olma) etkilidir.” olarak oluşturulmuştur. Ön test-son test aşamasında ilk hipotezi ölçmeye yönelik çalışma grubuna açık uçlu sorulardan oluşan deneme formu (Bkz. Ek-7) uygulanmıştır. Performans değerlendirme ölçeğinde aynı başlıkta bir kriter yer almaktadır.
2. İkinci hipotez “Solunum egzersizleriyle amaçlanan, doğru yerde ve doğru biçimde soluk alma ile solunum kontrolü sağlama çalışmaları, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak

oluşturulmuştur. Ön test-son testte hipotezin doğruluğunu ölçmeye yönelik müstakil bir çalışma yapılmamış olup, performans değerlendirme ölçeğinde çalışma grubunun tüm performans kıstaslarında değerlendirilmek üzere doğru yerde soluk alma, doğru biçimde soluk alma ve nefesi kontrollü kullanma şeklinde üç ayrı ölçüt oluşturulmuştur.

3. Üçüncü hipotez “Artikülasyon çalışmalarına yönelik yapılan egzersizler, diksiyon çalışmalarıyla hitabet gücünün artırılmasına yönelik çalışmalar, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur. Ön test-son testte hipotezin doğruluğunu ölçmeye yönelik katılımcılardan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan 21.08.2020 tarihli Cuma hutbesinden bir bölüm (Bkz. Ek-8) okumaları istenmiştir. Performans değerlendirme ölçeğinde doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme, vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme, konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme başlıkları altında üç kıstas oluşturulmuştur.
4. Dördüncü hipotez “Sesin rezonatör bölgelere gönderilerek doğru rezonans bölgelerinde büyütülüp tını kazandırılması, odaklama, entonasyon çalışmaları, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur. Ön test-son testte hipotezin doğruluğunu ölçmeye yönelik katılımcılara çıkıcı–inici ve inici ses egzersizleri (Bkz. Ek-9) uygulanmıştır. Performans değerlendirme ölçeğinde pes, orta ve tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme üzerine üç ayrı ölçüt bulunmaktadır. Ayrıca registerler arası geçiş yapabilme ve doğru entonasyonla seslendirme olmak üzere toplamda beş ölçüt yer almaktadır.
5. Beşinci hipotez “Notasyon, hız, gürlük ifadeleri (nüans), ve çeşitli süslemeler (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril), eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde söyleme çalışmaları, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur. Ön test-son testte hipotezin doğruluğunu ölçmeye yönelik katılımcıların Mahur şûûl “Allahümme salli alel Mustafa” (Bkz. Ek-10) (D4 Majör - İnici) eşliksiz olarak, Hicaz ilahi “Ey garip bülbül diyarın kandedir” (E4 karar Hicaz) (Bkz. Ek-11) ud eşliğinde söylemeleri istenmiştir. Performans değerlendirme

ölçeğinde eseri doğru notasyonla seslendirme, hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme, süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril) kullanımı ve eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma şeklinde dört kıstas oluşturulmuştur.

6. Çalışmanın altıncı hipotezi “Ses eğitimi uygulamalarında öğrenilen doğru teknik, cami musikisinin alt dalları olan Kur’ân-ı Kerim, ezan, salâ gibi formların hepsinde icra edilebilir.” olarak oluşturulmuştur. Ön test-son testte hipotezin doğruluğunu ölçmeye yönelik katılımcıların Hicaz makamında (B3 karar) Fatiha suresi ve Bakara suresinin ilk beş ayetinin tilaveti (Fatiha suresi Hicaz dizisi okunup karar verildikten sonra, Bakara suresine karar sesinin bir oktav tizinden besmele ile başlanıp meyan bölümü açılarak sonunda karar perdesinde bitirilmek üzere), Segâh makamında ezan (D5 karar) (Bkz. Ek-12) ve Dilkeşhâveran makamındaki salânın (A4 karar, E5 Dominant) (Bkz. Ek-13) giriş kısmını okumaları istenmiştir. Ezanın notası için Koca’nın (2015), salânın notası için Harmancı’nın (2013) çalışmalarından yararlanılmıştır. Kur’ân-ı Kerim, katılımcılar tarafından irticalen (emprovize) okunduğu için belirli bir nota kalıbında icra edilmemiştir. Performans değerlendirme ölçeğinde Kur’ân-ı Kerim, ezan, salâ, formlarında tekniği sabit tutabilme başlığı altında bir ölçüt oluşturularak uzmanların değerlendirmelerine sunulmuştur.

3.3. Uygulama: Deneysel İşlem

Araştırmanın özünü oluşturan deneysel işlemin başında ve sonunda bütünüyle aynı içeriğe sahip ön test ve son test sonuçlarının anlamlı bir fark oluşturabilmesi adına araştırmacı tarafından uygulanacak ses eğitimi programının yirmi altı hafta olması öngörülmüştür.

Tamamen aynı kriterlere sahip olan ön test-son test aşamalarında, katılımcıların bireysel olarak her iki testte sergiledikleri performanslar kamera ile kayıt altına alınmıştır.

Deneysel işlem safhasını oluşturan yirmi altı haftalık ses eğitimi çalışmasının haftalık programı aşağıda detaylı olarak sunulmuştur.

1. HAFTA (07.10.2020)

- Araştırma hakkında bilgi verilmesi,
- Onam raporunun katılımcılar tarafından doldurulması,
- Ön test kıstasları hakkında bilgi verilmesi,
- Performans parçalarının ve ses egzersizlerinin tanıtımı;

2. HAFTA (14.10.2020)

- Ön test uygulaması: Sesli ve görüntülü kayıt alınması;

3. HAFTA (21.10.2020)

- Sesin tanımı, oluşumu, fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmesi,
- İnsanda ses sistemini oluşturan organların ve fonksiyonlarının tanıtılması,
- İnsanda solunum sistemi ve anatomisinin tanıtılması,
- İnsanda ses sınıflarının açıklanması,
- Sesin oluşturulması ve kullanımı için uygun bedensel duruşun (postür) gösterilmesi,
- Ses sağlığı ve korunması hakkında bilgi verilmesi;

4. HAFTA (28.10.2020)

- Ses sağlığı ve korunması hakkında bilgi verilmesi,
- Diyafram kası ve nefesi hakkında bilgi verilip solunum egzersizlerinin çalışılması,

- Rezonans kavramının tanıtılıp rezonans bölgelerinin anatomik yapı özelliklerinin açıklanması,
- Rezonans sisteminin işlevinin açıklanarak ses eğitiminde göğüs rezonatörlerinin ve kafa rezonatörlerinin yapısal özelliklerinin ve işlevlerinin tanıtılması,
- Kapalı ağız “m, n-g” üzerinde egzersizlerin ön çalışmaları yapılması;

5. HAFTA (04.11.2020)

- Diyafram nefesi çalışmaları,
- Kapalı ağız “m, n-g” üzerinde egzersizler yapılması,
- Ses egzersizlerinin tanıtılması,
- Pozisyon çalışmalarının Türk Müziği şarkıları ile pekiştirilmesi:
Uşşak şarkı “Ömrün şu biten neşvesi tām olsun erenler”, (Bkz. Ek-14)
Hüseynî şarkı “Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül”, (Bkz. Ek-15)
Hüseynî şarkı “Ezelden âşınanım ben ezelden hem-zebânımsın”, (Bkz. Ek-16) örnek icralarının seslendirilmesi;

6. HAFTA (11.11.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Diyafram nefesi çalışmaları,
- Kapalı ağız “m, n-ga” üzerinde egzersizler yapılması,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonuna geçilerek orta bölgenin ikinci register çalışmalarına başlanması,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Uşşak şarkı “Ömrün şu biten neşvesi tām olsun erenler”,
Hüseynî şarkı “Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül”,
Hüseynî şarkı “Ezelden âşınanım ben ezelden hem-zebânımsın”;

7. HAFTA (18.11.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Kapalı ağız “m, n-ga” üzerinde egzersizler yapılması,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Uşşak şarkı “Ömrün şu biten neşvesi tâm olsun erenler”,
Hüseynî şarkı “Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül”,
Hüseynî şarkı “Ezelden âşınanım ben ezelden hem-zebânımsın”
- Tiz bölgede ses kullanımına dair örnek icracıların dinletilmesi:
Bekir Sıdkı Sezgin,
Münir Nurettin Selçuk,
- Tiz bölgede ses kullanımına dair ilk denemelere geçilmesi:
Kürdilihicazkâr şarkı “Ey benim bahtiyârım” (Bkz. Ek-17) örnek icrasının seslendirilmesi;

8. HAFTA (25.11.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Artikülasyon alıştırmaları,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Uşşak şarkı “Ömrün şu biten neşvesi tâm olsun erenler”,
Hüseynî şarkı “Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül”,
Hüseynî şarkı “Ezelden âşınanım ben ezelden hem-zebânımsın”
- Tiz bölgede ses kullanımına dair örneklerle çalışmalar:
Kürdilihicazkâr şarkı “Ey benim bahtiyârım”;

9. HAFTA (02.12.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Artikülasyon alıştırmaları,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Uşşak şarkı “Ömrün şu biten neşvesi tām olsun erenler”,
Hüseynî şarkı “Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül”,
Hüseynî şarkı “Ezelden âşınanım ben ezelden hem-zebânımsın”
- Tiz bölgede ses kullanımına dair örneklerle çalışmalar:
Kürdilihicazkâr şarkı “Ey benim bahtiyârım”,
- Tiz bölgede ses kullanımına dair ilk çalışmalar:
Gülizar türkü “Dertli ne ağlayıp gezersin burda” (Bkz. Ek-18) örnek icrasının seslendirilmesi;

10. HAFTA (09.12.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Artikülasyon alıştırmaları,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Kürdilihicazkâr şarkı “Ey benim bahtiyârım”
Gülizar türkü “Dertli ne ağlayıp gezersin burda”,
- Diyafram çalışmasına yönelik bir etüd çalışması:
Nihavend fantezi “Çalıkuşu” (Bkz. Ek-19) nakarat kısmının örnek icrasının seslendirilmesi;

11. HAFTA (16.12.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Konuşma sorunlarına yönelik belirlenmiş tekerlemeler,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçiş register notunu kullanma üzerine ilk çalışmalar,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Gülizar türkü “Dertli ne ağlayıp gezersin burda”,
- Diyafram çalışmasına yönelik bir etüd çalışması:
Nihavend fantezi “Çalikuşu” nakarat kısmı
- Doğru ses pozisyonu ve nefes kullanımı konusunda örnek icracıların dinlenmesi (Münir Nurettin Selçuk, Bekir Sıdkı Sezgin, Hamiyet Yüceses)
- Nihavend şarkı “Geçip hicran zamanları” (Bkz. Ek-20) örnek icrasının dinlenmesi (İcracı: Bekir Sıdkı Sezgin);

12. HAFTA (23.12.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Konuşma sorunlarına yönelik belirlenmiş tekerlemeler,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçit notunu kullanma üzerine ilk çalışmalar,
- Türk Müziği şarkıları ile pozisyon çalışmaları:
Nihavend şarkı “Geçip hicran zamanları” örnek icrasının seslendirilmesi,
Nihavend şarkı “Tereddüt” (Bkz. Ek-21) örnek icrasının dinlenmesi (İcracı: Münir Nureddin Selçuk);

13. HAFTA (30.12.2020) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Konuşma sorunlarına yönelik belirlenmiş tekerlemeler,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçiş notunu kullanma üzerine ilk çalışmalar,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik ilk çalışmalar,
- Tiz bölgede örnek icracıların kayıtlarının dinlenmesi, (Hafız Sami, Hafız Kemal, Hafız Osman, Münir Nurettin Selçuk, Bekir Sıdkı Sezgin)
- Mevlid bahirleri üzerinde ilk çalışmalara başlanması;

(06.01.2021) 1 Hafta Ara Tatil Yapılmıştır.

14. HAFTA (13.01.2021) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma eğitimi: Vurgu ve tonlama çalışmaları,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçiş notunu kullanma üzerine çalışmalar,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Mevlid bahirleri üzerinde ilk çalışmalara başlanması;

15. HAFTA (20.01.2021) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Konuşma Eğitimi: Vurgu ve tonlama çalışmaları,

- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçiş notunu kullanma üzerine çalışmalar,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Mevlid bahirleri “Velâdet Bahri” üzerinde çalışmalar;

16. HAFTA (27.01.2021) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçiş notunu kullanma üzerine çalışmalar,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Rast şuûl “Mevlâ Yâ Salli” (Bkz. Ek-22) beş farklı ahenkte örnek icrasının seslendirilmesi,
- Mevlid bahirleri: Tevhid Bahri üzerinde çalışmalar;

17. HAFTA (03.02.2021) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgenin ilk bölümüne geçiş notunu kullanma üzerine çalışmalar,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Mevlid bahirleri: Miraç Bahri üzerinde çalışmalar;

18. HAFTA (10.02.2021) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Ses egzersizlerinin çalışılması,

- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Tiz bölgenin ikinci bölümünü kullanma üzerine ilk çalışmalar,
- Mevlid bahirleri: Merhaba Bahri üzerinde çalışmalar;

19. HAFTA (17.02.2021) Covid-19 Pandemisi Sebebiyle Çalışma Çevrimiçi Olarak Gerçekleştirilmiştir.

- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Tiz bölgenin ikinci bölümünü kullanma üzerine ilk çalışmalar,
- Mevlid bahirleri üzerinde çalışmalar,
- Rast makamı içeriği (dizisi, seyir karakteri, çeşnileri) hakkında bilgi verme,
- Basit makamların içerikleri ile ilgili bilgi verme;

20. HAFTA (24.02.2021)

- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Hız, nüans ve çeşitli süsleme çalışmaları (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril),
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Segâh makamında ezan çalışması;

21. HAFTA (03.03.2021)

- Ses egzersizlerinin çalışılması,

- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Hız, nüans ve çeşitli süsleme çalışmaları,
- Segâh makamında ezan çalışması,
- Dilkeşhâveran makamında salâ çalışması;

22. HAFTA (10.03.2021)

- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- Hız, nüans ve çeşitli süsleme çalışmaları,
- Segâh makamında ezan çalışması,
- Dilkeşhâveran makamında salâ çalışması;
- Hicaz ilahi “Ey garip bülbül diyârın kandedir” örnek icrasının seslendirilmesi,
- Mahur şûûl “Allahümme salli alel Mustafa” örnek icrasının seslendirilmesi;

23. HAFTA (17.03.2021)

- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Tiz bölgede ses egzersizlerine yönelik çalışmalar,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- Hız, nüans ve çeşitli süsleme çalışmaları,
- Hicaz ilahi “Ey garip bülbül diyârın kandedir” çalışması,
- Mahur şûûl “Allahümme salli alel Mustafa” çalışması;

24. HAFTA (24.03.2021)

- U-A pozisyonu ile orta bölgenin ikinci register çalışmaları,
- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- Hız, nüans ve çeşitli süsleme çalışmaları,
- Cuma hutbesi okuma çalışmaları,
- Hicaz ilahi “Ey garip bülbül diyârın kandedir” çalışması,
- Mahur şûûl “Allahümme salli alel Mustafa” çalışması;

25. HAFTA (31.03.2021)

Son Test İçerik Çalışmaları:

- Ses egzersizlerinin çalışılması,
- Kur’ân-ı Kerim tilaveti çalışmaları,
- Cuma hutbesi okuma çalışmaları,
- Segâh ezan çalışması,
- Salâ çalışması,
- Hicaz ilahi “Ey garip bülbül diyârın kandedir” çalışması,
- Mahur şûûl “Allahümme salli alel Mustafa” çalışması;

26. HAFTA (07.04.2021)

- Ön test uygulaması: Sesli ve görüntülü kayıt alınması gerçekleştirilmiştir.

Deneyisel işlem basamağını oluşturan ses eğitimi çalışmasında katılımcılara öncelikle ses eğitiminin temel konuları olan sesin tanımı, oluşumu, fiziksel özellikleri, insanda ses sistemini oluşturan organların ve fonksiyonlarının tanıtılması, solunum sistemi ve

anatominin tanıtılması, insanda ses sınıflarının açıklanması, sesin oluşturulması ve kullanımı için uygun bedensel duruşun (postür) gösterilmesi, ses sağlığı ve korunması hakkında bilgi verilmesi, diyafram kası ve nefesi hakkında bilgi verilmesi, rezonans kavramının tanıtılıp rezonans bölgelerinin anatomik yapı özelliklerinin açıklanması ve rezonans sisteminin işlevinin açıklanarak ses eğitiminde göğüs rezonatörlerinin ve kafa rezonatörlerinin yapısal özelliklerinin ve işlevlerinin tanıtılması gerçekleştirilmiştir.

Ses kullanımına dair uygulamaya yönelik olarak diyafram nefesi çalışmaları ile icra sırasında doğru nefesin nasıl kullanılacağı üzerinde durulmuştur. Kapalı ağız ses egzersizleriyle “m, n-g konsonları ile” selen denilen sesin özünü keşfetmek suretiyle ilk odaklama çalışmaları yapılmıştır. Sonraki haftalarda açık ağız ses egzersizleri ve registerler arası geçit notları egzersizlerine başlanmış olup bu çalışmalar deneysel işlemin tamamında uygulanmıştır.

Ses egzersizleri Do majör dizisi ve yarım ses kromatik transpozeleri üzerinde oluşturulmuştur. Geleneksel Türk müziği veya dinî musiki alanlarında ses icracılarına yönelik ses eğitimi uygulamaları için makamsal ezgilerle (çoğunlukla Hicaz makamında) oluşturulmuş ses egzersizleri mevcuttur (Polat, 2017); fakat Acemaşiran (Fa majör) veya Mahur (Sol majör) gibi majör dizilere sahip makamlar da Türk müziğinde kullanıldığı için kullanılan ses egzersizlerinin makamsal ezgilere sahip olmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Katılımcılar ilk haftalarda majör dizinin aralıklarını kulakları yatkın olmadığı için seslendirmede zorlanmış olsalar bile sonraki haftalarda bu sorunu aşarak adapte olmuşlardır.

Deneysel işlemin ilk yarısında katılımcıların ses egzersizleri sayesinde keşfettikleri pozisyonları parça içinde uygulayarak pekiştirebilmeleri için geleneksel Türk müziği repertuarından şan parçaları seçilmiştir. İlk bakışta seçilen repertuar sebebiyle ses eğitimi çalışmasının cami görevlileri yerine bir Türk müziği konservatuarındaki ses eğitimi bölümü öğrencilerine yönelik hazırlandığı fikri oluşabilir. Bununla beraber bu repertuarın seçiminin altında bir başka sorunsal vardır; zira cami görevlileri çoklukla hafızlık geleneğinden gelen bir alışkanlıkla sert fonasyona sahiptirler. Burun rezonansı ile nazal bir ses kullanımı cami görevlilerinin sahip olduğu yaygın

bir ses kusurudur. Bundan dolayı geleneksel Türk müziği repertuvarından seçilen şarkılarla ve o şarkıları icra eden yirminci yüzyılın en değerli Türk müziği yorumcuları olarak isimleri anılan Münir Nurettin Selçuk, Alaeddin Yavaşca ve Bekir Sıdkı Sezgin (Hafız) gibi örnek icracıların ses kayıtları dinletilerek katılımcıların fonasyonlarının yumuşatılması hedeflenmiştir.

Çalışmaların ilerleyen haftalarında ses egzersizleriyle keşfedilen pozisyonların parça içinde pekiştirilmesi adına dini musikinin formlarından Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ, mevlid, ilahi, şüûl üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte hız, nüans ve çeşitli süsleme çalışmalarına da (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril) yer verilmiştir.

Deneyisel işlem basamaklarında katılımcıların hitabet gücünün arttırılmasına yönelik olarak artikülasyon çalışmaları, konuşma sorunlarına yönelik belirlenmiş tekerlemeler, vurgu ve tonlama çalışmaları yapılmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın genel amacı ve ana problemi çerçevesinde oluşturulan hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak ön test-son testte katılımcılardan alınan görüntülü ses kayıtları bilgisayara aktararak uzman grubun değerlendirebileceği şekilde hazırlanmıştır. Oluşturulan video dosyası, performans değerlendirme ölçeği ve diğer değerlendirme dosyalarıyla birlikte (hipotezlere yönelik ön test-son test içeriğinin açıklanması ve icra edilen parçaların notaları) Google Drive üzerinden uzman gruba iletilerek her bir katılımcı için ön test ve son test performansı olmak üzere aynı ölçeğin iki kez doldurulması istenmiştir. Uzman grup değerlendirmeleri sonucu elde edilen veriler, grafik ve tablolarla ifade edilmiştir. Uzman değerlendirmeleri bireysel ve ortalamaları alınarak grafikler hâlinde, katılımcıların performans gelişimleri ise tablolar hâlinde sunulmuştur. Ayrıca uzmanların değerlendirmeleri doğrultusunda ön test-son test bulgularına “Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi” uygulanarak sonuçlar istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Uzmanların değerlendirmelerine sunulan ön test-son test video kayıtları QR kod aracılığıyla “Ekler” bölümünde sunulmuştur. (Bkz. Ek-23)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın hipotezleri doğrultusunda elde edilen bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Alt başlıklarda her bir hipotez için değerlendirilen performans kriterlerine yönelik bulgular ve yorumlara, son olarak da tüm kriterlerin genel değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Üç kişilik uzman ekip tarafından değerlendirilen ön test ve son test sonuçları öncelikle her bir uzmanın değerlendirmesi ardından da uzmanların değerlendirmelerinin ortalamaları grafiklerle sunulmuştur.

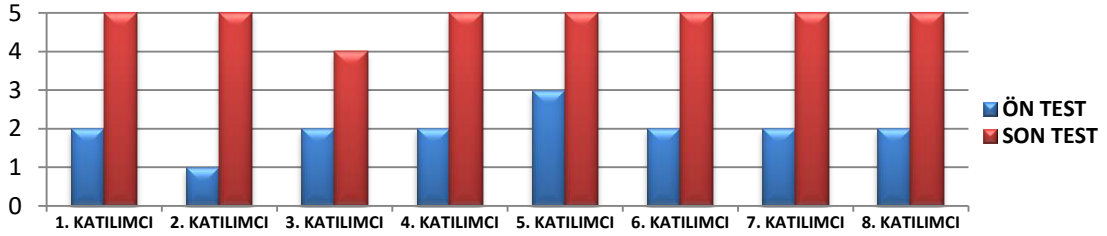
Uzmanların bireysel değerlendirmelerinin yer aldığı grafiklerde katılımcıların performansları performans değerlendirme ölçeğinde kullanılan beşli çeteleme ve dereceleme (likert) ölçeği (1. Çok Zayıf, 2. Zayıf, 3. Orta, 4. İyi, 5. Çok İyi) ile ifade edilmiştir. Değerlendirme ortalamalarının yer aldığı grafiklerde ise katılımcıların performansları yüzlük puan sistemine çevrilerek gösterilmiştir. Her iki grafik türünde de mavi renkli sütun ön test bulgularını, kırmızı renkli sütun son test bulgularını göstermektedir.

4.1. Birinci Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar

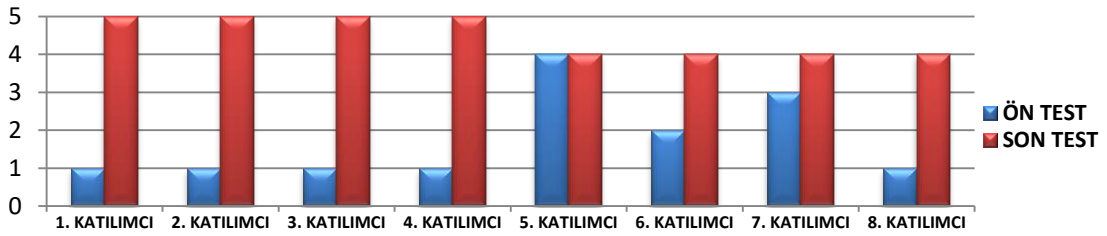
Çalışmanın birinci hipotezi “Ses eğitimi uygulamaları, cami görevlilerinin ses eğitimi farkındalıklarının artmasında (sesin oluşumu, insan sesi ve çeşitleri, ses organları ve görevleri, ses sağlığı ve bakımı vb. gibi teorik konular hakkında bilgi sahibi olma) etkilidir.” olarak oluşturulmuştur.

Performans değerlendirme ölçeği kapsamında ilk hipotezi ölçmeye yönelik olarak ön test ve son testte çalışma grubuna açık uçlu sorulardan oluşan deneme formu uygulanmış olup bulgular aşağıdaki grafiklerde ve tabloda sunulmuştur.

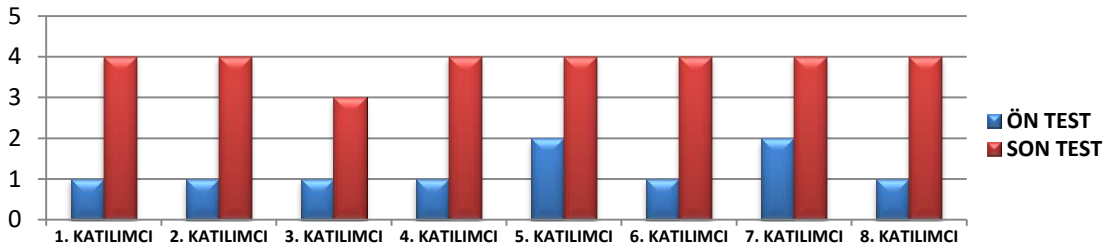
4.1.1. Birinci Kıstas: Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Deneme Formunun Değerlendirilmesi Ölçütüne Yönelik Bulgular

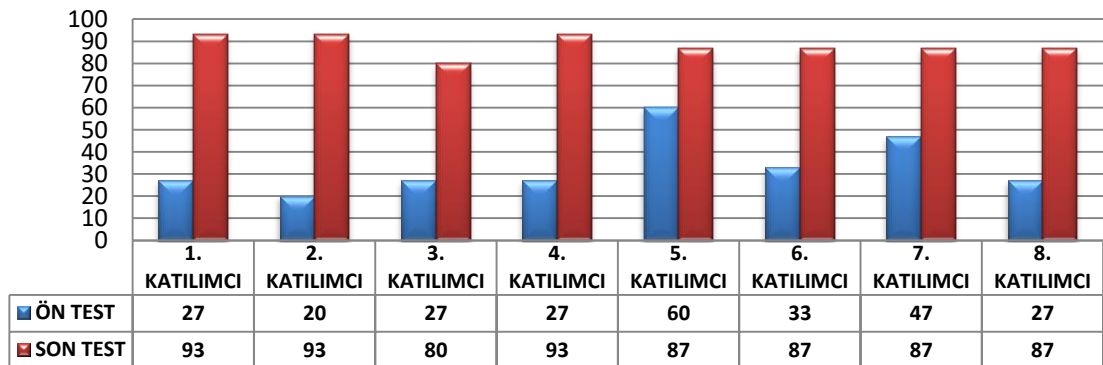
Grafik 4.1. Birinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.2. Birinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.3. Birinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.4. Birinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Açık uçlu sorulardan oluşan deneme formunun değerlendirmelerine bakıldığında, birinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 40; son test grup ortalaması: 97,5 olup aradaki fark 57,5 puandır. İkinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 35; son test grup ortalaması: 90 olup aradaki fark 55 puandır. Üçüncü uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 25; son test grup ortalaması: 77,5 olup aradaki fark 52,5 puandır.

Uzmanların değerlendirme ortalamaları dikkate alındığında, katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	27	93	66
Katılımcı 2	20	93	73
Katılımcı 3	27	80	53
Katılımcı 4	27	93	66
Katılımcı 5	60	87	27
Katılımcı 6	33	87	54
Katılımcı 7	47	87	40
Katılımcı 8	27	87	60
GRUP ORTALAMASI	33,5	88,375	54,875

Tablo 4.1. Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Deneme Formunun Değerlendirilmesine Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

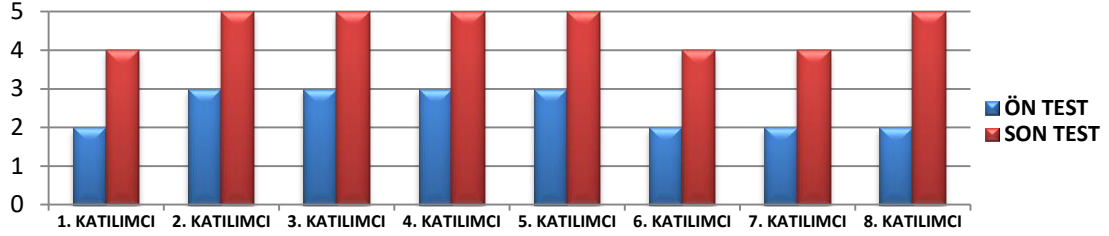
Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 33,5 puandan 88,375 puana yükselerek 54,875 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda birinci hipoteze yönelik odak grup katılımcılarının performans gelişimi %164 düzeyindedir.

4.2. İkinci Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar

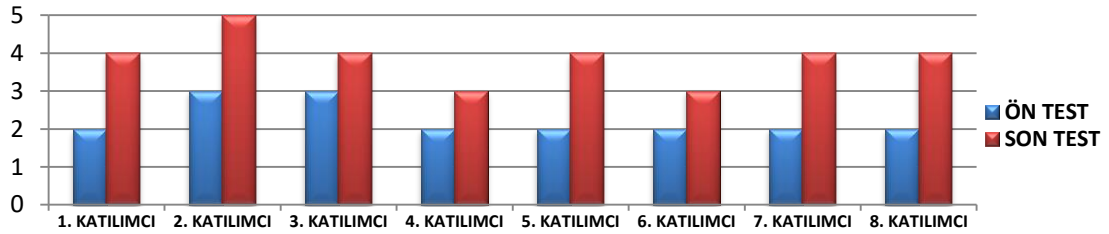
Çalışmanın ikinci hipotezi “Solunum egzersizleriyle amaçlanan, doğru yerde ve doğru biçimde soluk alma ile solunum kontrolü sağlama çalışmaları, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur.

Ön test-son test içeriğinde katılımcılardan müstakil bir solunum yapmaları istenmemiş olup çalışma grubunun tüm kriterlerde gerçekleştirmiş oldukları performanslarda değerlendirilmek üzere, doğru yerde soluk alma, doğru biçimde soluk alma, nefesi kontrollü kullanma şeklinde üç ayrı ölçüt oluşturularak elde edilen bulgular alt başlıklar hâlinde sunulmuştur.

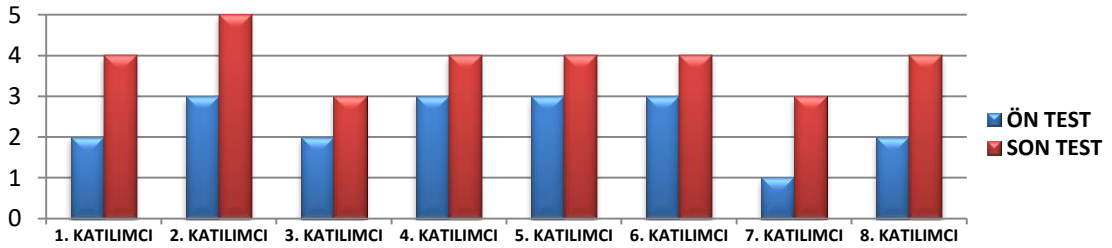
4.2.1. İkinci Kıstas: Doğru Yerde Soluk Alma Ölçütüne Yönelik Bulgular

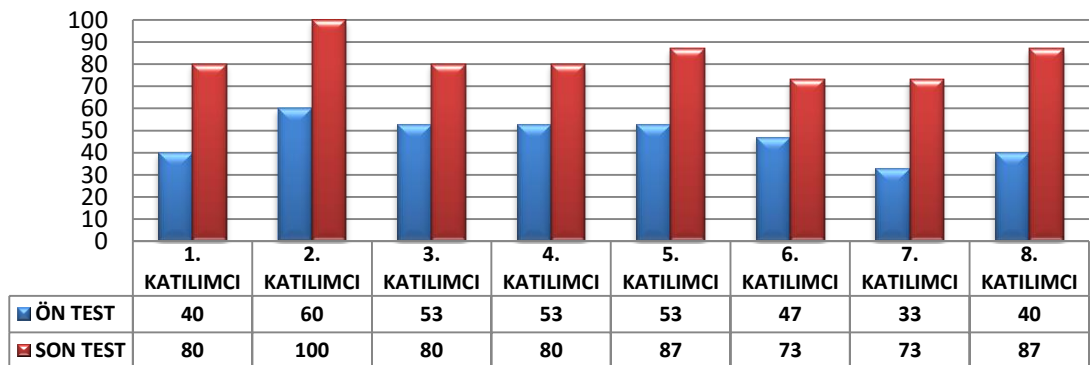
Grafik 4.5. İkinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.6. İkinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.7. İkinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.8. İkinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Doğru yerde soluk alma kıstasının bulgularına bakıldığında birinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 50; son test grup ortalaması: 92,5 olup aradaki fark 42,5 puandır. İkinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 45; son test grup ortalaması: 77,5 olup aradaki fark 32,5 puandır. Üçüncü uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 77,5 olup aradaki fark 30 puandır.

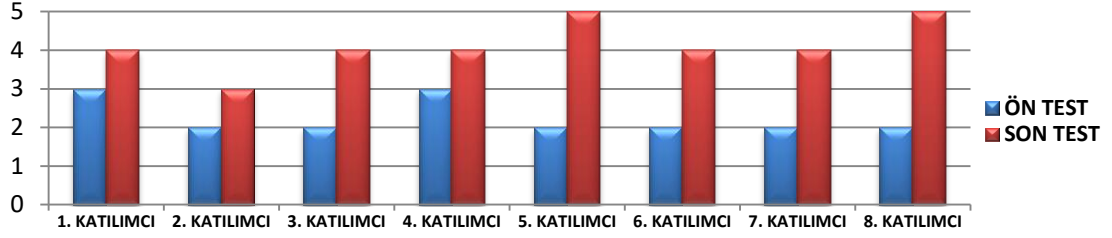
Uzmanların değerlendirme ortalamaları dikkate alınarak katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	40	80	40
Katılımcı 2	60	100	40
Katılımcı 3	53	80	27
Katılımcı 4	53	80	27
Katılımcı 5	53	87	34
Katılımcı 6	47	73	26
Katılımcı 7	33	73	40
Katılımcı 8	40	87	47
GRUP ORTALAMASI	47,375	82,5	35,125

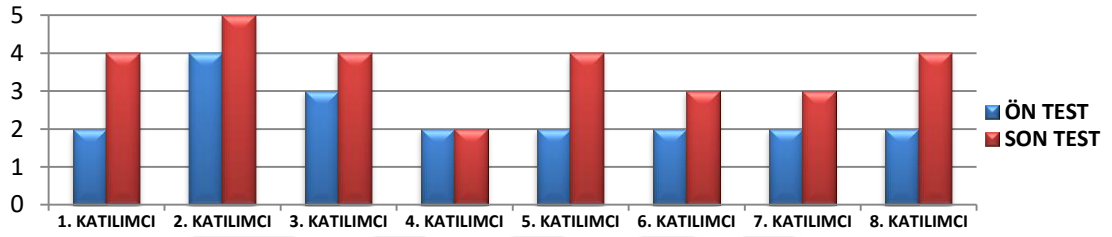
Tablo 4.2. Doğru Yerde Soluk Almaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 47,375 puandan 82,5 puana yükselerek 35,125 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda doğru yerde soluk alma değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %74 düzeyindedir.

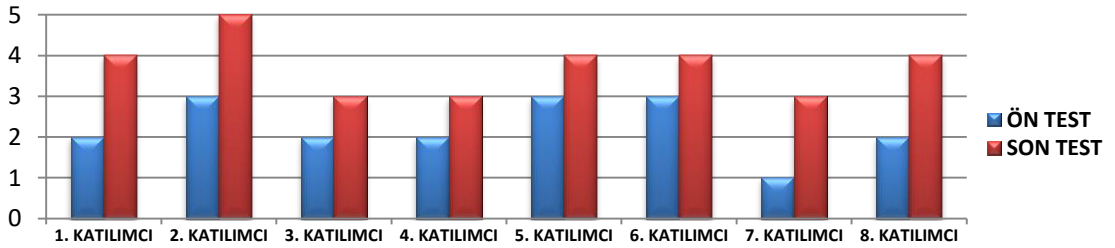
4.2.2. Üçüncü Kıstas: Doğru Biçimde Soluk Alma Ölçütüne Yönelik Bulgular

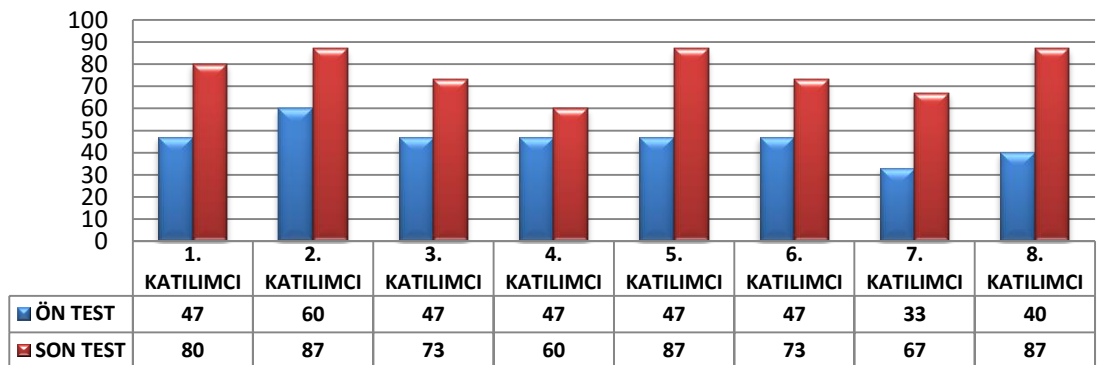
Grafik 4.9. Üçüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.10. Üçüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.11. Üçüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.12. Üçüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Doğru biçimde soluk alma ölçütünün bulgularına bakıldığında, birinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 45; son test grup ortalaması: 82,5 olup aradaki fark 37,5 puandır. İkinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 72,5 olup aradaki fark 25 puandır. Üçüncü uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 45; son test grup ortalaması: 75 olup aradaki fark 30 puandır.

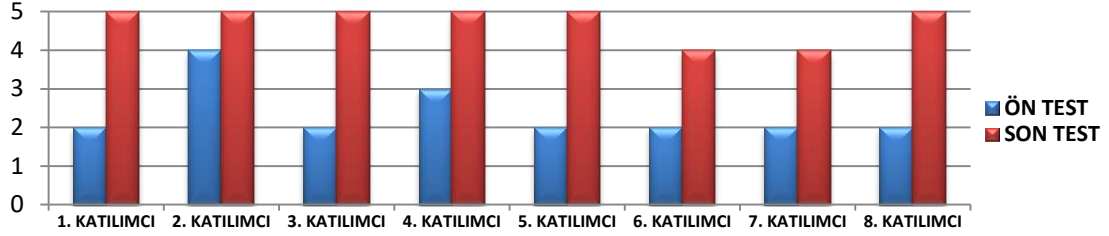
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	47	80	33
Katılımcı 2	60	87	27
Katılımcı 3	47	73	26
Katılımcı 4	47	60	13
Katılımcı 5	47	87	40
Katılımcı 6	47	73	26
Katılımcı 7	33	67	34
Katılımcı 8	40	87	47
GRUP ORTALAMASI	46	85,875	39,875

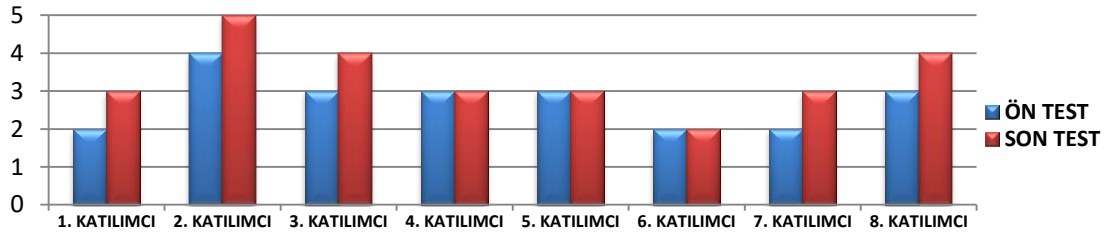
Tablo 4.3. Doğru Biçimde Soluk Almaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 46 puandan 85,875 puana yükselerek 39,875 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda doğru biçimde soluk alma değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %87 düzeyindedir.

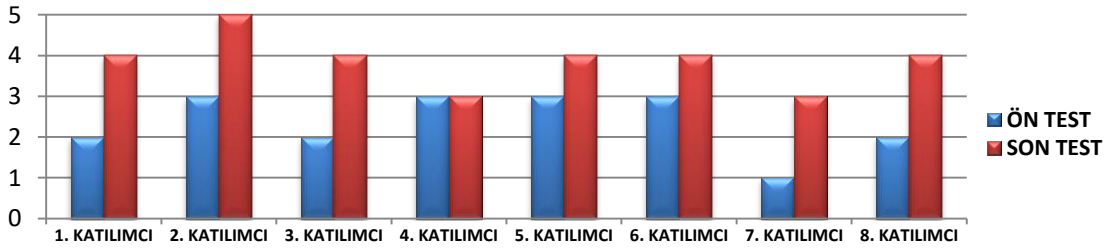
4.2.3. Dördüncü Kıstas: Nefesi Kontrollü Kullanma Ölçütüne Yönelik Bulgular

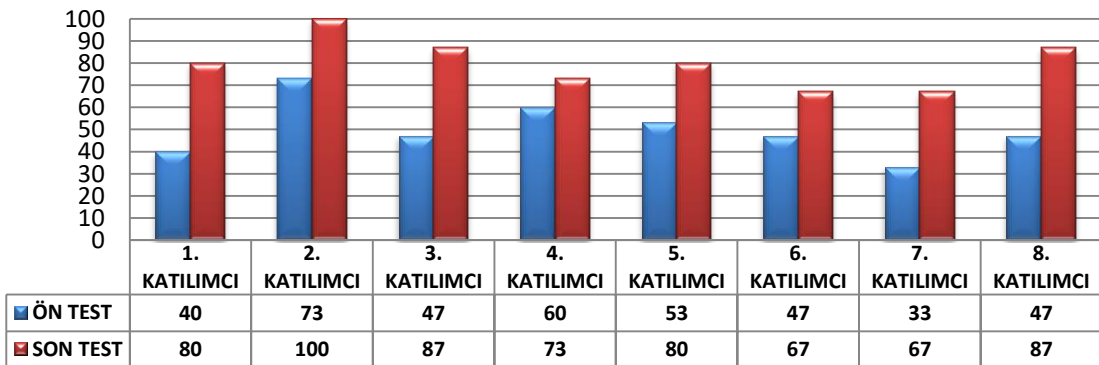
Grafik 4.13. Dördüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.14. Dördüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.15. Dördüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.16. Dördüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Nefesi kontrollü kullanma ölçütünün bulgularına bakıldığında, birinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 95 olup aradaki fark 47,5 puandır. İkinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 67,5 olup aradaki fark 12,5 puandır. Üçüncü uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 77,5 olup aradaki fark 30 puandır.

Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	40	80	40
Katılımcı 2	73	100	27
Katılımcı 3	47	87	40
Katılımcı 4	60	73	13
Katılımcı 5	53	80	27
Katılımcı 6	47	67	20
Katılımcı 7	33	67	34
Katılımcı 8	47	87	40
GRUP ORTALAMASI	50	80,125	30,125

Tablo 4.4. Nefesi Kontrollü Kullanmaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 50 puandan 80,125 puana yükselerek 30,125 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak deneysel işlem sonucunda doğru biçimde soluk alma değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %60 düzeyindedir.

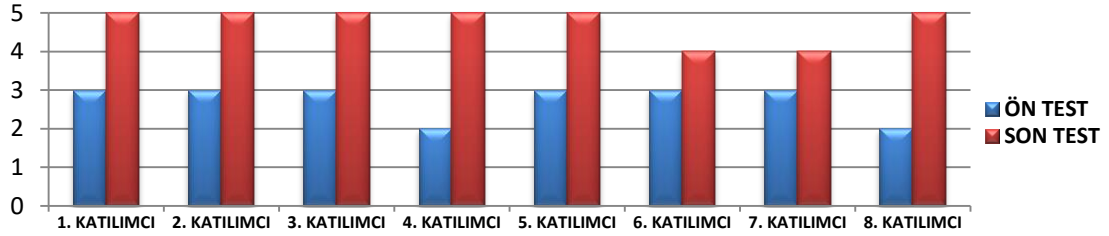
Performans değerlendirme ölçeğinde ikinci hipotezi ölçmeye yönelik oluşturulan üç kriterin tamamı göz önüne alındığında ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 48 puandan 83 puana yükselerek 35 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak deneysel işlem sonucunda ikinci hipoteze yönelik odak grup katılımcılarının performans gelişimi %73 düzeyindedir.

4.3. Üçüncü Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar

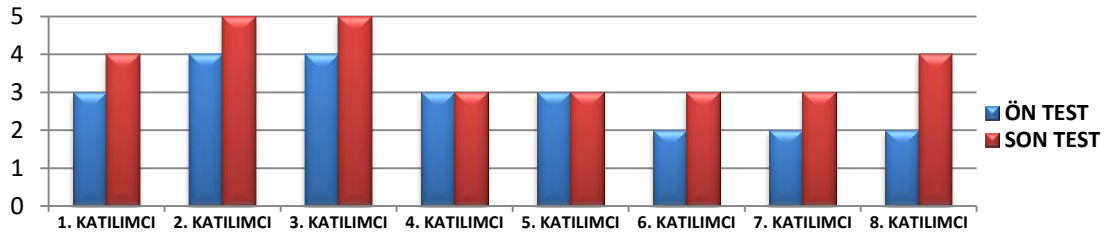
Çalışmanın üçüncü hipotezi “Artikülasyon çalışmalarına yönelik yapılan egzersizler, diksiyon çalışmalarıyla hitabet gücünün arttırılmasına yönelik çalışmalar, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur.

Performans değerlendirme ölçeği kapsamında üçüncü hipotezi ölçmeye yönelik olarak ön test ve son testte katılımcılardan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 21.08.2020 tarihinde yayınlanan Cuma hutbesinden bir bölüm okumaları istenmiştir. Doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme, vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme, konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme kıstaslarına ilişkin elde edilen bulgular alt başlıklar hâlinde sunulmuştur.

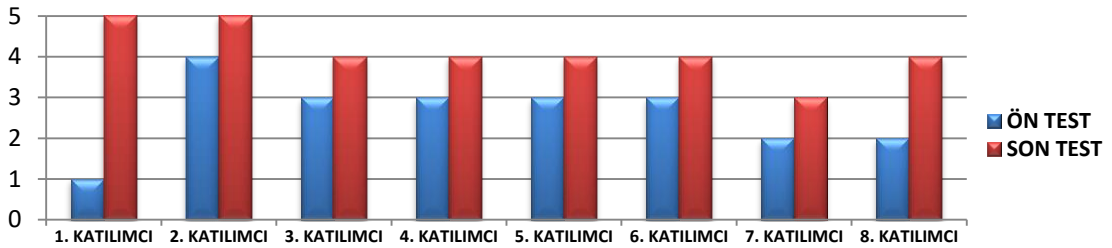
4.3.1. Beşinci Kıstas: Doğru Artikülasyon ve Diksiyon ile Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular

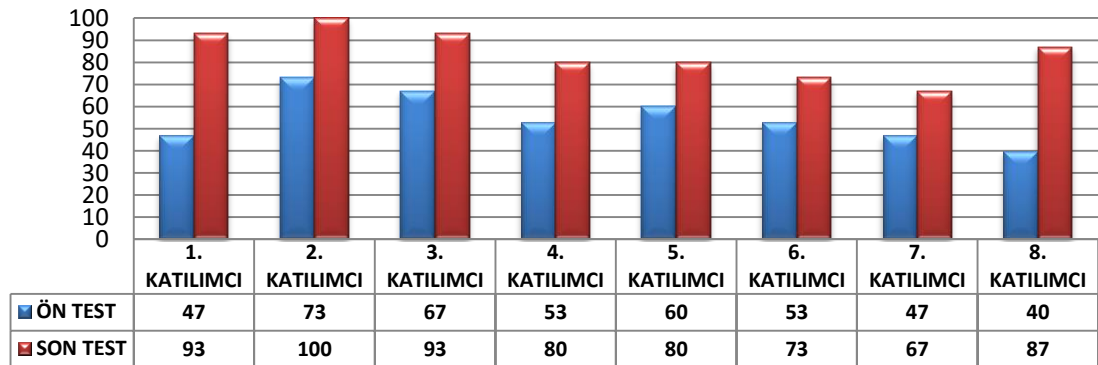
Grafik 4.17. Beşinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.18. Beşinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.19. Beşinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.20. Beşinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme ölçütünün bulgularına bakıldığında, birinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 95 olup aradaki fark 40 puandır. İkinci uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 57,5; son test grup ortalaması: 75 olup aradaki fark 17,5 puandır. Üçüncü uzman değerlendirmesine göre ön test grup ortalaması: 52,5; son test grup ortalaması: 82,5 olup aradaki fark 30 puandır.

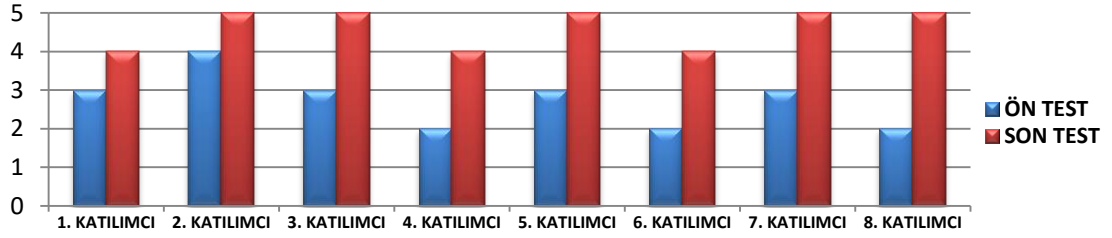
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	47	93	46
Katılımcı 2	73	100	27
Katılımcı 3	67	93	26
Katılımcı 4	53	80	27
Katılımcı 5	60	80	20
Katılımcı 6	53	73	20
Katılımcı 7	47	67	20
Katılımcı 8	40	87	47
GRUP ORTALAMASI	55	84,125	29,125

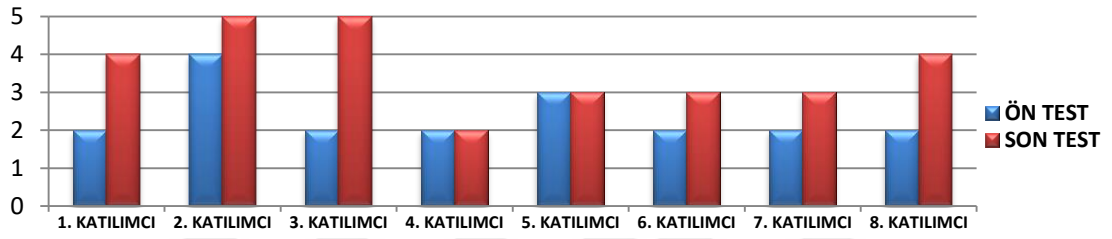
Tablo 4.5. Doğru Artikülasyon ve Diksiyon ile Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 55 puandan 84,125 puana yükselerek 29,125 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %53 düzeyindedir.

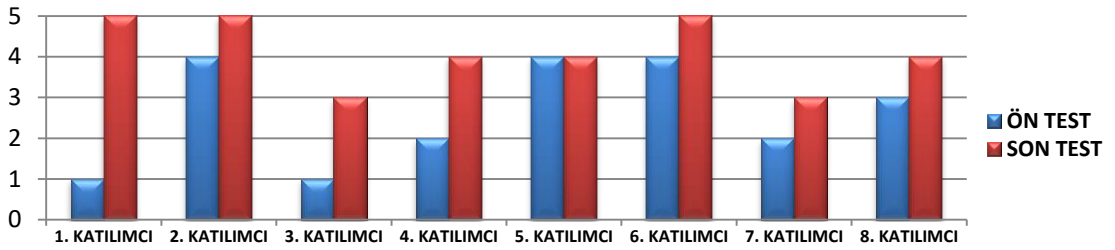
4.3.2. Altıncı Kıstas: Vurgu ve Tonlamalarla Konuşmayı Etkili Hâle Getirme Ölçütüne Yönelik Bulgular

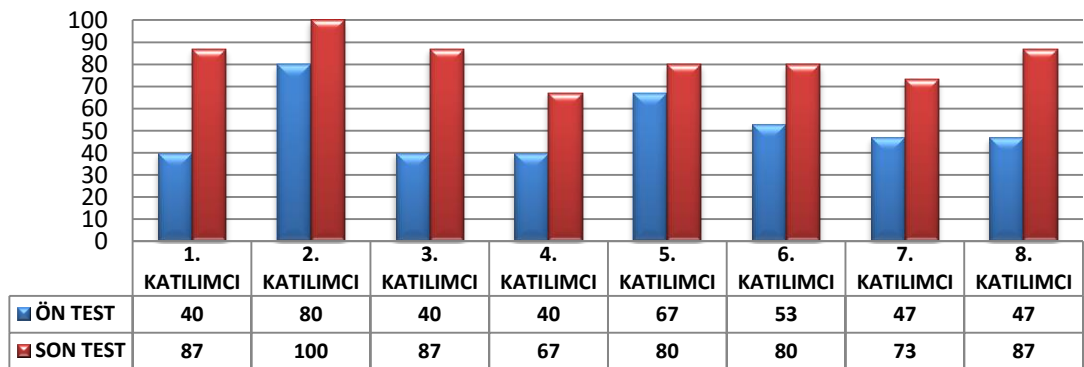
Grafik 4.21. Altıncı Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.22. Altıncı Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.23. Altıncı Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.24. Altıncı Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme kıstasının bulgularına bakıldığında birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 92,5 olup aradaki fark 37,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 72,5 olup aradaki fark 25 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 52,5; son test grup ortalaması: 82,5 olup aradaki fark 30 puandır.

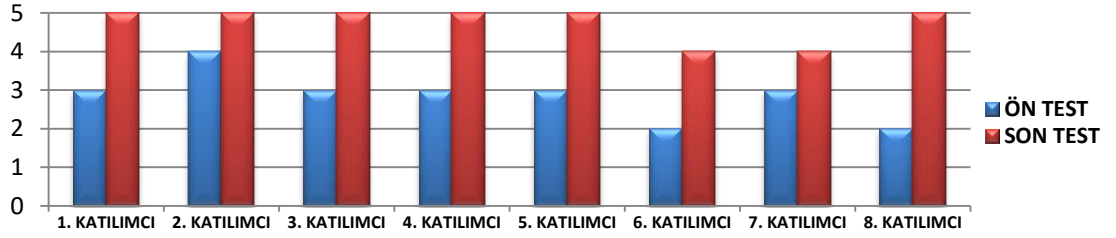
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	40	87	47
Katılımcı 2	80	100	20
Katılımcı 3	40	87	47
Katılımcı 4	40	67	27
Katılımcı 5	67	80	13
Katılımcı 6	53	80	27
Katılımcı 7	47	73	26
Katılımcı 8	47	87	40
GRUP ORTALAMASI	51,75	82,625	30,875

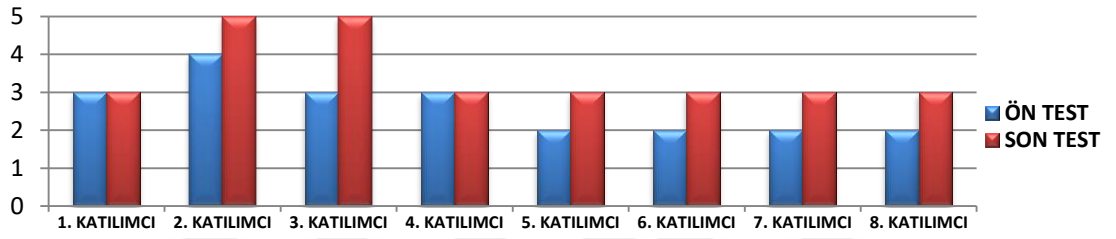
Tablo 4.6. Vurgu ve Tonlamalarla Konuşmayı Etkili Hâle Getirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 51,75 puandan 82,625 puana yükselerek 30,875 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %60 düzeyindedir.

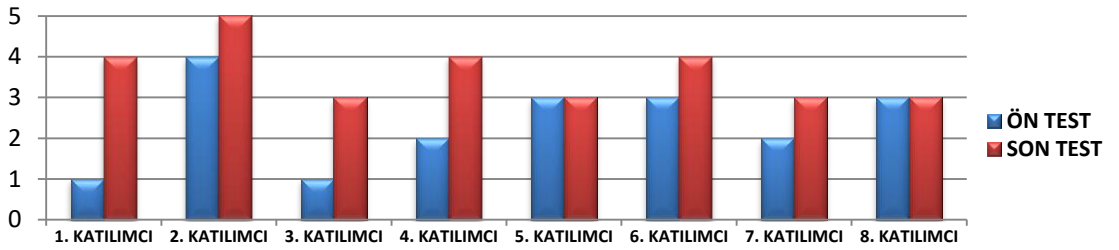
4.3.3. Yedinci Kıstas: Konuşmayı Doğal, Rahat ve Canlı (Monotonluktan Uzak) Sürdürme Ölçütüne Yönelik Bulgular

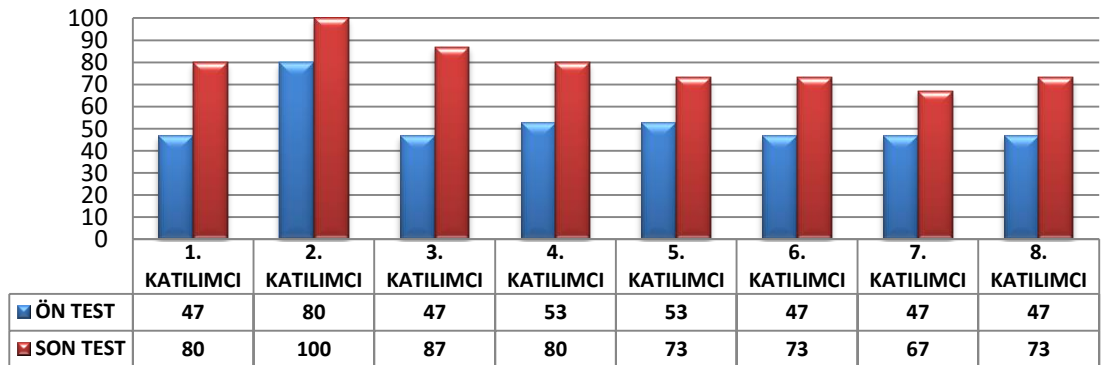
Grafik 4.25. Yedinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.26. Yedinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.27. Yedinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.28. Yedinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme ölçütünün bulgularına bakıldığında birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 57,5; son test grup ortalaması: 95 olup aradaki fark 37,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 52,5; son test grup ortalaması: 70 olup aradaki fark 17,5 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 72,5 olup aradaki fark 25 puandır.

Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	47	80	33
Katılımcı 2	80	100	20
Katılımcı 3	47	87	40
Katılımcı 4	53	80	27
Katılımcı 5	53	73	20
Katılımcı 6	47	73	26
Katılımcı 7	47	67	20
Katılımcı 8	47	73	26
GRUP ORTALAMASI	52,625	79,125	26,5

Tablo 4.7. Konuşmayı Doğal, Rahat ve Canlı (Monotonluktan Uzak) Sürdürmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 52,625 puandan 79,125 puana yükselerek 26,5 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %50 düzeyindedir.

Performans değerlendirme ölçeğinde üçüncü hipotezi ölçmeye yönelik oluşturulan üç kriterin tamamı göz önüne alındığında ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 53 puandan 82 puana yükselerek 29 puanlık bir artış sergilediği

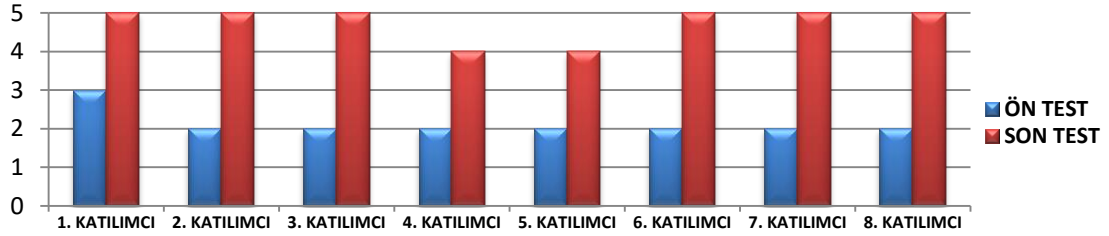
görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak deneysel işlem sonucunda üçüncü hipoteze yönelik odak grup katılımcılarının performans gelişimi %55 düzeyindedir.

4.4. Dördüncü Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar

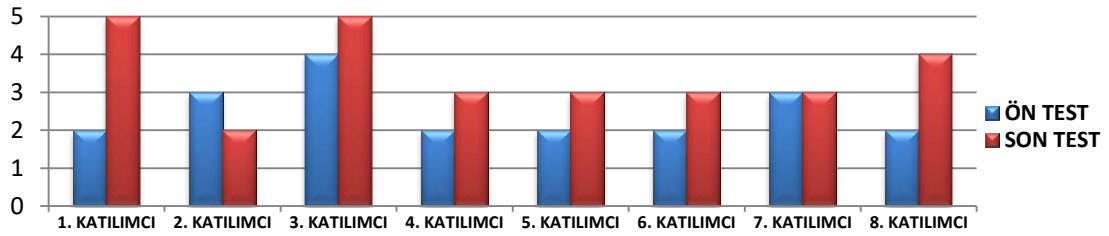
Çalışmanın dördüncü hipotezi “Sesin rezonatör bölgelere gönderilerek doğru rezonans bölgelerinde büyütülüp tını kazandırılması, odaklama, entonasyon çalışmaları, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur.

Performans değerlendirme ölçeği kapsamında dördüncü hipotezi ölçmeye yönelik olarak ön test ve son testte katılımcılara çıkıcı–inici ve inici ses egzersizleri uygulanmıştır. Pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme; orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme; tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme; registerler arası geçiş yapabilme; doğru entonasyonla seslendirme kıstaslarına ilişkin elde edilen bulgular alt başlıklar hâlinde sunulmuştur.

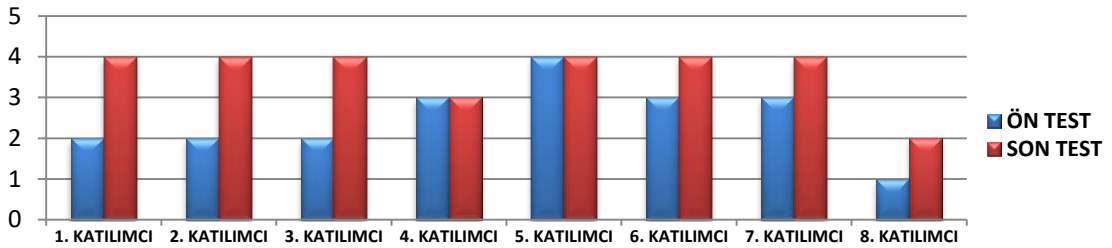
4.4.1. Sekizinci Kıstas: Pes Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular

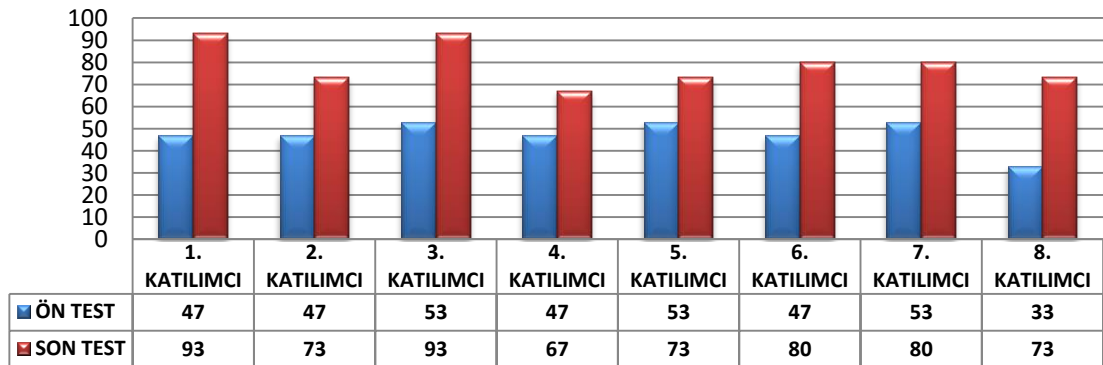
Grafik 4.29. Sekizinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.30. Sekizinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.31. Sekizinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.32. Sekizinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme kıstasının bulgularına bakıldığında birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 42,5; son test grup ortalaması: 95 olup aradaki fark 52,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 50; son test grup ortalaması: 70 olup aradaki fark 20 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 50; son test grup ortalaması: 72,5 olup aradaki fark 22,5 puandır.

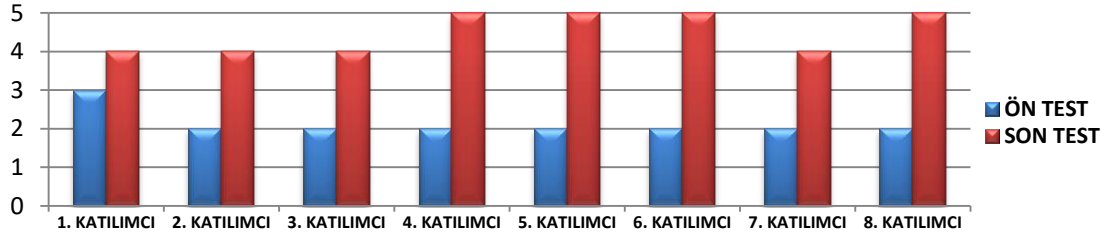
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	47	93	46
Katılımcı 2	47	73	26
Katılımcı 3	53	93	40
Katılımcı 4	47	67	20
Katılımcı 5	53	73	20
Katılımcı 6	47	80	33
Katılımcı 7	53	80	27
Katılımcı 8	33	73	40
GRUP ORTALAMASI	47,5	79	31,5

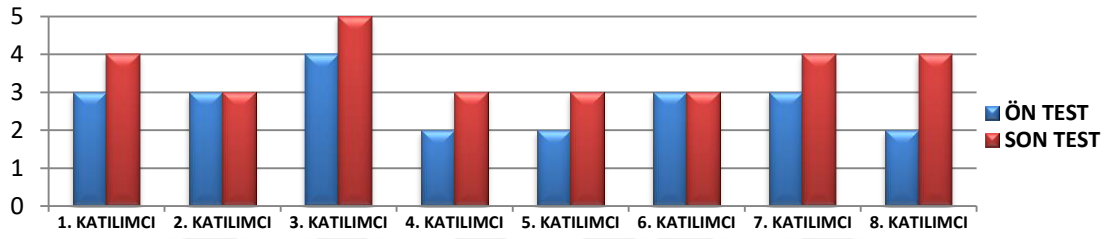
Tablo 4.8. Pes Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 47,5 puandan 79 puana yükselerek 31,5 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %66 düzeyindedir.

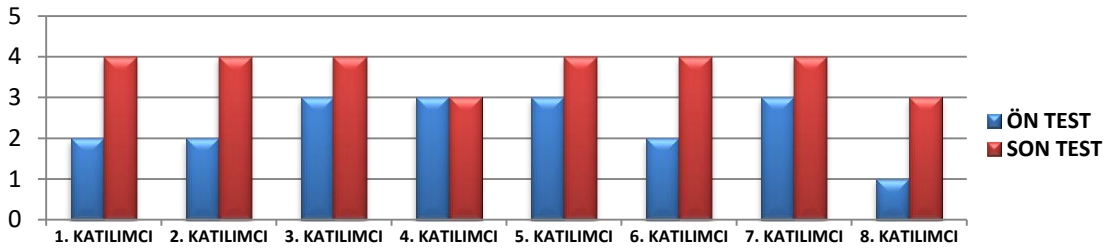
4.4.2. Dokuzuncu Kıstas: Orta Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular

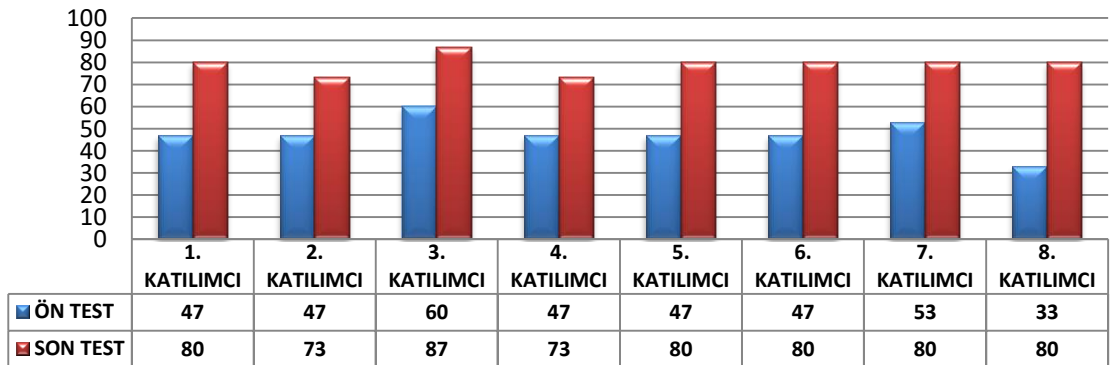
Grafik 4.33. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.34. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.35. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.36. Dokuzuncu Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme ölçütünün bulgularına bakıldığında, birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 42,5; son test grup ortalaması: 90 olup aradaki fark 47,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 72,5 olup aradaki fark 17,5 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 75 olup aradaki fark 27,5 puandır.

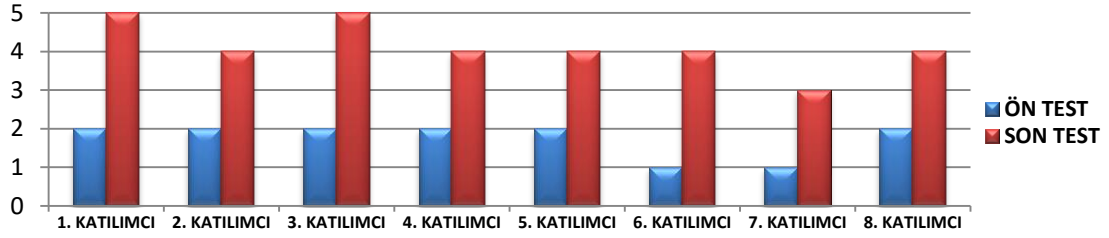
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	47	80	33
Katılımcı 2	47	73	26
Katılımcı 3	60	87	27
Katılımcı 4	47	73	26
Katılımcı 5	47	80	33
Katılımcı 6	47	80	33
Katılımcı 7	53	80	27
Katılımcı 8	33	80	47
GRUP ORTALAMASI	47,5	79,125	31,625

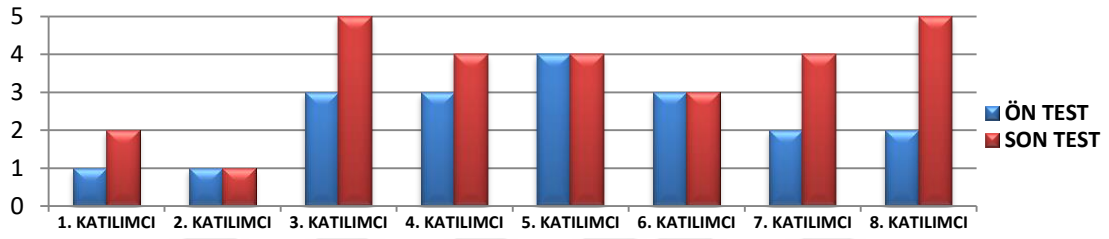
Tablo 4.9. Orta Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 47,5 puandan 79,125 puana yükselerek 31,625 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %67 düzeyindedir.

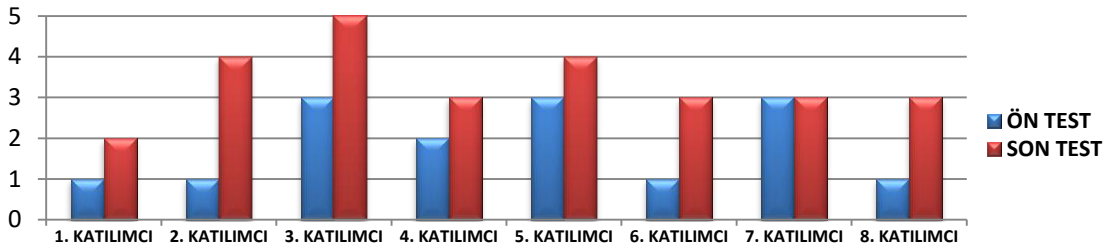
4.4.3. Onuncu Kısta: Tiz Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular

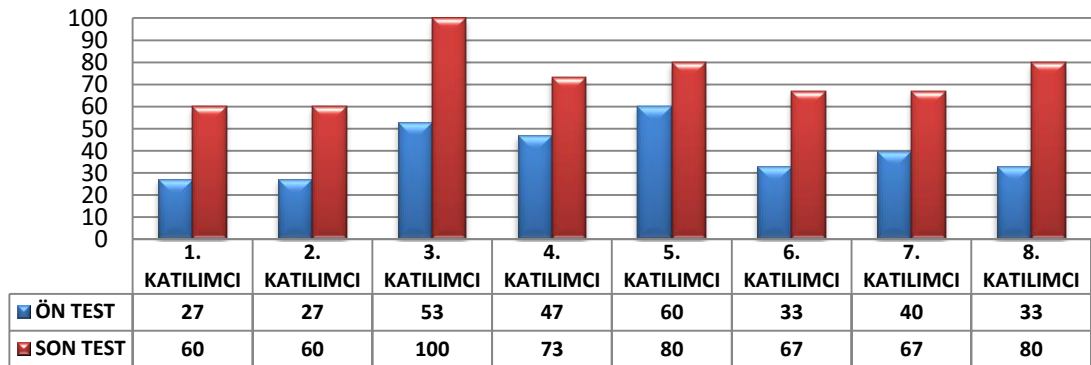
Grafik 4.37. Onuncu Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.38. Onuncu Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.39. Onuncu Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.40. Onuncu Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme kıstasının bulgularına bakıldığında, birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 35; son test grup ortalaması: 82,5 olup aradaki fark 47,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 47,5; son test grup ortalaması: 70 olup aradaki fark 22,5 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 37,5; son test grup ortalaması: 67,5 olup aradaki fark 30 puandır.

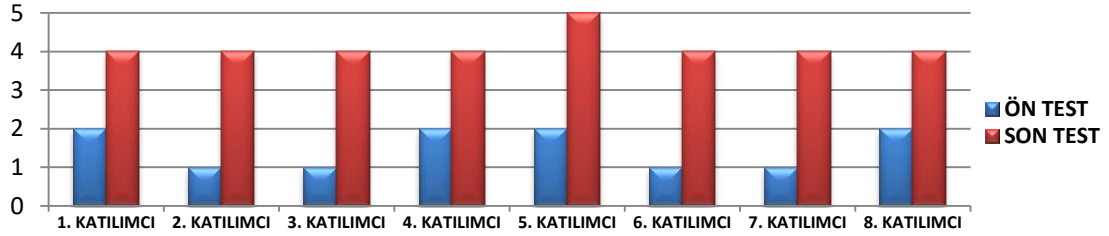
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	27	60	33
Katılımcı 2	27	60	33
Katılımcı 3	53	100	47
Katılımcı 4	47	73	26
Katılımcı 5	60	80	20
Katılımcı 6	33	67	34
Katılımcı 7	40	67	27
Katılımcı 8	33	80	47
GRUP ORTALAMASI	40	73,375	33,375

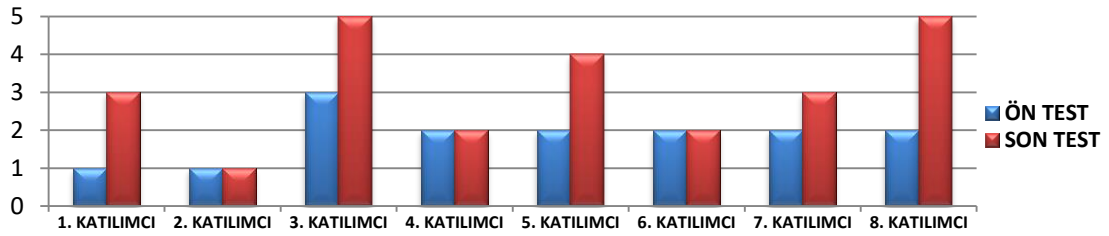
Tablo 4.10. Tiz Bölgede Doğru Rezonans Bölgelerini Kullanabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 40 puandan 73,375 puana yükselerek 33,375 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %83 düzeyindedir.

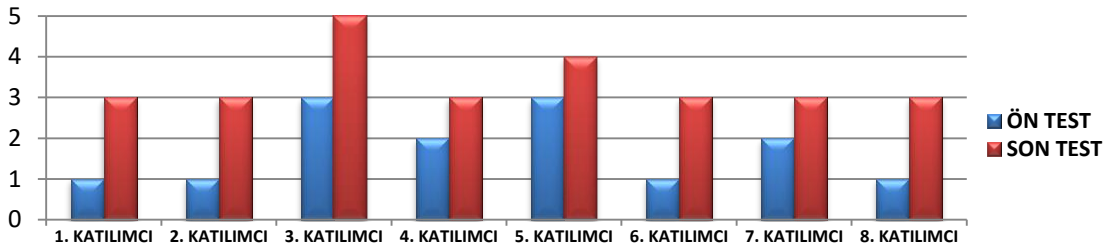
4.4.4. On Birinci Kıstas: Registerler Arası Geçiş Yapabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular

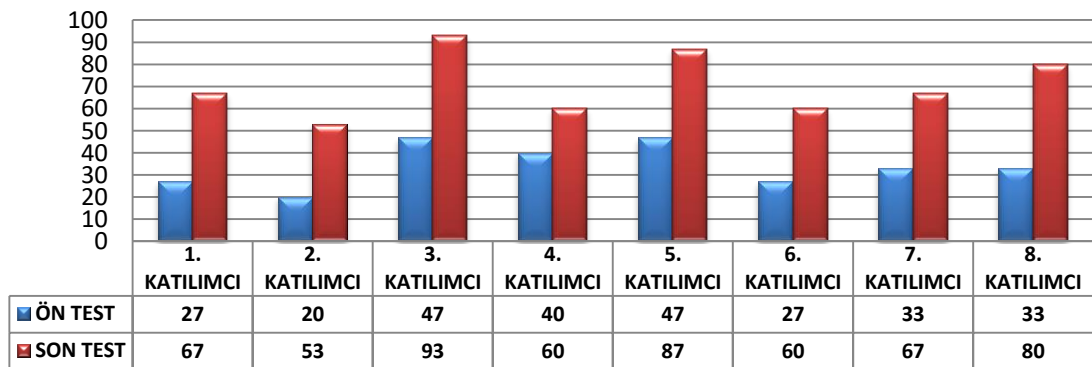
Grafik 4.41. On Birinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.42. On Birinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.43. On Birinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.44. On Birinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Registerler arası geçiş yapabilme ölçütünün bulgularına bakıldığında, birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 30; son test grup ortalaması: 82,5 olup aradaki fark 52,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 37,5; son test grup ortalaması: 62,5 olup aradaki fark 25 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 35; son test grup ortalaması: 67,5 olup aradaki fark 32,5 puandır.

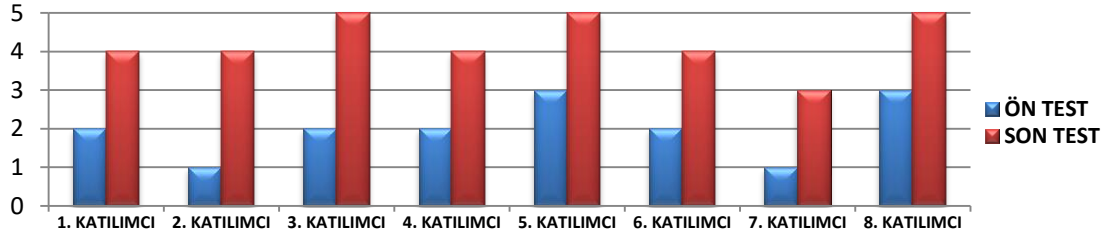
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	27	67	30
Katılımcı 2	20	53	33
Katılımcı 3	47	93	46
Katılımcı 4	40	60	20
Katılımcı 5	47	87	40
Katılımcı 6	27	60	33
Katılımcı 7	33	67	34
Katılımcı 8	33	80	47
GRUP ORTALAMASI	34,25	70,875	36,625

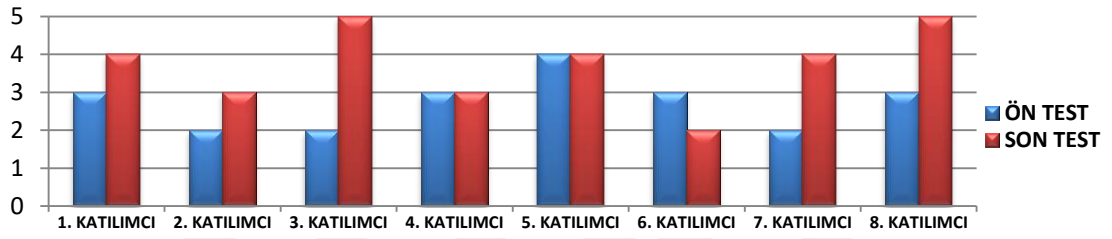
Tablo 4.11. Registerler Arası Geçiş Yapabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 34,25 puandan 70,875 puana yükselerek 36,625 puanlık bir artış sergilediğı görölmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda registerler arası geçiş yapabilme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %107 düzeyindedir.

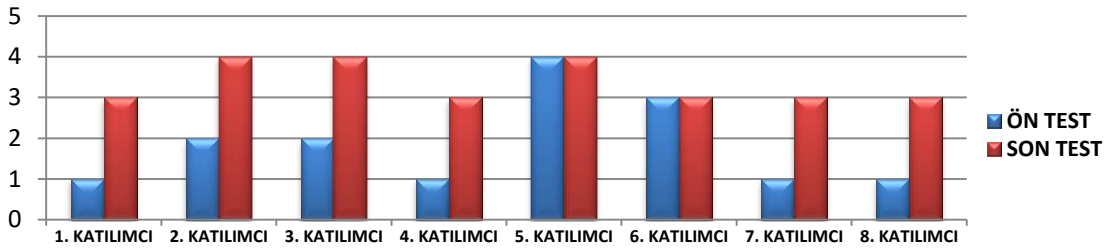
4.4.5. On İkinci Kıstas: Doğru Entonasyonla Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular

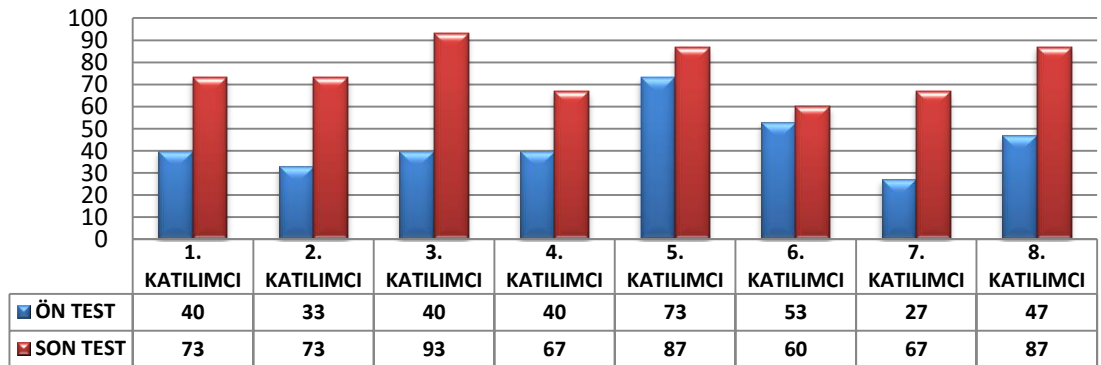
Grafik 4.45. On İkinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.46. On İkinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.47. On İkinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.48. On İkinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Doğru entonasyonla seslendirme kıstasının bulgularına bakıldığında, birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 40; son test grup ortalaması: 85 olup aradaki fark 45 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 75 olup aradaki fark 20 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 37,5; son test grup ortalaması: 67,5 olup aradaki fark 30 puandır.

Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	40	73	33
Katılımcı 2	33	73	40
Katılımcı 3	40	93	53
Katılımcı 4	40	67	27
Katılımcı 5	73	87	14
Katılımcı 6	53	60	7
Katılımcı 7	27	67	40
Katılımcı 8	47	87	40
GRUP ORTALAMASI	44,125	75,875	31,75

Tablo 4.12. Doğru Entonasyonla Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 44,125 puandan 75,875 puana yükselerek 31,75 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda doğru entonasyonla seslendirme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %72 düzeyindedir.

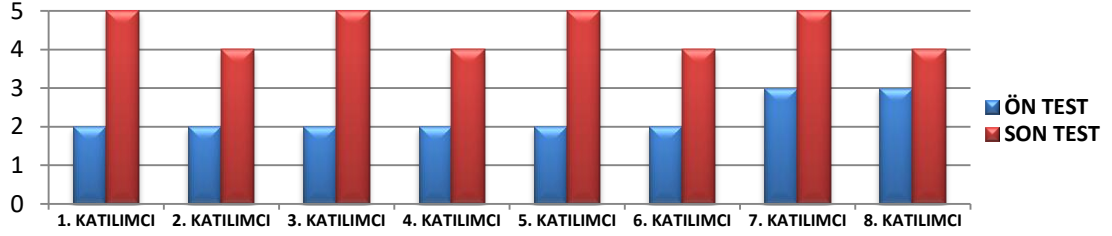
Performans değerlendirme ölçeğinde dördüncü hipotezi ölçmeye yönelik oluşturulan beş kriterin tamamı göz önüne alındığında ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 43 puandan 76 puana yükselerek 33 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak deneysel işlem sonucunda dördüncü hipoteze yönelik odak grup katılımcılarının performans gelişimi %77 düzeyindedir.

4.5. Beşinci Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar

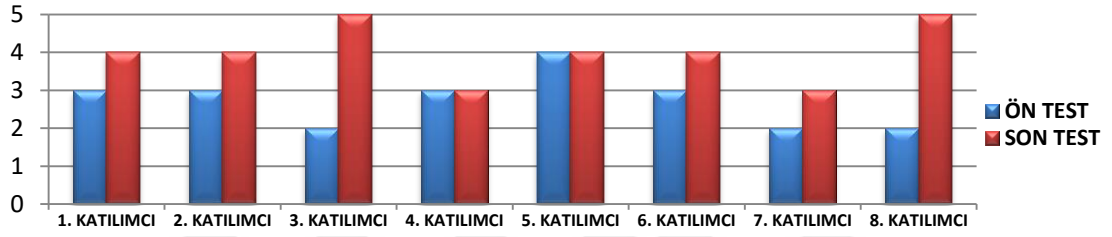
Çalışmanın beşinci hipotezi “Notasyon, hız, gürlük ifadeleri (nüans) ve çeşitli süslemeler (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril), eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde söyleme çalışmaları, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkilidir.” olarak oluşturulmuştur.

Performans değerlendirme ölçeği kapsamında beşinci hipotezi ölçmeye yönelik olarak ön test ve son testte katılımcılardan Hicaz ilahiyi (Ey garip bülbül diyârın kandedir) ud eşliğinde, Mahur şuûlü (Allahümme salli alel Mustafa) eşliksiz söylemeleri istenmiştir. Eseri doğru notasyonla seslendirme; hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme; süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril) kullanımı; eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma kıstaslarına ilişkin elde edilen bulgular alt başlıklar halinde sunulmuştur.

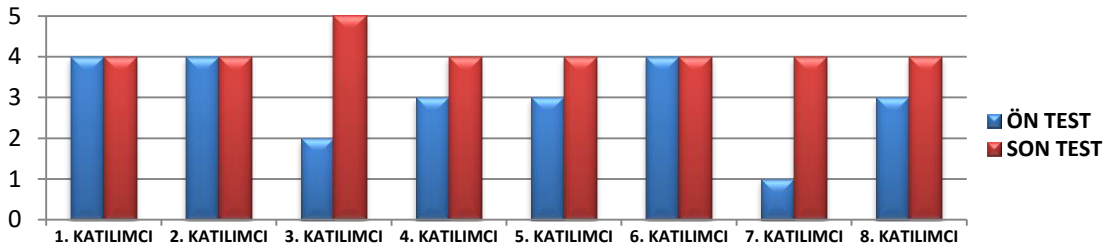
4.5.1. On Üçüncü Kısta: Eseri Doğru Notasyonla Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular

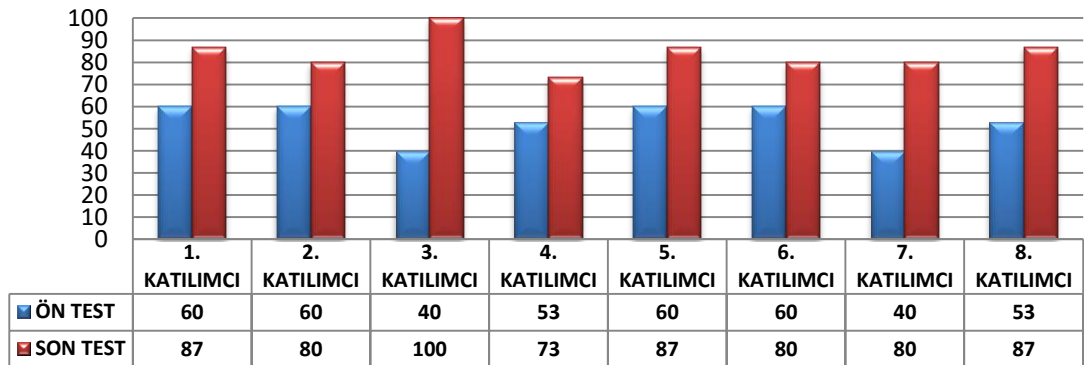
Grafik 4.49. On Üçüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.50. On Üçüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.51. On Üçüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.52. On Üçüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Eseri doğru notasyonla seslendirme ölçütünün bulgularına bakıldığında, birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 45; son test grup ortalaması: 90 olup aradaki fark 45 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 80 olup aradaki fark 25 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 60; son test grup ortalaması: 82,5 olup aradaki fark 22,5 puandır.

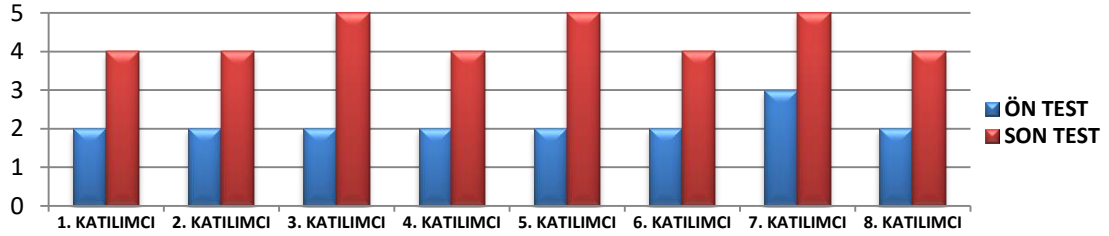
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	60	87	27
Katılımcı 2	60	80	20
Katılımcı 3	40	100	60
Katılımcı 4	53	73	20
Katılımcı 5	60	87	27
Katılımcı 6	60	80	20
Katılımcı 7	40	80	40
Katılımcı 8	53	87	34
GRUP ORTALAMASI	53,25	84,25	31

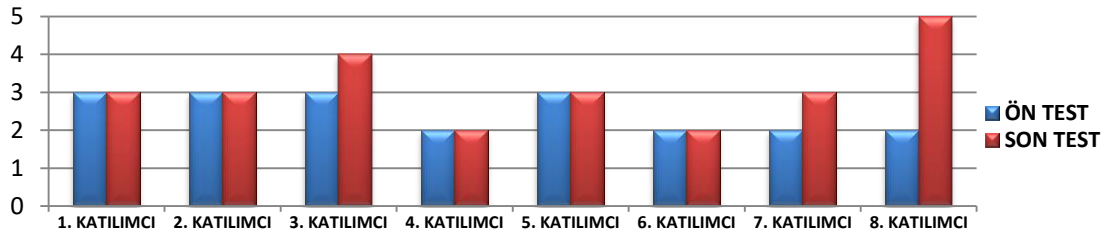
Tablo 4.13. Eseri Doğru Notasyonla Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 53,25 puandan 84,25 puana yükselerek 31 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda eseri doğru notasyonla seslendirme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %58 düzeyindedir.

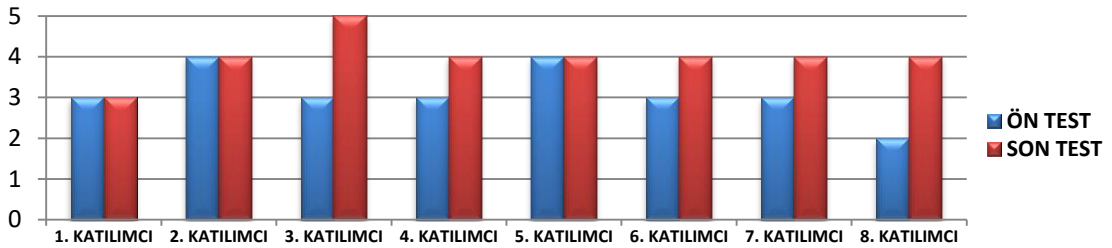
4.5.2. On Dördüncü Kısta: Hız ve Gürlük İfadelerine Uygun Seslendirme Ölçütüne Yönelik Bulgular

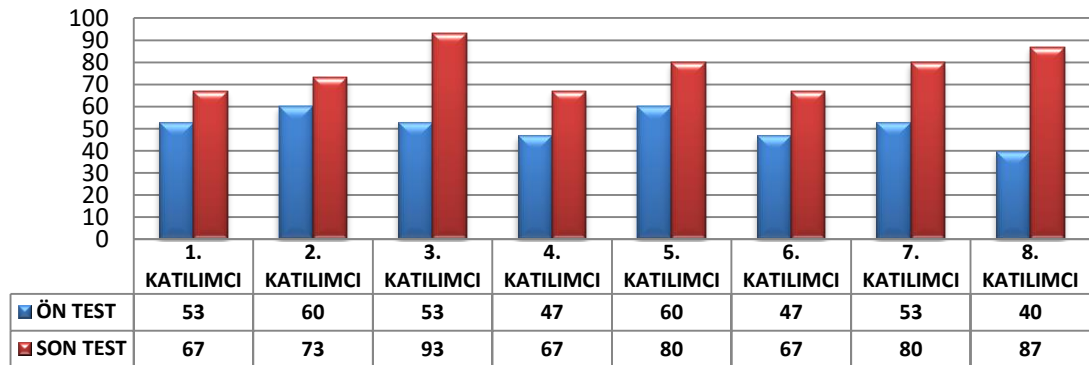
Grafik 4.53. On Dördüncü Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.54. On Dördüncü Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.55. On Dördüncü Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.56. On Dördüncü Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme kıstasının bulgularına bakıldığında birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 42,5; son test grup ortalaması: 87,5 olup aradaki fark 45 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 50; son test grup ortalaması: 62,5 olup aradaki fark 12,5 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 62,5; son test grup ortalaması: 80 olup aradaki fark 17,5 puandır.

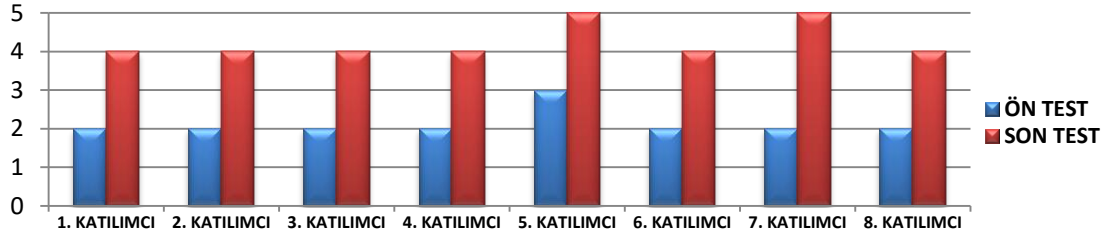
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	53	67	14
Katılımcı 2	60	73	13
Katılımcı 3	53	93	40
Katılımcı 4	47	67	20
Katılımcı 5	60	80	20
Katılımcı 6	47	67	20
Katılımcı 7	53	80	27
Katılımcı 8	40	87	47
GRUP ORTALAMASI	51,625	76,75	25,125

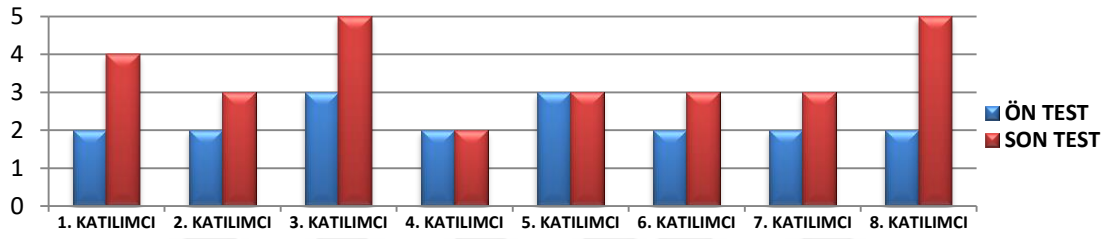
Tablo 4.14. Hız ve Gürlük İfadelerine Uygun Seslendirmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 51,625 puandan 76,75 puana yükselerek 25,125 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %49 düzeyindedir.

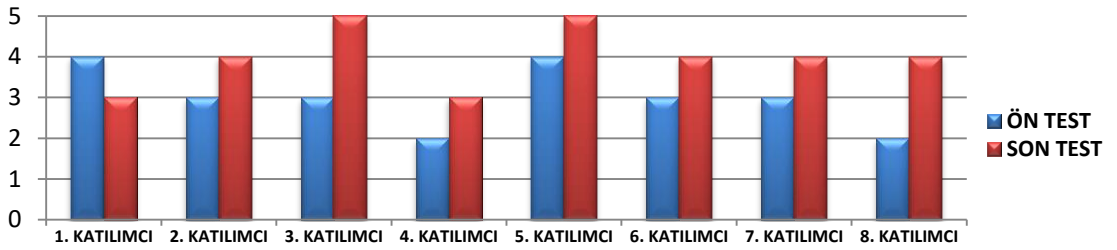
4.5.3. On Beşinci Kısta: Süslemelerin (Legato, Glissando, Vibrato, Çarpma, Tril) Kullanımı Ölçütüne Yönelik Bulgular

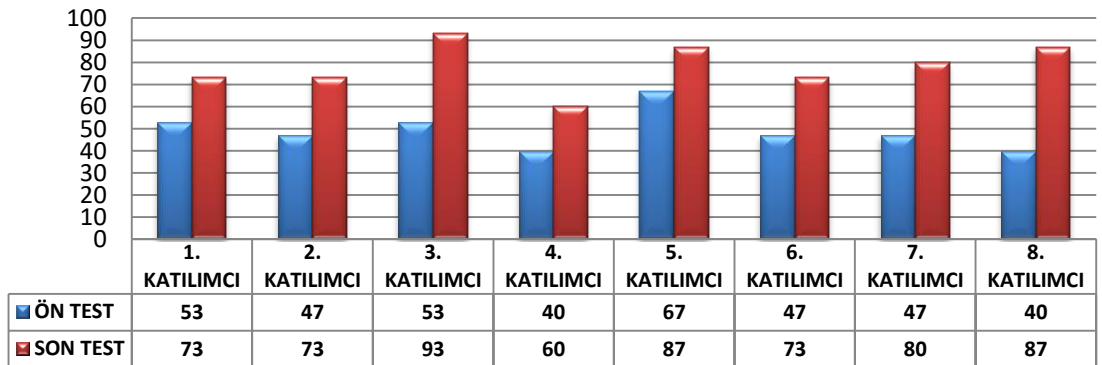
Grafik 4.57. On Beşinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.58. On Beşinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.59. On Beşinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.60. On Beşinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, trıl) kullanımı kıstasının bulgularına bakıldığında, birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 42,5; son test grup ortalaması: 85 olup aradaki fark 42,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 45; son test grup ortalaması: 70 olup aradaki fark 25 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 60; son test grup ortalaması: 80 olup aradaki fark 20 puandır.

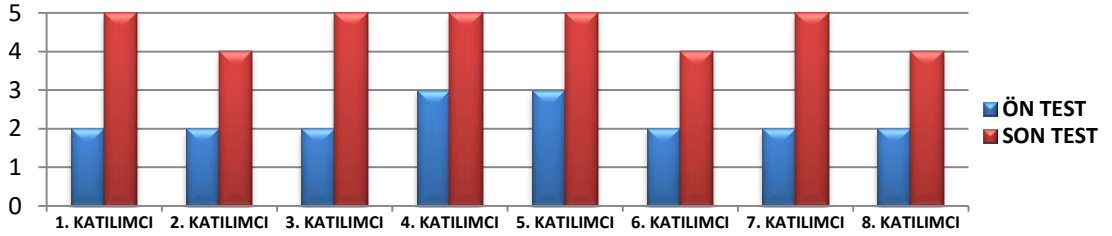
Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	53	73	20
Katılımcı 2	47	73	26
Katılımcı 3	53	93	40
Katılımcı 4	40	60	20
Katılımcı 5	67	87	20
Katılımcı 6	47	73	26
Katılımcı 7	47	80	33
Katılımcı 8	40	87	47
GRUP ORTALAMASI	49,25	78,25	29

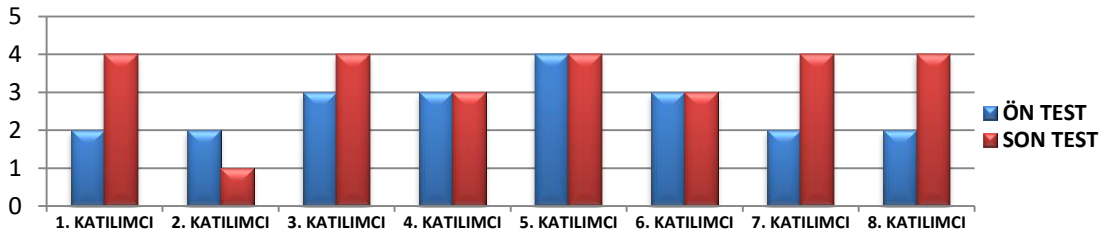
Tablo 4.15. Süslemelerin (Legato, Glissando, Vibrato, Çarpma, Trıl) Kullanımına Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 49,25 puandan 78,25 puana yükselerek 29 puanlık bir artış sergilediği görölmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, trıl) kullanımı değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %59 düzeyindedir.

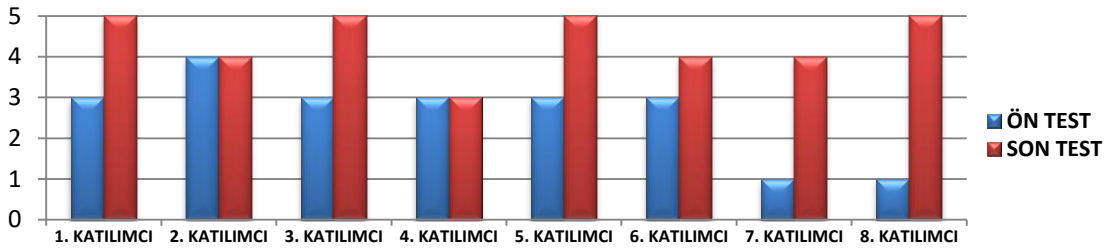
4.5.4. On Altıncı Kıstas: Eşlik ile Birlikte Ritmik, Melodik ve Müzikal Uyum İçerisinde Olma Ölçütüne Yönelik Bulgular

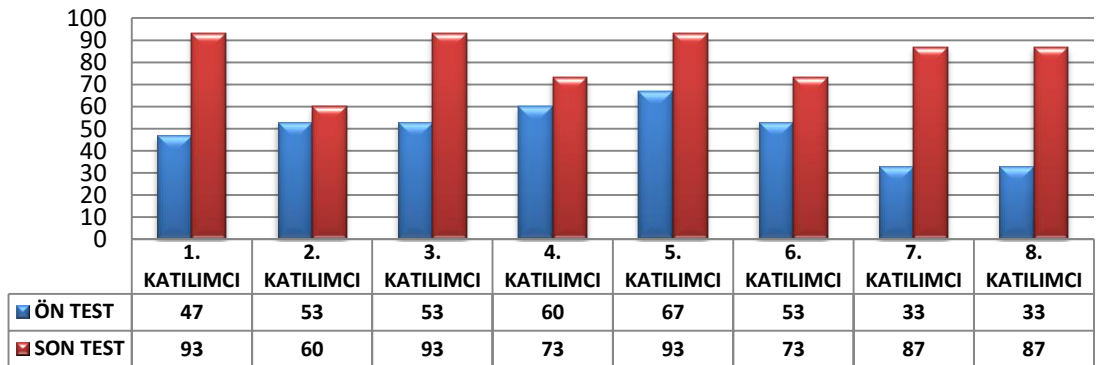
Grafik 4.61. On Altıncı Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.62. On Altıncı Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.63. On Altıncı Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.64. On Altıncı Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma kıstasının bulgularına bakıldığında birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 45; son test grup ortalaması: 92,5 olup aradaki fark 47,5 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 52,5; son test grup ortalaması: 67,5 olup aradaki fark 15 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 52,5; son test grup ortalaması: 87,5 olup aradaki fark 35 puandır.

Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzlük puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	47	93	46
Katılımcı 2	53	60	7
Katılımcı 3	53	93	40
Katılımcı 4	60	73	13
Katılımcı 5	67	93	26
Katılımcı 6	53	73	20
Katılımcı 7	33	87	54
Katılımcı 8	33	87	54
GRUP ORTALAMASI	49,875	82,375	32,5

Tablo 4.16. Eşlik ile Birlikte Ritmik, Melodik ve Müzikal Uyum İçerisinde Olmaya Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 49,875 puandan 82,375 puana yükselerek 32,5 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma değerlendirmelerine göre odak grup katılımcılarının performans gelişimi %65 düzeyindedir.

Performans değerlendirme ölçeğinde beşinci hipotezi ölçmeye yönelik oluşturulan dört kriterin tamamı göz önüne alındığında ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 51 puandan 80 puana yükselerek 29 puanlık bir artış sergilediği

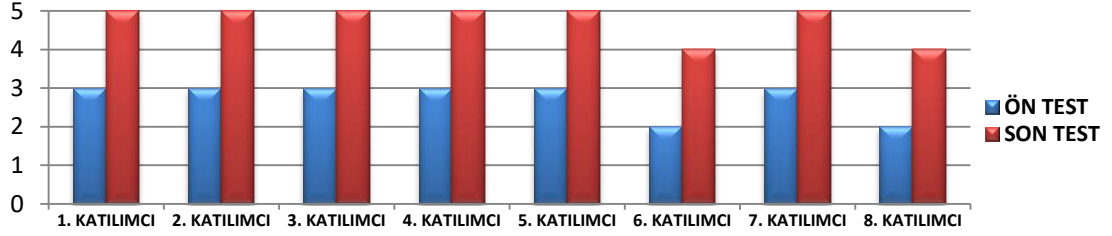
görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak deneysel işlem sonucunda beşinci hipoteze yönelik odak grup katılımcılarının performans gelişimi %57 düzeyindedir.

4.6. Altıncı Hipoteze Yönelik Bulgu ve Yorumlar

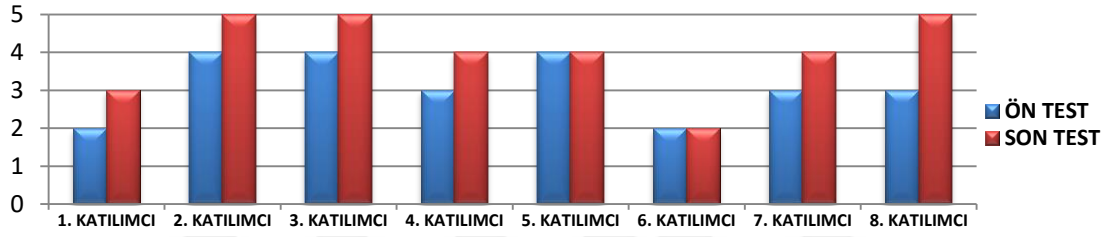
Çalışmanın altıncı hipotezi “Ses eğitimi uygulamalarında öğrenilen doğru teknik, cami musikisinin alt dalları olan Kur’ân-ı Kerim, ezan, salâ gibi formların hepsinde icra edilebilir.” olarak oluşturulmuştur.

Performans değerlendirme ölçeği kapsamında altıncı hipotezi ölçmeye yönelik olarak ön test ve son testte katılımcılardan Hicaz makamında Fatiha suresi ve Bakara suresinin ilk beş ayetinin tilaveti, Segâh makamında ezan ve Dilkeşhâveran makamında salânın başlangıcını okumaları istenmiştir. Kur’ân-ı Kerim, ezan, salâ formlarında tekniği sabit tutabilme ölçütüne ilişkin elde edilen bulgular grafikler ve tablo hâlinde sunulmuştur.

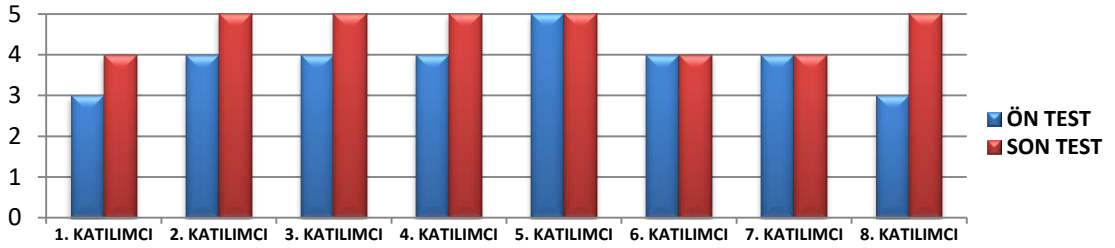
4.6.1. On Yedinci Kısta: Kur'ân-ı Kerim, Ezan, Salâ Formlarında Tekniği Sabit Tutabilme Ölçütüne Yönelik Bulgular

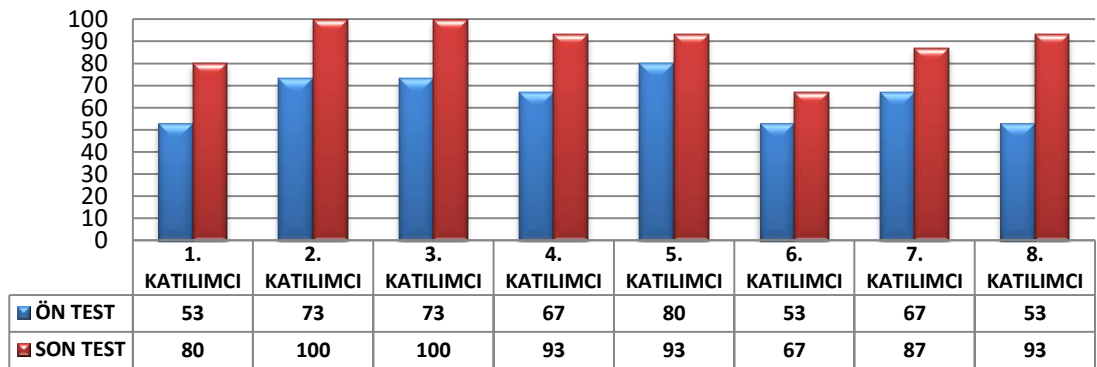
Grafik 4.65. On Yedinci Kıstasa Yönelik Birinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.66. On Yedinci Kıstasa Yönelik İkinci Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.67. On Yedinci Kıstasa Yönelik Üçüncü Uzman Değerlendirmesi.

Grafik 4.68. On Yedinci Kıstasa Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ formlarında tekniği sabit tutabilme kıstasının bulgularına bakıldığında birinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 55; son test grup ortalaması: 95 olup aradaki fark 40 puandır. İkinci uzmana göre ön test grup ortalaması: 62,5; son test grup ortalaması: 80 olup aradaki fark 17,5 puandır. Üçüncü uzmana göre ön test grup ortalaması: 77,5; son test grup ortalaması: 92,5 olup aradaki fark 15 puandır.

Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarıyla birlikte kaydettikleri performans gelişimleri ve grup ortalaması yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

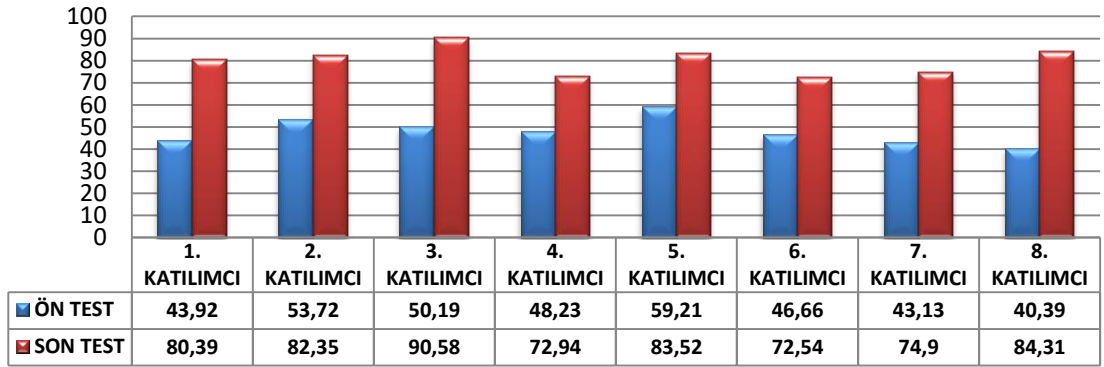
Katılımcılar	Ön Test Sonucu	Son Test Sonucu	Performans Gelişimleri
Katılımcı 1	53	80	27
Katılımcı 2	73	100	27
Katılımcı 3	73	100	27
Katılımcı 4	67	93	26
Katılımcı 5	80	93	13
Katılımcı 6	53	67	14
Katılımcı 7	67	87	20
Katılımcı 8	53	93	40
GRUP ORTALAMASI	64,875	89,125	24,25

Tablo 4.17. Kur'ân-ı Kerim, Ezan, Salâ Formlarında Tekniği Sabit Tutabilmeye Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri.

Ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 64,875 puandan 89,125 puana yükselerek 24,25 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda deneysel işlem sonucunda altıncı hipoteze yönelik odak grup katılımcılarının performans gelişimi %37 düzeyindedir.

4.7. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Ön test ve son testi değerlendirmek üzere geliştirilen performans değerlendirme ölçeğinde çalışmanın altı hipotezi için toplamda on yedi kıstas mevcuttur. Uzman değerlendirmelerinin ortalamaları dikkate alınarak on yedi ölçütün tamamında, bir başka ifadeyle ön test ve son testte katılımcıların genel başarı durumu yüzölçüm puan sistemine göre aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Grafik 4.69. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Yönelik Uzmanların Değerlendirme Ortalamaları.

Uzmanların değerlendirme ortalamalarına göre katılımcıların ön test ve son test sonuçlarına göre kaydettikleri performans gelişimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Katılımcılar	Ön Test	Son Test	Fark (Puan)	Fark (Yüzdelik)
Katılımcı 1	43,92	80,39	36,47	%83,03
Katılımcı 2	53,72	82,35	28,63	%53,29
Katılımcı 3	50,19	90,58	40,39	%80,47
Katılımcı 4	48,23	72,94	24,71	%51,23
Katılımcı 5	59,21	83,52	24,31	%41,05
Katılımcı 6	46,66	72,54	25,88	%55,46
Katılımcı 7	43,13	74,9	31,77	%73,66
Katılımcı 8	40,39	84,31	43,92	%108,73
GRUP ORTALAMASI	48,18	80,18	32	%66,41

Tablo 4.18. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Yönelik Katılımcıların Performans Gelişimleri ve Yüzdelik Oranları.

Tüm test sonuçlarında grup ortalamasının 48,18 puandan 80,18 puana yükselerek 32 puanlık bir artış sergilediği görülmektedir. Bu bulgulara göre deneysel işlem sonucunda katılımcıların performans gelişiminin %66,41 oranında olduğu ortaya çıkmaktadır.

Performans değerlendirme ölçeğinde, araştırmanın hipotezleri doğrultusunda oluşturulan ölçütlere ilişkin uzman değerlendirmelerinin ortalamaları dikkate alınarak, odak grup katılımcılarının sergiledikleri performans gelişimi yüzdelik oranla aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Hipotezlere Yönelik Hedefler	Ölçülen Davranışlar	Ölçütlere Yönelik Performans Gelişimi	Hipotezlere Yönelik Performans Gelişimi	Ön Test Son Test Performans Gelişimi
1. Hipoteze Yönelik Hedefler	Açık uçlu sorulardan oluşan deneme formunun değerlendirilmesi	%164	%164	%66,41
2. Hipoteze Yönelik Hedefler	Doğru yerde soluk alma	%74	%73	
	Doğru biçimde soluk alma	%87		
	Nefesi kontrollü kullanma	%60		
3. Hipoteze Yönelik Hedefler	Doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme	%53	%55	
	Vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme	%60		
	Konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme	%50		
4. Hipoteze Yönelik Hedefler	Pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme	%66	%77	
	Orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme	%67		
	Tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme	%83		
	Registerler arası geçiş yapabilme	%107		
	Doğru entonasyonla seslendirme	%72		
5. Hipoteze Yönelik Hedefler	Eseri doğru notasyonla seslendirme	%58	%57	
	Hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme	%49		
	Süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril) kullanımı	%59		
	Eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma	%65		
6. Hipoteze Yönelik Hedefler	Kur’ân-ı Kerim, ezan, salâ, ilahi formlarında tekniği sabit tutabilme	%37	%37	

Tablo 4.19. Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine Göre Odak Grubun Performans Gelişimine Yönelik Yüzdelik Oranlar.

4.8. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Veri sayısının az olduğu durumlarda parametrik testler yerine parametrik olmayan testlerin (non parametrik test) seçilmesi uygulanan çalışmanın sonucunu istatistiksel olarak yorumlayabilme imkânı sağlar.

Wilcoxon işaretli – sıralar testi ya da Wilcoxon eşleştirilmiş çiftler testi olarak bilinen bu teknik, ilişkili iki ölçüm setine ait puanlar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla kullanılır. Bağımlı değişkenin en az sıralama ölçeğinde olmasını ve gözlem çiftlerinin birbirinden bağımsız olmasını gerektirir. (Bökeoğlu, Çevrimiçi <https://acikders.ankara.edu.tr/>)

Wilcoxon işaretli sıralar toplamı testi sonucuna göre cami görevlilerine uygulanan deneysel işlem (ses eğitimi çalışması) kapsamında ön test-son test puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır ($p=0,012$, $z = -2,521$). Test sonuçları aşağıda detaylı olarak sunulmuştur.

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Percentiles	
						25th	50th (Median)
öntest	8	48,1813	6,13002	40,39	59,21	43,3275	47,4450
son test	8	80,1913	6,32218	72,54	90,58	73,4300	81,3700

Descriptive Statistics

	Percentiles	
	75th	
öntest	52,8375	
son test	84,1125	

Wilcoxon Signed Ranks Test

Ranks

	N	Mean Rank	Sum of Ranks
son test-öntest Negative Ranks	0 ^a	,00	,00
Positive Ranks	8 ^b	4,50	36,00
Ties	0 ^c		
Total	8		

a. son test < ön test

b. son test > ön test

c. son test = ön test

Test Statistics^a

	son test - on test
Z	-2,521 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	,012

a. Wilcoxon Signed Ranks Test

b. Based on negative ranks.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma hipotezleri ve ön test-son test genel değerlendirmelerine ilişkin bulgu ve yorumlara dayalı olarak varılan sonuçlar ve bunların doğrultusunda oluşturulan öneriler yer almaktadır.

Birinci Hipoteze İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci hipotezine yönelik odak gruba uygulanan açık uçlu değerlendirme formunun ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 33,5 puandan 88,375 puana yükselerek 54,875 puanlık bir artışla %164 oranında bir iyileşme olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda ses eğitimi uygulamalarının cami görevlilerinin ses eğitimi farkındalıklarının artmasında (sesin oluşumu, insan sesi ve çeşitleri, ses organları ve görevleri, ses sağlığı ve bakımı vb. gibi teorik konular hakkında bilgi sahibi olma) etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

İkinci Hipoteze İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci hipotezine yönelik odak grubun ön test-son test performansları doğru yerde soluk alma, doğru biçimde soluk alma ve nefesi kontrollü kullanma kıstaslarına göre değerlendirilmiştir. Buna göre doğru yerde soluk alma %74 oranında; doğru yerde soluk alma %87 oranında ve nefesi kontrollü kullanma %60 oranında artış sağlamıştır. Hipotezin tamamı değerlendirildiğinde ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 48 puandan 83 puana yükselerek 35 puanlık bir artışla %73 oranında olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda, solunum egzersizleriyle amaçlanan, doğru yerde ve doğru biçimde soluk alma ile solunum kontrolü sağlama çalışmalarının cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Üçüncü Hipoteze İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın üçüncü hipotezine yönelik odak grubun ön test-son test performansları doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme, vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme, konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme kıstaslarına göre değerlendirilmiştir. Buna göre doğru artikülasyon ve diksiyon ile

seslendirme %53 oranında, vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme %60 oranında, konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme %50 oranında artış sağlamıştır. Hipotezin tamamı değerlendirildiğinde ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 53 puandan 82 puana yükselerek 29 puanlık bir artışla %55 oranında olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, artikülasyon çalışmalarına yönelik yapılan egzersizler, diksiyon çalışmalarıyla hitabet gücünün arttırılmasına yönelik çalışmaların cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Dördüncü Hipoteze İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dördüncü hipotezine yönelik odak grubun ön test-son test performansları pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme, orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme, tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme, registerler arası geçiş yapabilme, doğru entonasyonla seslendirme kıstaslarına göre değerlendirilmiştir. Buna göre pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme %66 oranında, orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme %67 oranında, tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme %83 oranında, registerler arası geçiş yapabilme %107 oranında, doğru entonasyonla seslendirme %72 oranında artış sağlamıştır. Hipotezin tamamı değerlendirildiğinde ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 43 puandan 76 puana yükselerek 33 puanlık bir artışla %77 oranında olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda sesin rezonatör bölgelere gönderilerek doğru rezonans bölgelerinde büyütülüp tını kazandırılması, odaklama ve entonasyon çalışmalarının, cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Beşinci Hipoteze İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın beşinci hipotezine yönelik odak grubun ön test-son test performansları eseri doğru notasyonla seslendirme, hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme, süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril) kullanımı, eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma kıstaslarına göre değerlendirilmiştir. Buna göre, eseri doğru notasyonla seslendirme %58 oranında, hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme %49 oranında, süslemelerin (legato,

glissando, vibrato, çarpma, tril) kullanımı %59 oranında, eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma %65 oranında artış sağlamıştır. Hipotezin tamamı değerlendirildiğinde ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 51 puandan 80 puana yükselerek 29 puanlık bir artışla %57 oranında olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, notasyon, hız, gürlük ifadeleri (nüans) ve çeşitli süslemeler (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril), eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde söyleme çalışmalarının cami görevlilerinin ses kullanma becerileri üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Altıncı Hipoteze İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın altıncı hipotezine yönelik odak grubun ön test-son test performansları Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ, ilahi formlarında tekniği sabit tutabilme kıstasına göre değerlendirilerek grup ortalamasının 64,875 puandan 89,125 puana yükselerek 24,25 puanlık bir artışla %37 oranında bir iyileşme olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda ses eğitimi uygulamalarında öğrenilen doğru tekniğin, cami musikisinin alt dalları olan Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ gibi formların hepsinde icra edilebilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Ön Test-son Test Genel Değerlendirmelerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın temelini oluşturan altı hipotezin tamamı ele alındığında odak grubun ön test-son test performansları değerlendirilmek üzere davranış gözlem formunda toplam on yedi kıstas oluşturulmuştur. Uzman değerlendirmelerinin ortalamaları dikkate alınarak tüm ön test-son test sonuçlarında grup ortalamasının 48,18 puandan 80,18 puana yükselerek 32 puanlık bir artışla %66,41 oranında bir iyileşme olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda ses eğitimi uygulamalarının cami görevlilerinin ses kullanma becerilerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Öneriler

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda sunulan öneriler şunlardır:

- İl ve ilçe müftülükleri uhdesinde cami görevlilerine yönelik, ses sağlığı ve bakımı, ses eğitimi hakkında kavramlar ve teorik bilgiler içeren yaygın seminer programları düzenlenerek hâlihazırda aktif olarak görev yapan personelin ses eğitimi farkındalıkları arttırılabilir.
- Cami görevlilerinin bulundukları il ya da ilçelerdeki sağlık kuruluşlarında belli periyotlarda (en az yılda bir kez) kulak burun boğaz uzmanları tarafından seslerinin laringoskopi yöntemiyle muayene olmaları sağlanmalıdır. Yeni göreve başlayacak olanların mülâkatlarında muayene sonuçları mutlaka istenmelidir.
- Araştırma farklı örneklemelerle örneğin Kur'ân kursları, imam-hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinde yinelenmelidir. Bulgu ve sonuçlar birbirleriyle ve bu araştırmayla da mukayese edilerek ses eğitimi ihtiyaçları, eğitim materyalleri ve hedefleri belirlenmelidir.
- Cami görevlilerinin eğitim hayatlarının temellerini oluşturan Kur'ân kursları özelinde ergenlik döneminde ses eğitimi uygulamaları da göz önünde bulundurularak eğitim materyalleri (ses egzersizleri, vokaliz parçaları vs.) bu doğrultuda hazırlanmalıdır.
- İmam-hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerine yönelik ses eğitimi programları geliştirilmeli, buralarda özellikle sesi müsait olan öğrenciler, yönlendirilerek daha erken yaşlardan itibaren ses eğitimine dair konularda bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.
- Cami görevlilerine yönelik ses eğitimi uygulamaları sistematik ve düzenli olarak verilmelidir; zira kısa süreli verilen eğitimler ya yararlı olmamakta ya da öğrenilen bilgiler çok kısa sürede unutulmaktadır. Dolayısıyla cami görevlileri ses eğitimi bağlamında sürekli eğitim programlarıyla desteklenmelidir.

- Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki eğitim merkezlerinde veya isimleri yukarıda sayılan okul ve kurslarda ses eğitimi verebilecek eğitimcilerin “ses eğitimi” ve “dinî musiki” alanlarına vâkıf olması gerekir. Bu yüzden konservatuarların ses eğitimi bölümlerinden mezun olmuş, akademik kariyer planlayan öğrencilerin dini musiki alanına teşvik edilerek bu eğitimi verebilecek donanımına kavuşturulması sağlanmalıdır.
- Ses eğitimi konularından artikülasyon ve diksiyon başlığı bağımsız olarak programlanıp hizmet içi eğitim programı bünyesinde verilebilir; zira ses eğitimine göre daha hızlı ve kolay sonuç almak mümkün olduğu gibi eğitimi verebilecek profesyonellerin sayısı da oldukça yeterlidir.
- Cami görevlilerine yönelik verilecek ses eğitimi programında materyallerin dini musiki formları içinden seçilmesi çok mühimdir. Aksi hâlde öğrenilen doğru tekniğin pekiştirilmesi söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim, ezan, salâ, mevlid gibi formlar üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle Kur’ân-ı Kerim tilaveti hususunda, tecvid ve ses eğitimi konusunda uzman kişiler işbirliği yapmalıdırlar.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Programı dinî musiki müfredatında yer alan ses eğitimi başlıkları yeniden düzenlenmelidir; hatta mümkünse ses eğitimi münferit bir program olarak oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ay, A.: 2019 “Dini Musikide Ses Eğitimi”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Ayaz, N.: 2018 “Türk Makam Müziğinde Ses Eğitime Yönelik Öğretim Metodu Modeli Önerisi”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Babaç Ertek, E., Dalkıran, E.: 2019 “Bireysel Ses Eğitime Yönelik Performans Ölçeğinin Geliştirilmesi” **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, C: 8, S: 2.
- Babademez, M. A.: “Paranasal Sinüs Nedir?” (Çevrimiçi) <https://www.mehmetalibabademez.com/sinuzit/>, 16.05.2022. yy.
- Baloğlu, B. Ş.: 2017 “Eski Zaman Duraklarından Zamanı Yaşayan Duraklara: Durak Evferi Usûlü ve Arel Arşivinden Örnekler”, Uluslararası Hüseyin Sadettin Arel ve Türk Müziği Sempozyumu Bildirisi, 13-14 Aralık 2017, İstanbul.
- Bilen, S.: 1995 “İşbirlikli Öğrenmenin Müzik Öğretimi ve Güdusel Süreçler Üzerindeki Etkileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Bingöl, N.: yy. “Solunum Sistemi Anatomisi” (Çevrimiçi) https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/2938/mod_resource/content/0/7.%20ve%208.%20Hafta%20Solunum%20sistemi%20anatomisi.pdf, 15.05.2022.

- Bökeoğlu, Ö. Ç.:
yy.
“Davranış Bilimlerinde İstatistik”, (Çevrimiçi)
<https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=40369>, 27.05.2022.
- Bulut, K.: 2019
“Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma (İç Batı Anadolu Bölümü Örneği)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta.
- Canbay, A.: 2018
“Din Görevlilerinin Ses ve Müzik Eğitimine Yönelik Beklentileri: Şenpazar Örneği”, **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, İzmir, S: 6, s. 143-156.
- Cavanagh, L.: 2009
“A Brief History of the Establishment of International Standard Pitch A=440 Hertz”, (Çevrimiçi)
https://www.wam.hr/sadrzaj/us/Cavanagh_440Hz.pdf, 23.06.2022.
- Cevanşir, B.,
Gürel, G.: 1982
Foniatrı, İstanbul, Sanal Matbaacılık.
- Çepni, S.: 2021
“Proje, Tez ve Araştırma Makalelerinin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi Nasıl Yapılandırılmalı?”, Fen, Matematik, **Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi**, 4(3), s. 203-216.
- Çevik, S.: 2006
“Müzik Öğretmenliği Eğitiminde Ses Eğitimi Alan Derslerinin Müzik Öğretmenliği Yeterlilikleri Yönünden Değerlendirilmesi”, Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, 26-28 Nisan 2006, Pamukkale Ünv. Eğt. Fak. Denizli.

- Çiler Z. vd.: 2019 “Voice Disorders in Islamic Religious Officials: Is it Any Different Than Those of the Teachers, Another Well-Known Professional Voice Users?”, **Journal of Voice**, Vol. 34, No. 5, pp. 738–742.
- Dayme M. B.: 2009 **Dynamics of the Singing Voice**, SpringerWienNewYork, Avusturya.
- Demir, A.: 2013 “İmam Hatip Liselerinde Dînî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dînî Mûsikî Semineri İzlenimleri)”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Özel Sayı, s. 57-70.
- DeVore, K., Cookman, S.: 2009 **The Voice Book Caring For, Protecting, and Improving Your Voice**, Chicago Review Press, ABD.
- Doğanyığıt, S. vd.: 2018 “İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyım Olarak Görev Yapan Bireylerin Ses Kullanımına Yönelik Bilinç Düzeyleri ve Ses Sorunları”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 20, S: 1, s. 17-42.
- Dursun, G.: 2014 Antalya Uluslararası 10. Avrupa Laringoloji Kongresi: “Bildiri” (Çevrimiçi) <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/cemaat-seslerini-begenmeyince-imamlarin-morali-bozuluyor-10147460> 15.07.2020.
- Egüz, S.: 1991 **Toplu Ses Eğitimi 1: Temel Konular**, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

- Ekici, T.: 2008 “Müzik Öğretmeni Yetiştirmede Bireysel Ses Eğitimi Dersine Yönelik Bir Program Geliştirme Çalışması”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Ekici, T.: 2012 “Bireysel Ses Eğitimi Dersine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi”, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 32(3), s. 557-569.
- Ekici, T.: 2016 “Bireysel Ses Eğitiminde Ses Kusurlarının Tanımlanması ve Düzeltilmesi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, S: 26, s. 327-343.
- Ekici, T.: 2016 “Konuşma Eğitiminin Müzik Öğretmeni Adaylarının Şarkı Söyleme Becerileri Üzerindeki Etkisi” **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 4, S: 27, s. 274-283.
- Ergun, S. N.: 1942 **Türk Musikisi Antolojisi**, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul.
- Erol, A. Ş. G.: 2018 “Din Görevlilerinin Seslerini Kullanırken Yaşadıkları Problemler”, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde.
- Evren, F. G.: 2006 “Ses Eğitimi Yöntemlerinin Ses Hastalıklarının Tedavisinde Kullanımı”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Göğüş, İ. M.: 2007 **Sesin Bakımı, Korunması ve Eğitimi**, Karen Ofset, Bursa.
- Greene, A.: 1975 **The New Voice How to Sing and Speak Properly**, Chappell Music Company, ABD.

- Gürhan, D.: 2013 “Ses Eğitimi Çalışmalarının Politikacıların Konuşma Becerilerine Etkisi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Harmancı, B. İ.: 2013 “Türk Din Mûsikîsi’nde Salâ (Salât) Formu ve Salâ Besteleri” **Rast Müzikoloji Dergisi**, C. 1, S: 1, s.154-195.
- Helvacı, A.: 2012 **Şarkı Söyleme Eğitimi Temel Konular ve Uygulamalar**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Hong-Young, A.: 2003 **Singing Professionally, Revised Edition Studying Singing for Actors and Singers**, Heinemann Drama, yy.
- İkesus, S.: 1964 **Ses Eğitimi ve Korunması**, Devlet Konservatuvarı Yayınları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnançer, Ö. T.: 1999 “Osmanlı Tarihinde Dinî Mûsikî”, **Musiki Mecmuası**, C. 52, S: 465 (özel sayı), s. 9-16.
- İnançer, Ö. T.: 2015 “İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri”, **Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi** (10 cilt) C. 5, s. 316-340.
- Kabacaoğlu, T. “Kur’ân Kursunda Şan Dersleri”, (Çevrimiçi) <https://www.risalehaber.com/kuran-kursunda-san-dersleri-97166h.htm>, 14.07.2020.
- Karakaya, İ.: 2009 **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, (Ed.: Tanrıöğen, A.) Anı Yayıncılık, Ankara.
- Karasar, N.: 2020 **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kartal, M.: 2009 **Ses Teknikleri**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

- Kılınç, A.: 2019 “Cami Görevlilerinin Müzik Alanına İlişkin Görüşleri (Niğde İli Örneği)”, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde.
- Koca F.: 2015 “Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 56: 2, s.133-148.
- Kösreli S.: 2016 “Ses Eğitimi Çalışmalarının Sınıf Öğretmeni Adaylarının Konuşma Becerilerine Etkisi”, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya.
- Lehmann, L.: 1902 **How To Sing**, Barnes & Noble Publishing, Inc. ABD.
- Lessac, A.: 1996 **The Use and Training of the Human Voice A Bio-Dynamic Approach to Vocal Life**, McGraw-Hill Education, ABD.
- Love R., Frazier D.: 2003 **Set Your Voice Free: How To Get The Singing Or Speaking Voice You Want**, Little, Brownand Company, ABD.
- Marchesi, M.: 1900 **Theoretical and Practical Vocal Method Op. 31**, Schirmer’s Library of Musical Classics, ABD.
- McKinney J.: 1994 **The Diagnosis & Correction of Vocal Faults: A Manual for Teachers of Singing and for Choir Directors**, Waveland Press, ABD.
- Oter, T. S.: 2013 **Türk Mûsikîsi Ses Eğitimi**, Sage Yayıncılık, Ankara.
- Ömür, M.: 2001 **Sesin Peşinde**, Pan Yayıncılık, İstanbul.

- Özdemir, A., Arıcı Ş.: 2011 “Din Görevlilerinin Hazırlayıcı Eğitim Kursuna Yönelik Görüşleri” **Dini Araştırmalar Dergisi**, C. 14, S: 39, s. 87-103.
- Özcan, N.: 2001 “Türk Din Musikisi Ders Notları”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul.
- Özcan, N.: 2012 “Tevşih”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevsih--musiki>, 20.05.2022.
- Özcan, N.: 2009 “Salâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sala> 20.05.2022.
- Özkeleş, S.: 2014 “Müzik Eğitimi Bölümlerinde Yürütülen Müzik Biçimleri Dersine Yönelik Öğretim Program Modeli”, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Özkut, B.: 2015 “Türkiye’deki Opera/Şan Eğitiminde Başlangıç Düzeyi Ses Eğitimi Yaklaşımları”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Afyonkarahisar.
- Özkut, B. vd.: 2019 “Camilerde Aktif Görev Yapan Din Adamlarının Ses Eğitimi Farkındalıkları”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 8(1), s. 126-150.

- Polat, S.: 2017 “Ses Eğitiminin Temel Öğelerinin ve Çeşitli Söyleme Tekniklerinin Kazandırılmasında Makamsal Ezgilere Dayalı Egzersizlerin Kullanılabilirliği”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya.
- Polat, S.: 2017 “Ses Eğitiminin Temel Öğeleri ve Çeşitli Söyleme Tekniklerine Yönelik Uzman Görüşleri ve Performans Değerlendirme Ölçeği Örneği” **İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi**, C. 3, S. 1, s.1-18.
- Polat, S.: 2016 “Türkiye’deki Ses ve Şan Eğitiminin Köken Kaynaklı Algıda Yarattığı Kavram Karmaşası Üzerine Bir Değerlendirme ve Yaklaşım Önerileri”, **İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi**, C. 2, S. 1, s. 33-44.
- Sabar, G.: 2008 **Sesimiz Eğitimi ve Korunması**, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Sarıtaş, H.: 2019 “Ses Eğitiminde Diksiyon Eğitiminin Eksikleri Üzerine Bir Çalışma”, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.
- Sarrica, M.: 2006 “Pick Your Posture” (Çevrimiçi)
<https://www.betterpt.com/post/pick-your-posture> 12.05.2022.
- Say, A.: 2005 **Müzik Sözlüğü**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- Say, A.: 2010 **Müzik Ansiklopedisi**, 3 cilt, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.

- Sevinç, M.: 2017 “İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”, **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 11, S: 11, s. 153-184.
- Sezikli, U. (Edt.): 2012 **Makamlarla Türk Din Musikisi Eğitim Seti**, DM Kitap, İstanbul.
- Siyah, V.: 2013 “Din Görevlilerine Makam ve Ses Eğitimi Verildi” (Çevrimiçi) <https://www.cinarinsesi.com/din-gorevlilerine-makam-ve-ses-egitimi-verildi-32316h.htm>, 14.07.2020.
- Şen, H. O.: 1998 **Alâeddin Yavaşca**, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Toker, S.: 2018 “Güzel Sanatlar Fakültelerinde Yürütülen Bireysel Ses Eğitimi Dersine Yönelik Öğretim Programı Modeli” Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Töreyn, M.: 2008 **Ses Eğitimi Temel Kavramlar – İlkeler – Yöntemler: Dünyada ve Türkiye’de Ses Eğitime Genel Bakış Dil ve Türkiye Türkçesi**, Sözkese Matbaacılık, Ankara.
- Turabi, A. H. (Edt.): 2017 **Türk Din Musikisi**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Uras, E.: 1998 “Türk Halk Müziği İcra Özelliklerinin Ses Eğitimi (Şan Tekniği) Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

- Yarar, B.: 2010 “Müzik Öğretmenliği Lisans Programındaki Bireysel Ses Eğitimi Dersine Yönelik Performans Ölçeği Geliştirme Çalışması”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Yıldırım, A. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Simsek, H.: 2008 Yayıncılık, Ankara.
- Yüner, H.: 2018 “İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi”, **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 13, ss. 253-267.
- yy.: 2012 “Din Görevlilerine Ses ve Nefes Kontrolü Semineri” (Çevrimiçi) <https://www.haberaktuel.com/din-gorevlilerine-ses-ve-nefes-kontrolu-semineri-haberi-542329.html> 14.07.2020.
- yy.: 2013 “İmam ve Müezzinlere Şan Eğitimi” (Çevrimiçi) <https://www.haberler.com/guncel/imam-ve-muezzinlere-san-egitimi-5319690-haberi/>, 15.07.2020.
- yy.: 2014 “Kuran Kursu Hocaları Şan Dersi Alıp Türk Musikisi Öğreniyor” (Çevrimiçi) <https://www.haber3.com/guncel/ozel-haber-kuran-kursu-hocalari-san-dersi-alip-turk-musikisi-haberi-2381887>, 15.07.2020.
- yy.: 2014 Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Personel Yeterlikleri, Ankara.

- yy.: 2015 Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, Dinî Mûsikî Programı, (Çevrimiçi)
<https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/D%C3%AE%20M%C3%BBsik%C3%AE%20Program%C4%B1%20-%202015.pdf>, 12.07.2020.
- yy.: 2016 Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ezanî Güzel Okuma Programı, Ankara.
- yy.: 2016 “Gaziantep Müftülüğünden Din Görevlilerine Ses Eğitimi” (Çevrimiçi) <https://www.haber7.com/gaziantep/1735475-gaziantep-muftulugunden-din-gorevlilerine-ses-egitimi>, 15.07.2020.
- yy.: 2017 “Din Görevlilerine Suya Üfleme Tekniğiyle Ses Eğitimi” (Çevrimiçi) <https://kayseri.diyamet.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=679>, 16.07.2020.
- yy.: 2017 Diyanet İşleri Başkanlığı Hukuk Müşavirliği, Görev ve Çalışma Yönergesi, (Çevrimiçi) <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Detay/148/g%C3%B6rev-ve-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-y%C3%B6nergesi>, 04.04.2022.
- yy.: 2017 Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ezan Çalıştayı Raporu, 21-22 Ocak 2017, İstanbul.
- yy.: 2017 Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Tashîh-i Hurûf Hizmet İçî Eğitim Programı, Ankara.

- yy.: 2017 “Komek’te Temel Ses ve Musiki Eğitimleri Devam Ediyor” (Çevrimiçi)
<https://konya.bel.tr/haberayrinti.php?haberID=5986>,
16.07.2020.
- yy.: 2019 “Musiki Eğitimiyle Ezan, İlahi ve Mevlid Okuyorlar” (Çevrimiçi)
<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/kultur/15/musiki-egitimiyle-ezan-ilahi-ve-mevlid-okuyor/35290>, 16.07.2020.
- yy.: 2021 Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Personel ve Cami Sayısı, (Çevrimiçi)
<https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>,
20.03.2022.
- yy.: yy. “Postür Analizi” (Çevrimiçi)
<https://www.aktifyasam.com.tr/postur-analizi>, 12.05.2022.
- yy.: yy. “İnsanda Solunum Sistemi” (Çevrimiçi)
<http://www.kursunkalem.com/insanda-solunum-sistemi/#gsc.tab=0>, 15.05.2022.
- yy.: yy. “Farenks” (Çevrimiçi)
<https://www.uncetus.com/sozluk/farenks/>, 16.05.2022.

EKLER

Ek-1 Etik Kurul Raporu

Tarih ve Sayı: 23/10/2020-220909

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
Konu :Levent KAYA

Sayın Öğr. Gör. Levent KAYA

İlgi :30/09/2020 tarihli, 51915 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacıyımlı üstlendiğiniz 2020/116 dosya numaralı "Ses Eğitimi Uygulamalarının Din Görevlilerinin Ses Kullanma Becerilerine Etkileri" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 07.10.2020 tarih ve 10 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

Doğrulamak için: <http://194.27.128.66/envision.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BEA916C9Y>

Ayrıntılı bilgi için iribet : Soleyman ARIK Dahili : 10689

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul

Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88

e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağı : www.istanbul.edu.tr

İ belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek-2 Onam Formu

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Levent Kaya tarafından İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürütülen “Ses Eğitimi Uygulamalarının Din Görevlilerinin Ses Kullanma Becerilerine Etkileri” başlıklı Doktora Tezi kapsamındaki araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı ses eğitimi uygulamalarının din görevlilerinin ses kullanma becerilerine etkilerini belirlemektir. Araştırmanın uygulama safhası (ses eğitimi çalışması), haftada bir günlük periyotta toplam 26 haftadan oluşan bir süreç olup her seferinde bir katılımcıyla yaklaşık 15-20 dakikalık bir çalışma gerçekleştirilecektir. Dolayısıyla sizden 07.10.2020 ile 07.04.2021 tarihleri arasında haftada bir gün yaklaşık 15-20 dakikalık bir süre ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda 7 kişi katılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya *** e-posta adresi ve *** numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı:

İmzası:

İletişim bilgileri:

E-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını; ☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum
(lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Araştırmacının

Adı-Soyadı:

İmzası:

Ek-3 Uzmanlarla Görüşme Formu

UZMANLARLA GÖRÜŞME FORMU

1. Din görevlilerine yönelik ses eğitimi programının ideal süresi sizce ne kadar olmalı?
2. Programa uygun katılımcılar nasıl seçilmeli?
3. Programın Eğitim hedefleri neler olmalıdır?
4. Performans değerlendirmede dikkat edilmesi gereken kıstaslar neler olmalıdır?
5. Eğitim içeriğinde kullanılacak materyaller nasıl seçilmelidir?
6. Kadim gelenekte ses eğitimi nasıl gerçekleştiriliyordu?
7. Mahrec-i hurufun şan tekniği ile olumlu veya olumsuz ilişkisi nasıldır?
8. Hafız tekniği diye adlandırılan sesin buruna verilerek yanlış kullanılması durumun ses eğitimi ile doğru rezonansa kavuşması mümkün müdür? Bu konu hakkındaki tecrübelerinizi paylaşır mısınız?
9. Sizin şan tekniği (ses eğitimi) adına takip ettiğiniz bir yöntem var mıdır?
10. Görüşmek için tavsiye edebileceğiniz uzman isimler var mıdır?
11. Etrafınızdaki din görevlilerinden bu çalışmaya ilgi duyabilecek, ses eğitimine ihtiyacı olan kimselere haber verir misiniz?

Ek-4 Odak Grup Katılımcılarına Yönelik Müzikal Algı Ölçümü

MÜZİKÂL ALGI ÖLÇÜMÜ *MELODİ SORULARI*

1. Beş vakitte okunan ezan makamlarının herhangi birinden ezan okuyunuz.
2. Ud ile seslendirilen aşağıdaki melodileri "A" vokali ile seslendiriniz.

1) RAST

2) UŞŞAK

3) HÜSEYNİ

4) HİCAZ

5) HÜZZAM

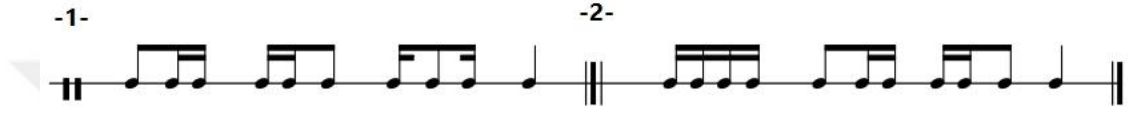

MÜZİKÂL ALGI ÖLÇÜMÜ

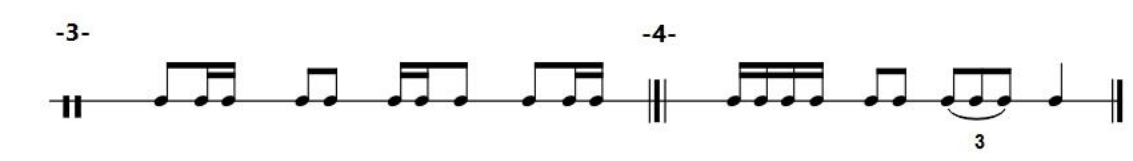
RİTİM SORULARI

Aşağıdaki duyurulan ritimleri vurarak tekrarlayınız.

-1- -2-

-3- -4-

Ek-5 Ses Eğitimi Programı İhtiyaç Analizine Yönelik Odak Grup Görüşme Formu

**ODAK GRUP KATILIMCILARIYLA İHTİYAÇ ANALİZİ İÇİN
YAPILACAK GÖRÜŞMEDE YÖNELTİLECEK SORULAR**

A. Demografik Bilgiler:

1. Adınız Soyadınız?

.....

2. Yaşınız?

3. Meslekte kaçınıcı yılınız?

4. Mezun olduğunuz okul?

B. Ses Eğitimi Alma Durumları / Farkındalıkları:

1. Daha önce ses eğitimi aldınız mı? Evet ☐ Hayır ☐

2. Cevabınız “Evet” ise kimden (veya hangi kurumdan) ve ne kadar süre?

.....

3. Hiç ses eğitimine ihtiyaç hissettiniz mi? Evet ☐ Hayır ☐

4. Sesinizi kullanmakta zorluklar yaşıyor musunuz? Evet ☐ Hayır ☐

5. Cevabınız “Evet” ise ne tür zorluklar yaşadığınızı belirtiniz?

.....

.....

.....

6. Sizce ses eğitiminin amacı nedir?

.....

.....

.....

7. Ses eğitiminden beklentileriniz nelerdir? Ya da size göre ses eğitimi nasıl olmalıdır?

.....

.....

.....

C. Ses durumları:

1. Daha önce Laringoskopi yöntemiyle ses kontrolü yaptırdınız mı? Evet ☐ Hayır ☐

2. Cevabınız “Evet” ise en son ne zaman?

.....

3. Sesinizde bir sağlık problemi olduğunu düşünüyor musunuz? Evet ☐ Hayır ☐

4. Cevabınız “Evet” ise Sesiniz ile ilgili sizde mevcut olan şikâyetleri işaretleyiniz
(birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- ☐ Sabahları ses kısıklığı, öksürük
- ☐ Sabahları ses problemi
- ☐ Gün içinde sesin normale dönmesi
- ☐ Ses kısıklığı
- ☐ Ses yorgunluğu
- ☐ Ses şiddetinde bozukluk
- ☐ Ses aralığının kaybı
- ☐ Ses kırılmaları
- ☐ Ses sınıflamasında değişiklik
- ☐ Seslendirme sırasında boğazda yabancı cisim hissi
- ☐ Sesi ısıtma zamanında uzama
- ☐ Konuşurken hava kaçağı
- ☐ Konuşmaya başlamada veya sürdürmede gerginlik
- ☐ Sesin duyulmasında zorluk
- ☐ Boğazı temizleme ihtiyacı
- ☐ Boğazda kuruluk ve hassasiyet
- ☐ Boğazda ağrı ve konuşurken nefesin yetmemesi
- ☐ Sesin kabalaşması ve çatallanması
- ☐ Sesin cümle sonlarında kaybolmaya başlaması
- ☐ Ağrı
- ☐ Yorulma

Diğer.....
.....
.....

5. Cami müziği formlarını (Kur’ân tilaveti, ezan, beş vakit namaz boyunca yapılan tesbih, salâ) seslendirmeden önce bedensel, zihinsel ve sese yönelik hazırlık (egzersiz, ısınma, ses ısıtma vb.) yapıyor musunuz? Evet ☐ Hayır ☐

6. Cevabınız “Evet” ise ne tür hazırlıklar yaptığınızı belirtiniz.

.....
.....
.....

7. Ezan vakitlerinden özellikle zorlandığınız vakti belirtiniz?

(birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

☐ Sabah ☐ Öğle ☐ İkindi ☐ Akşam ☐ Yatsı

8. Sigara içiyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız “Evet” ise günde ne kadar?

9. Daha önce doktora gitmenizi gerektiren bir ses hastalığınız var mıydı?

☐ Nodül ☐ Polip ☐ Larenjit ☐ Kanser ☐ Faranjit

Diğer:.....

Tedavisi:.....

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Ek-6 Performans Değerlendirme Ölçeği

Katılımcı:						
Hipotezlere Yönelik Hedefler	Ölçülecek Davranışlar	1 Çok Zayıf	2 Zayıf	3 Orta	4 İyi	5 Çok İyi
1. Hipoteze Yönelik Hedefler	Açık uçlu sorulardan oluşan deneme formunun değerlendirilmesi	()	()	()	()	()
2. Hipoteze Yönelik Hedefler	Doğru yerde soluk alma	()	()	()	()	()
	Doğru biçimde soluk alma	()	()	()	()	()
	Nefesi kontrollü kullanma	()	()	()	()	()
3. Hipoteze Yönelik Hedefler	Doğru artikülasyon ve diksiyon ile seslendirme	()	()	()	()	()
	Vurgu ve tonlamalarla konuşmayı etkili hâle getirme	()	()	()	()	()
	Konuşmayı doğal, rahat ve canlı (monotonluktan uzak) sürdürme	()	()	()	()	()
4. Hipoteze Yönelik Hedefler	Pes bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme	()	()	()	()	()
	Orta bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme	()	()	()	()	()
	Tiz bölgede doğru rezonans bölgelerini kullanabilme	()	()	()	()	()
	Registerler arası geçiş yapabilme	()	()	()	()	()
	Doğru entonasyonla seslendirme	()	()	()	()	()
5. Hipoteze Yönelik Hedefler	Eseri doğru notasyonla seslendirme	()	()	()	()	()
	Hız ve gürlük ifadelerine uygun seslendirme	()	()	()	()	()
	Süslemelerin (legato, glissando, vibrato, çarpma, tril) kullanımı	()	()	()	()	()
	Eşlik ile birlikte ritmik, melodik ve müzikal uyum içerisinde olma	()	()	()	()	()
6. Hipoteze Yönelik Hedefler	Kur'ân-ı Kerim, ezan, salâ, ilahi formlarında tekniği sabit tutabilme	()	()	()	()	()

Ek-7 Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Deneme Formu

AÇIK UÇLU DEĞERLENDİRME FORMU

1. Sesin oluşumu hakkında bilgi veriniz.
2. Diyafram kası ve nefesi hakkında bilgi veriniz.
3. İnsan seslerinin türleri hakkında bilgi veriniz.
4. Ses organları ve görevleri hakkında bilgi veriniz.
5. Aşağıdaki seçenekler hakkında bilgi veriniz.
 - a. Ses sağlığını etkileyen faktörler hakkında bilgi veriniz.
 - b. Ses hijyeni hakkında bilgi veriniz.

Ek-8 Cuma Hutbesi

CUMA HUTBESİ¹⁴

Muhterem Müminler!

Yüce Rabbimiz Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurur: **“Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar! Sadece Rabbinin büyüklüğünü dile getir.”**¹⁵ Mekke’de İslâm’ın ilk günlerinde inen bu ayetler, Peygamber Efendimizi toparlanıp kalkmaya, sorumluluk almaya ve tevhid dinini insanlara anlatmaya çağırmaktadır. Peygamberimizin şerefle taşıdığı ve ümmetine miras bıraktığı bu mukaddes görevin adı tebliğdir.

Aziz Müslümanlar!

Cenâb-ı Hak, **“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun”**¹⁶ buyurarak, zamanı ve zemini aşan bir bilinçle tebliğ görevini sürdürmemizi ister. O halde, yılmadan, yorulmadan insanları doğruya ve doğruluğa davet etmeliyiz.

Cenâb-ı Hak, **“Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel yöntemle mücadele et”**¹⁷ buyurarak, tebliğin sağduyu ve hassasiyet gerektirdiğini bildirir. O halde, hakikate çağırırken güzel bir üslûpta, sabırlı ve nezaketli bir tutumda kararlı olmalıyız.

¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 21.08.2020 tarihinde yayınlanan Cuma hutbesinden alınan bir bölüm.

¹⁵ Müddessir, 74/1-3.

¹⁶ Âl-i İmrân, 3/104.

¹⁷ Nahl, 16/125.

Ek-9 Çıkıcı-İnici ve İnici Ses Egzersizleri

ÇIKICI-İNİCİ ve İNİCİ SES EGZERSİZLERİ

C4 Majör başlayıp kromatik yarım ses artarak E4 Majöre kadar devam ediyor.

C4 Majör başlayıp kromatik yarım ses artarak C5 Majöre kadar devam ediyor.

Ek-10 Mahur Şuûl “Allahümme Salli Alel Mustafa” Notası

MAHUR ŞUÛL

Allahümme Salli Alel Mustafa

(İnici Sol Majör Dizisi)

(D4 Majöre Transpoze Edilerek İcra Edildi)

Güfte ve Beste:
Lâ Edrî (Bilinmiyor)

Usûl:Sofyan

♩ = 120

Allahümme salli ale'l Mustafa
Bedî'i'l cemâli ve bahri'l vefa
Ve salli aleyhi kemâ yenbaġî
Es-Sâdık Muhammed aleyhisselam

*Allahümme salli alâ Muhammed

*Serbest bölüm şuûle dahil olmamakla birlikte Mevlid formunda yer alan Velâdet
Bahrinde cumhur olarak okunur.

Ek-11 Hicaz İlâhî “Ey Garip Bûlbûl Diyârın Kandedir” Notası

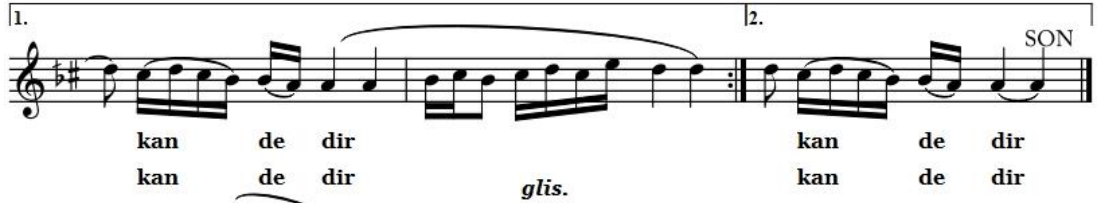
HİCAZ İLÂHÎ

Ey Garip Bûlbûl Diyârın Kandedir
(E4 Karar İcra Edildi)

Usûl: Düyek

♩ = 58

Güfte: Niyâzî-i Mısırî Hz.
Beste: Dervîş Ali Şirugânî Dede

Ey garip bûlbûl diyârın kandedir
Bir haber ver gülizârın kandedir

Sen bu ilde kimseye yâr olmadın
Var senin elbette yârın kandedir

Ek-12 Segâh Makamında Ezan Notası

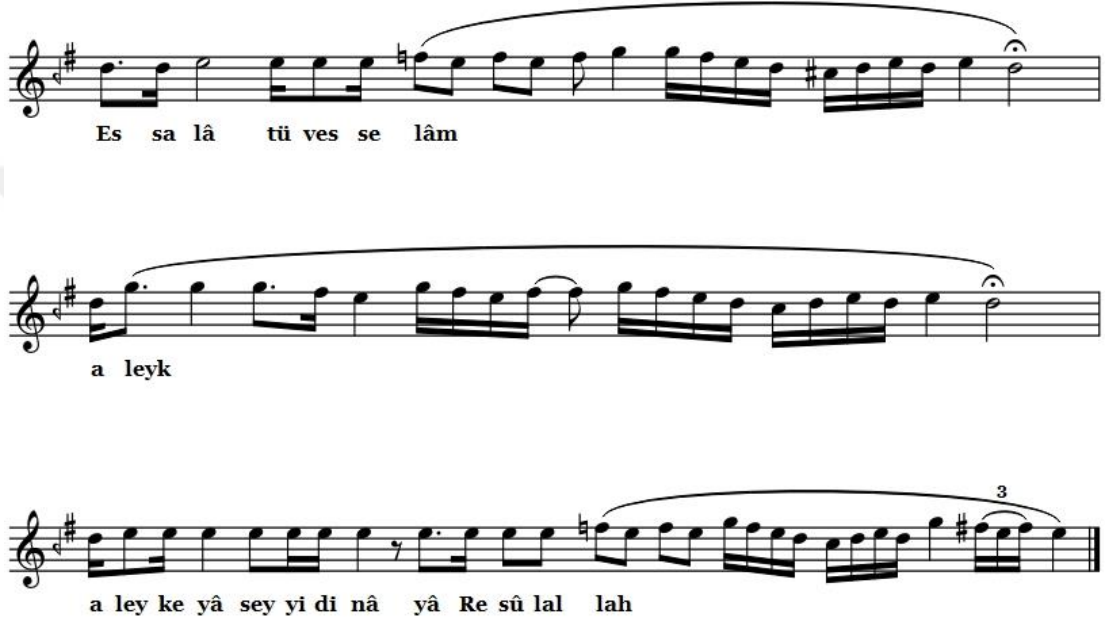
SEGÂH EZAN

Allâhü ekber, Allâhü ekber
Allâhü ekber, Allâhü ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü en lâ ilâhe illallah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah
Hayye ale's-salâh, Hayye ale's-salâh
Hayye ale'l-felâh, Hayye ale'l-felâh
Allâhü ekber, Allâhü ekber
Lâ ilâhe illallâh

Ek-13 Dilkeşhâveran Makamında Salânın Giriş Kısımının Notası

DİLKEŞHÂVERAN SALÂ
(GİRİŞ KISMI)

Es sa lâ tû ves se lâm

a leyk

a ley ke yâ sey yi di nâ yâ Re sû lal lah

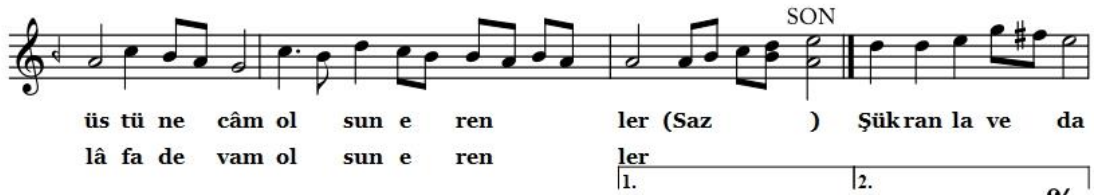
Ek-14 Uşşak Şarkı “Ömrün Şu Biten Neşvesi Tâ'm Olsun Erenler” Notası

UŞŞAK ŞARKI

Ömrün Şu Biten Neşvesi Tâ'm Olsun Erenler

Usûl: Sengün Semâi

Güfte: Yahya Kemal Beyatlı
Beste: Neyzen Süleyman Erguner

Ömrün şu biten neşvesi tam olsun erenler
Son meclis-i câ'm üstüne câ'm olsun erenler

Câizse harâbât-ı ilâhîde de her şeb
Yârân yine rindân-ı kirâm olsun erenler

Şükranla vedâ ettiğimiz câ'm-ı fenâyâ
Son pendimiz ahlâfa devâm olsun erenler

Tekrar mülâki oluruz bezm-i ezelde
Evvel giden ahabâba selâm olsun erenler

Ek-15 Hüseyinî Şarkı “Senden Bilirim Yok Bana Bir Fâide Ey Gül” Notası

HÜSEYNÎ ŞARKI

Senden Bilirim Yok Bana Bir Fâide Ey Gül

Beste: Tanbûri Ali Efendi

Güfte: Nevres-i Cedid

Usûl: Sengin Semâi

Sen den bi li rim yok ba na bir fâ i de ey

gül fâ i de ey gül (Saz) gül (Saz)

Gül ya ğı nı el ler sü rü nür

çat la sa bül bül

çat la sa bül bül (Saz) bül (Saz)

Et sem de a bes tir si te mi hâ re te ham mül

hâ re te ham mül (Saz) (Saz)

SON

Senden bilirim yok bana bir fâide ey gül
Gül yağmı eller sürünür çatlasa bülbül
Etsem de abestir sitem-i hâre tehammül
Gül yağmı eller sürünür çatlasa bülbül

Ek-16 Hüseynî Şarkı “Ezelden Âşınanım Ben” Notası

HÜSEYNÎ ŞARKI

Usûl: Aksak

Ezelden Âşınanım Ben

Beste: Şerif İçli
Güfte: Mehmet Âkif Ersoy

E zel den â şî nâ nım ben

e zel den hem ze bâ nım

1. sîn (Saz) 2. sîn (Saz)

Be ra ber ah de bağ lan dık
Gel ey câ nan gel ey can kal

ne ol sa yâ ri ca nım
ma sîn fer dâ ya dî dâ

1. sîn (Saz) 2. sîn (Saz)
rîn rîn

Ne ol san zer re nım kal bım

de hâ lâ çar par es râ

1. rın (Saz) 2. rın (Saz)

3. rın (Saz)

Ezelden âşinânım ben ezelden hem-zebânımsın
 Beraber ahde bağlandık ne olsa yâr-i cânımsın
 Ne olsan zerrenim kalbimde hâlâ çarpar esrârım
 Gel ey cânân gel ey cân kalmasın ferdayâ didârım

Ek-17 Kürdilihicazkâr Şarkı “Ey Benim Bahtiyârım” Notası

KÜRDİLİHİCAZKÂR ŞARKI

Ey Benim Bahtiyârım

Usûl: Curcuna

Beste: Muhlis Sabahaddin Ezgi

(Aranağme)

Ey be nim bah ti yâ rim
gön lü mün tah tı yâ rim
Yü zün de göz i zi var
sa na kim bak tı yâ rim (Saz) tı yâ rim (Saz)
Kal bin de aşk i zi var se ni kim yak
tı yâ rim (Saz) tı yâ rim (Saz)

Ey benim bahtiyârım gönlümün tahtı yârim
Yüzünde göz izi var sana kim baktı yârim
Kalbinde aşk izi var seni kim yaktı yârim
Yüzünde göz izi var sana kim baktı yârim

Örnek Kayıt

İcrâcı: Münir Nureddin Selçuk

Ek-18 Gülizar Türkü “Dertli Ne Ağlayıp Gezersin Burda” Notası

GÜLİZÂR TÜRKÜ

Ağlatırsa Mevlâm Yine Güldürür

Usûl: Sofyan

♩ = 96

Güfte: Yunus Emre
Beste: Erol Sayan

Dert li ne ağ la yıp ge zer sin bur da (Saz)

Dert li ne ağ la yıp ge zer sin bur da (Saz)

Ağ la tır sa Mev lâm

yi ne gül dü rür Ağ la tır sa Mev lâm

1. yi ne gül dü rür (Saz) 2. yi ne gül dü rür (Saz) D.C.

Dertli ne ağlayıp gezersin burda
Ağlatırsa Mevlâm yine güldürür
Nice âşık / dertli kondu göçtü buradan
Ağlatırsa Mevlâm yine güldürür

Sevdâya salma şu garip başını
Akıtır gözünden kanlı yaşını
Kerimdir onarır kulun işini
Ağlatırsa Mevlâm yine güldürür

Ek-19 Nihâvend Şarkı “Çalığışu” Notası

NIHÂVEND ŞARKI

Çalığışu
(Nakarat Kısmı)

Usûl: Sofyan

Güfte ve Beste:
Yesârî Âsım Arsoy

Hah hah hah hah hah hah hah hah Hay

Hah hah hah hah hah hah hah hah Hay

Hah hah hah hah hah hah hah hah hah hah Hay

Be nim a dım ça lı ku şu

Etüd (Diyafraam Egzersizi):

Bolâhenk âhenginde (Dm) başlayıp kromatik yarım ses tizleşerek çalışılmıştır.

Ek-20 Nihâvend Şarkı “Geçip Hicran Zamanları” Notası

NİHÂVEND ŞARKI

Geçip Hicran Zamanları

Usûl: *Curcuna*

Beste: *Ercüment Berker*
Güfte: *Necmeddin Halil Onan*

Ge çip hic ran za man la rı bi rer bu lut
muş gi bi Yi ne gön lüm ha va lan dı
gök te u çan kuş gi bi Yi ne gön lüm
ha va lan dı gök te u çan kuş gi bi
Dün çek ti ği ıs tı râ bı bu gün u nut muş gi bi

Geçip hicran zamanları birer bulutmuş gibi
Yine gönlüm havalandı gökte uçan kuş gibi
Dün çektiği ıstırâbı bu gün unutmuş gibi
Yine gönlüm havalandı gökte uçan kuş gibi

Örnek Kayıt
İcrâcı: *Bekir Sıdkı Sezgin*

Ek-21 Nihâvend Şarkı “Tereddüt” Notası

NİHÂVEND ŞARKI

Tereddüt

Usûl: Sofyan

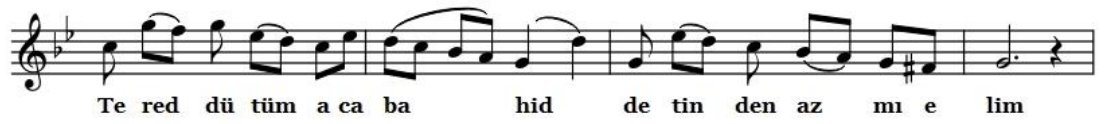
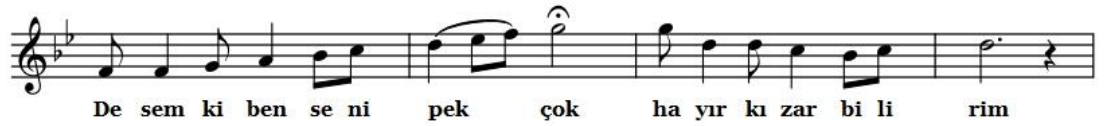
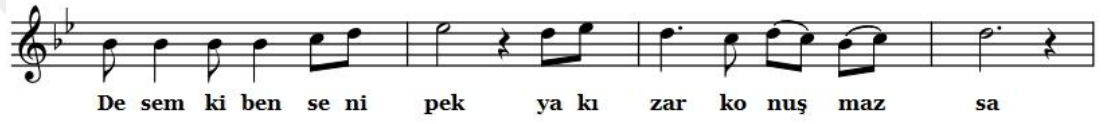
Beste: Ali Rifat Çağatay
Güfte: Orhan Seyfî Orhon

Sa ra ha ten a ca ba söy le sem da rıl maz mı

da rıl mak a de ti bil mem ki çap kı nın naz mı

(Saz)

De sem ki ben se ni yok din le mez ki hid det e der

De sem ki ben se ni pek çok sa kın gü cen me e mi

Sa kın gü cen me e ğer an la dın sa sev di ği mi

(Saz SON)

Sarahaten acaba söylesem darılmaz mı?
Darılmak adeti bilmem ki çapkının, naz mı?

Desem ki ben seni, yok dinlemez ki hiddet eder
Niçin bu sözde ne var sanki, hiddet etse ne der?

Desem ki ben seni pek, ya kızar konuşmazsa
Derim bu çektiğim insaf edin eğer azsa

Desem ki ben seni pek çok, hayır kızar bilirim
Tereddütüm acaba hiddetinden az mı elim?

Desem ki ben seni pek çok, sakın gücenme e mi?
Sakın gücenme eğer anladınsa sevdiğimi

Bolâhenk âhenginde (Dm) başlanıp kromatik yarım ses tizleşerek çalışılmıştır.

Örnek Kayıt
İcrâcı: Münir Nureddin Selçuk

Ek-22 Rast Şuûl “Mevlâyâ Salli ve Sellim” Notası

RAST ŞUÛL

Mevlâyâ Salli ve Sellim

Usûl: Sofyan

Güfte: İmam Busûrî
Beste: Ken'an Rifâi

Me zec te dem' an ce râ min muk le tin bi de mi
Ez vâ ci hit tâ hi rat ve kül li him ec ma îñ
Es hâ bi hil hu le fâ ve kül li him ec ma îñ

Al lah Al lah Yâ Al lah Al lah Al lah Yâ Al lah

Al lah Al lah Yâ Al lah Al lah Al lah Yâ Al lah

Mevlâyâ salli ve sellim dâimen ebeden
'Alâ Habîbike hayri'l-halkı külli-himi

E min tezekkürî cîrânin bi-zi-selemi
Mezecte dem'an cerâ min mukletîñ bi-demi

Hüve'l-Habîbü'l-lezi türcâ şefâatühû
Li-külli hevlin mine'l-ehvâli muktehamî

Muhammedün Seyyidü'l-kevneyni ve's-sekaleyn
Ve'l-ferîkayni min 'urbîn ve min acemî

Mevlâyâ salli 'alâ Muhammedin ve 'alâ
Ezvâcihi't-tâhirât ve külli-him ecmaîñ

Sümme'r-recâ 'an Ebubekr'in ve 'an Ömer'i
Ve'l-hadrâ Osmân'iyâ Mevlâ Alî bi-demi

Mevlâyâ salli 'alâ Muhammedin ve 'alâ
Eshâbihi'l-hulefâ ve külli-him ecmaîñ

(Beyitler, tamamı 161 beyit olan Kasîde-i Bürde'den alınmıştır.)

Mansûr-Nisfîye âhenginde (G) başlanıp kromatik yarım ses tizleşerek
Kız-Nisfîye (A) âhenginde çalışılmıştır.

Ek-23 Ön Test-son Test Kamera Kayıtlarının QR Kodları

Katılımcı 1:

Katılımcı 5:

Katılımcı 2:

Katılımcı 6:

Katılımcı 3:

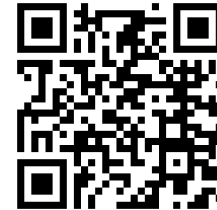
Katılımcı 7:

Katılımcı 4:

Katılımcı 8:

ÖZGEÇMİŞ

İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Ses Eğitimi Bölümü'nü 2003 yılında tamamlayıp 2006 yılında İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Yüksek Lisansını bitirmiştir.

2005 yılında İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda Öğretim Görevlisi olarak görev yapmıştır.

2007 – 2008 yıllarında T.C. Kültür Bakanlığı İstanbul Devlet Türk Müziği Topluluğu'nun konserlerine misafir sanatçı olarak katılmıştır. 2013- 2016 yıllarında T.C. Kültür Bakanlığı İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu'nun konserlerine misafir sanatçı olarak katılmıştır.

2010 yılından beri Kadir Has Üniversitesi Türk Müziği Korosunda Eğitimci olarak görev yapmaktadır. 2019 yılında Özyeğin Üniversitesi Türk Müziği Korosunda Eğitimci olarak görev yapmıştır.

2013 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü Müzik Toplulukları Ana Sanat Dalında Öğretim Görevlisi olarak göreve başlamış olup hâlen aynı kurumda çalışmaktadır.

Evli ve iki çocuk babasıdır.